

Baserritar gazteen bizimodu berriak

ARGIA

2006ko apirilaren 16a | LXIX. urtea | 2.036-2.037 zenbakiak | 3,50 euro

"Adi! Katalunian bezala,
hemen ere Jauregiko
operazioak egiteko
tentaldia dago"

KARMELO Landa

Batasuneko Mahai Nazionalako kidea

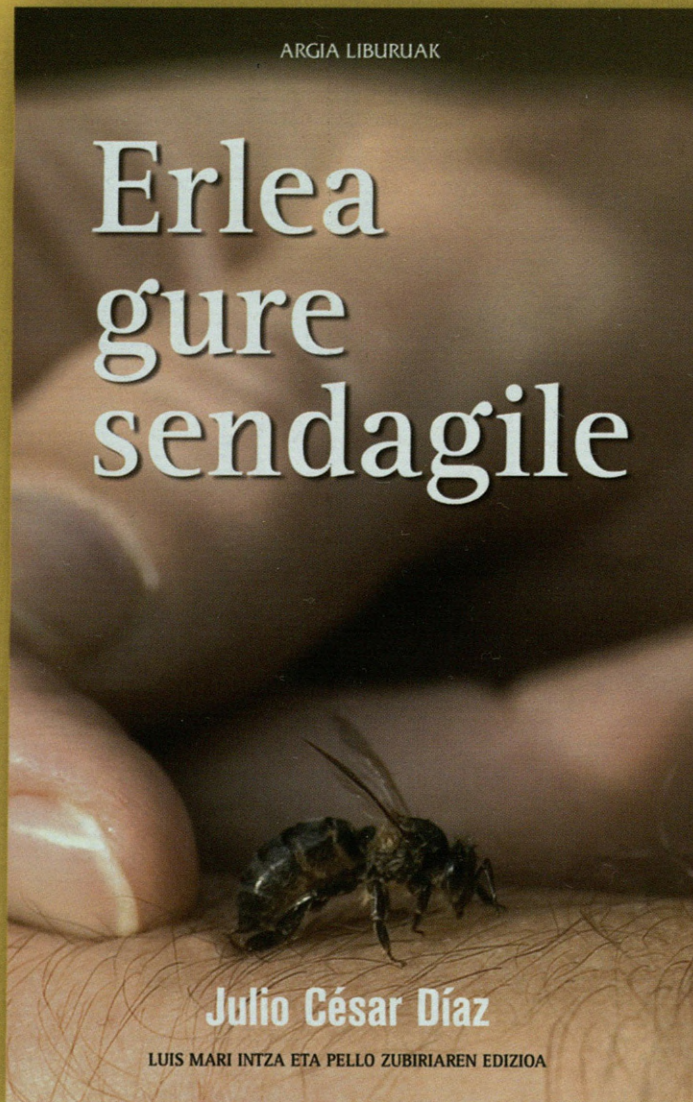

◀ 20 urte geroago Txernobil nola dagoen ikusi nahi?

Josefina Aldekoa idazle eta hezitzailea ▶
"Emakumea askoz hobeto zahartzen da,
gizonarentzat erretiroak boterea galtzea baitakar"

Hemen duzu, apiterapiari buruzko ezagutza orokorra eskuratzeko liburu aproposa. Erleek eta euren sortutako produktuen erabilpen terapeutikoak ezagutzeko aukera.

Prezioa

15€

Harpidedun prezioa

12€

ESKAERAK

• 943 37 15 45 • denda@argia.com
Ohiko salmenta puntuetan • www.argia.com

Asteko gaia

- 4 **Nekazari sartuko naiz.**
Estitxu Eizagirre.

Gaiak

- 16 **Txernobil: 20 urteko malkoak.**
Marc Morte.
22 **Franco hil osteko lehen Aberri Eguna.**
Josu Chueca.

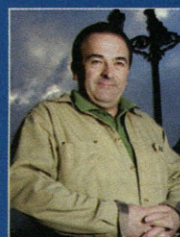
Iritziak

- 27 **Asisko Urmeneta.** Gora Pro Nobis.
28 **Bixente Serrano Izko.**
Udaberriko ipuina.
29 **Inma Errea.** Liburuak eta beste
(edo iraunkortasuna).
31 **Igor Estankona.** Terrenta.
Joxe Mari Ostolaza. Bazkoko oporrak.
34 **Gorka Urbizu.** Zapia Astindu.

Josefin Aldekoa.

57 | Karmelo Landa

Europar ibilia eta aritua. ETaren su-eten iraunkorrak Bruselan harrapatu zuen, EBko Parlamentuan: "Hurrengo bi egunetan Europako Kontseiluak hartutako jarrerak PP erabat neutralizatu zuen. Nazioartean eta Europako Batasunean prozesuari eman zaion onarpenak Euskal Herriarentzako oso une garrantzitsua dela azpimarratzen du", kontatu digu.

30 | **Luparekin**
Juan Kruz Lakasta

66 | **Azkena**
Lourdes Oñederra

10 | **Josefina Aldekoari elkarrizketa**
Miel A. Elustondo

32 | **Agenda 22**
Andoni Egaña

Erdiko kaiera

- 35 **Kultur programazioaren barrunbeak.** Zihara Enbeita.
39 **Artista gazteak Bilbon.** Mayi Tolosa.
42 **Ezpalak.** Katixa Garate.
44 **Argitalpenak: Jesus Altunari elkarrizketa.**
Pilar Iparragirre.
46 **Denbora-pasak.**
48 **lhesi: Ordizia-Azpeitia zeharkaldi luzea.**
Asier Agirresarobe / Muskilda Tellabide.
52 **Makina bat kontu.** Jabier Agirre,
Joxerra Aizpurua eta Jakoba Errekondo.

Termometroa

- 54 **Lasarte-Oriako euskararen bilakaera.**
Jone Miren Hernandez.
60 **Bake prozesua. Akordioa eta kontsulta.**
Xabier Letona.
62 **Bero-beroan.**
64 **Net Hurbil. Hegaldi merkeak klima aldaketa hobeki ospatzeko.** Pello Zubiria.

Bi aste barru arte

Ale bikoitza da eskutan duzuna. 2036-2037 zenbakia darama, eta hurrengoa oporraldiaren ostean jasoko duzu, apirilaren 30eko astean.

Jabetza: Komunikazio Biziagoa, S.A.L. Lehendakaria: Joxe Mari Irazusta. Zuzendaria: Xabier Letona. Zuzendariaren albokoa: Pello Zubiria. Erredakzioa: Mikel Asurmendi, Estitxu Eizagirre, Katixa Garate, Nagore Irazustabarrena, Onintza Irureta, Izaskun Jauregi. Argazkilaria: Dani Blanco. Produktzioa: ANTZA, S.A.L. Sareko Argia: Eli Pombo, Jon Torner, Mikel Garcia, Naiara Irureta.

Kudeatzailea: Berdaitz Goia. Salmenta Burua: Bego Zuza. Harpidetza: Urtzi Azpiroz. Publizitatea: Igor Garmendia, Urko Vivar. Idazkaritza Teknikoa: Ixabel Bereziartua. Sustapena: Esti Parada. Administrazioa: Marijo Aiertza, Mari Karmen Loiarde, Aloña Soraluze. Bezeroen harrera: Olatz Korta.

Argitalpenak: Arantza Egaña. Zerbitzuak: Joxe Mari Irazusta.

HELBIDEAK: Gipuzkoa: Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria. Tel: 943 371545. Faxak: 943 373403 (erredakzioa), 943 361048 (komertziala). Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa: Xalbardin baita. 64122 Urruñe. Tel: 559 476000. Faxa: 559 476001. Nafarroa: Gazteluko Plaza 44, 3 eskuina. 31001 Iruñea. Tel: 948 222285. Bizkaia: P.K. 140, 48.100 Mungia. POSTA ELEKTRONIKOA. Erredakzioa: kazeta@argia.com. Komertziala: komertzial@argia.com. Harpidetza: harpide@argia.com. Interneten: www.argia.com. Lege gordailua: NA 80-1963. ISSN: 0213-909X. Batzorde parekidea: 72562 E. Inprimategia: Antza S.A.L. Informatika: Adur Software Productions. S.Koop. Elk. Urtebeteko harpidetza. Hego Euskal Herria: 127 euro. Ipar Euskal Herria: 155 euro. Espainia: 127 euro. Beste atzerriak: 160 euro. Airez: 252 euro. Komunikazio Biziagoa S.A.L. Ametzagaia Taldeko partaidea da.

Azala: Antza. Azaleko argazkia: Iñigo Azkona.

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak
diruz lagundutako aldizkaria

Gipuzkoako Foru Aldundia
Gizarte eta Erakunde Harremanetarako
Departamentua

kutxa

Nekazari sartuko naiz

Kalean jaio eta bizimodu alternatibo baten bila jo dute batzuek baserrira: ingurumenarekin, merkatutik kanpoko balioekin eta auzolanarekin bat datorren jarduera bati ekin diote. Beste gazte batzuk, berriz, baserrian jaioetakoak dira, eta kalean jarri dira bizitzen, baina ofizioari eusten diote.

Denek eskura dituzte bi munduen tresnak eta jakintzak, jada bi munduen artean ez baitago distantzia fisikorik. Lurra da eskuratzen zaila, zementua gero eta gorago iristen ari den honetan.

ESTITXU EIZAGIRRE

Argazkiak: Dani Blanco

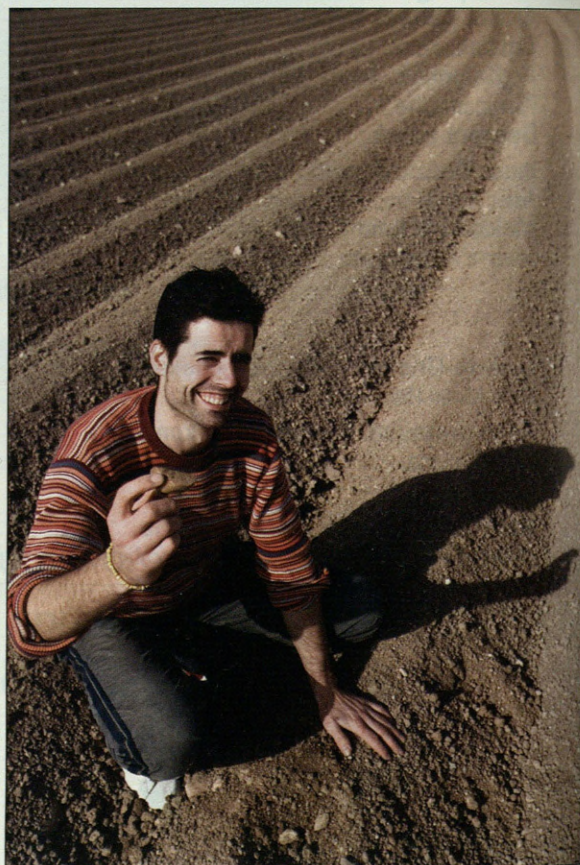
ATEA IREKITA dago eta Leunda Berri (Beizama, Gipuzkoa) baserriko sukalderaino sartu gara bertakoengatik galdezka. “Xabi ahuntzetara joana da, baina itxaron hemen lasai. Terik nahi? ni har-

tzera nindoan” egin digu harrera abegikorra ordenadore portatila itzali berri duen gazteak. Azpeitia, Beizama, Errezil... zehazki zein herriko euskara darabilen asmatu nahian nabil. “Zu ere

Aitor Usandizaga

“Baserri bat eramatea beste edozein enpresa aurrera ateratzea bezala da”

Juanjo Ocio

“Lehen fabrikan egiten nuen lan. Orain beste ardura bat dut, gustatzen zaidana egiten dut, eta hori gauza handia da”

bertan bizi al zara?" hautsi du isiltasuna bertaraino eraman nauen Asier Agirresarobe lankideak. "Bai, ni hasieratik nago baserri proiektu hone-tan". "Orduan, zu zara madrildarra?"

Itziar Arconada. 19 urterekin etorri zen Donostiara bizitzera eta ikastera. Egun 26 urte ditu, Antropologian lizentziatua da, eta bi urte darama Leunda Berri baserrian, egun erdiz baratze ekologikoa lantzen eta beste egun erdiz Mendikoi-en -EAEko landa eremuen prestakuntza, sustapen eta garapen integraleko zentroa-, landa garapeneko proiektuak egiten, teknikari.

Tea hartzen ari garela sartu da Xabier Aranguren, duela zortzi hilabetetik baserrian bizilagun dena. Bi bizitoki eta bi proiektu babesten ditu Leunda Berriko teilatu berriak.

Aranguren ek bizimodu urbanoa zeraman Zumaian, metalgintzan egiten zuen lan. Eta bizimodu horrek sekulako kontraesana sortzen zion bere pentsamoldearekin. Zer ez zuen nahi bazekien, baina alternatiba bila ibili da urte askoan: munduko bazterrak ezagutu ditu, idazle aritu da... Nekazaritza ekologikoko Mendikoiko ikastaro batean izena eman zuen arte. "Kurtsoan gauza orokorrak ikasita, espezializatu nahi izan genuen, eta lagun bat eta biok Leunda Berrira

Itziar Arconada

"Nik behar dut tarteka baserritik ateratzea eta deskonektatzea. Ezingo nuke bizitza osoa ekintza bakarrari emanda pasatu"

Xabier Aranguren

"Kapitalismoaren aurkako beste bizimodu bat da. Abertzaletasunari lotuta ere badago gure lurrari eusten diogulako"

Jon Arregi

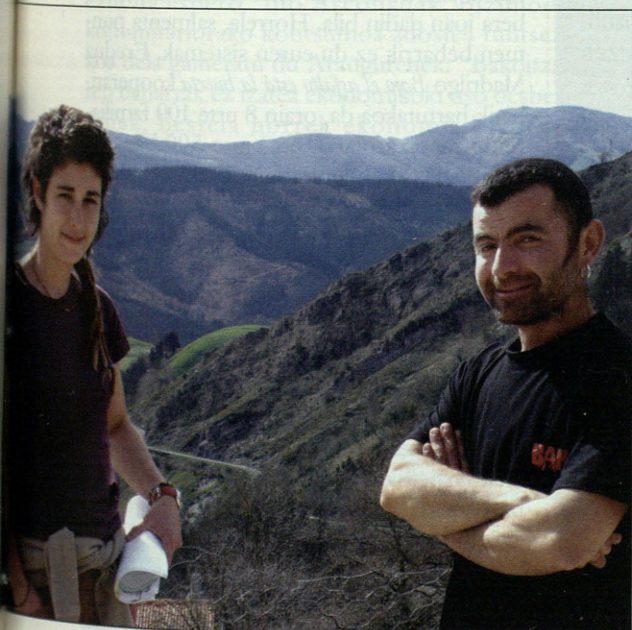
"Nik berrikuntza bada, aurreneko ikusi egiten dut. Baina ondoren beti pentsatzen dut, hau nire etxerako komeni da edo ez?"

Sukaldaria zen orain 7 urtera arte. Baina lana egin beharra dagoelako aritzen omen zen, besterik gabe: "Usurbilgo (Gipuzkoa) kalean bizi nintzen, baina mendian nengoenean gero eta nagi handiagoa izaten nuen jaisteko. Lau pareten artean sartu, biharamunean kotxea hartu eta berriro lau pareten arteko lanari ekin... Hau ez da martxa", pentsatu zuen, eta pixkanaka sukaldaritza baztertu eta artzain hasi zen Alegiko artzain batekin. Mantenuaren eta eskupeko baten truke bizi eta lan egin zuen artzainarekin. Probatuta ikusi zuen artzaintza oso gustuko zuela. Artzain Eskolan ibili zen ondoren. Bertan irakatsi zizkion ardien gaixotasunak, ardien genetika nola hobetu, ukuilua egiteko zer baldintza bete behar den... "Artzain eskola? Artzain eskola ukuiluan zegok!", esan diote maiz zaharrek: "Askok ez dute berrikuntza bakar bat ere onartzen".

Geroago ezagutuko zuen Martina Urbistondo, Sarakoa. Honek ama du artzaina eta egun elkarrekin bizi dira Zerainen (Gipuzkoa). 7:00-7:30ak aldera jaikitzen dira egunero eta bien artean ardiak jeitzen dituzte eskuz, ordu eta erdian. Esne epelari berehala gazura bota, eta bitartean pentsua eman, arkumeen lanak egin, eta gainerakoak aurreratzen dituzte. Ondoren gazta egiten dute, eta ardiak larrera atera. Berehala etortzen da bazkaritarako garaia eta lo kuluxka bat eginda, berriz janak jarri, ardiak ukuilura sartu eta ardiak jertzita gaztak egiten dituzte. 22:30etan bukatzen da euren lana.

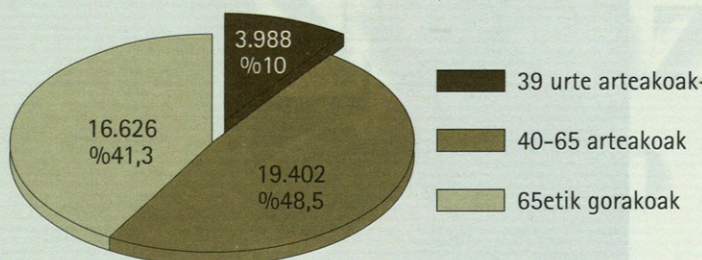
8-10 orduko bidean egiten dute trantsumantzia udaberriro, eta gerora begira geroz eta gutxiago egingo bada ere, oso beharrezkotzat du. Beste era bateko trantsumantzia da nagusitzen ari dena, alegia: "Lurrik onenak etxeak egiteko erabiltzen dira, ordeka denak fabrika dira, eta gu geroz eta gorago goaz". Urteko egun denak ematen dituzte ardien inguruan, baina Jonen hitzetan: "Sukaldean ari nintzenean, madarikatzen aritzen nintzen oporrak egiteko. Orain ez dut behar. Gogoz kontra egiteko lanik txarrena hau izango da. Baina gustatuz gero, egun ederrak izaten ditugu". Langilearen 8 orduko lanaren ondorengo libertatea aipatu diot: "Hori goial iruditzen zaie libreagoa dela. Niri berriz ez".

Gazta dena saltzen dute, eta asko zuzenean. Horrek ardi gutxiago izateko aukera ematen die: "Batek 300 ardi ditu eta hark gazta egiten du; beste bat berriz hor dabil 600 ardirekin, ahal duen bezala eta esnea zentralari ematen. Duzunari etekina atera behar zaio. Eta zentralari emanda askoz etekin txikiagoa ateratzen da, esnea oso merke dago eta. Gaztarekin bikoitza baino gehiago irabazten da litroko".

EAEko ustategien jabeen adina

Talde honetako %51 nekazari-tzan ezik beste jardueraren batean ere ari da.

Iturria: Azken Nekazaritza Errolda (1999). Hurrengp errolda 2009an egingo da.

etorri ginen, gehiago ikastera. Beste laguna ez, baina ni etorri eta bertan geratu nintzen, bikote-kideari ere ondo iruditu baitzitzaion hona etortzea, haurra hazteko oso leku egokia dela-eta". Baina familia gazteaz gain, Leunda Berri inguruan bizi diren kide gehiago ere baditu euren proiektuak, komunitarioa izatea nahi baitute. Bizimodu komunitarioak bere zailtasunak dituela kontatu du Aranguren: "Lan eritmoak, lehen-tasunak, beharrak... bakoitzak bereak ditu eta denak ondo eramaten nahiko zaila da. Baina auzolana du alde ona: taldeak lan astunak askoz

errazago egiten ditu, eta giro onean. Oraindik jende berriaren zain gaude, beraz, baserri filoso-fiari eutsi nahi dionak, edo ikasi edo probatu nahi duenak, badu hemen bizitzeko lekua".

Bizimodu-esperientzien biltegi den baserri hau Beizama herrian integratu behar da. Familia normal bat ez izatea da herritarrei ulertzeko gehien kosta zaiena, "oraintxe mutil bat etortzen da, neska bat irteten da... Baina ikusi dute eurek bezala lan egiten dugula, baratze bat dugula ondo jarrita...". Herrikoen tratua ere gustura daude Leunda Berrikoak.

Hasteko trabak eta laguntzak

Hasieran egin beharreko inbertsioa da traba nagusia gazteak nekazari jar daitezen. Leunda Berri baserrikoei eta Jon Arregi artzainari ezinezkoa iruditzen zitzaion lurra eta baserria eskuratzea, espekulazioak zerutara eramandako prezioak ikusita: "Ez da batere erraza izan, baina egoskorra izan nonbait..." egin du hasperen Arregik. Arregi alokairuan jarri zen hasieran, eta Leunda Berrikoek baserria bertakoek beritu zuten. Era berean, irabazi ziurrik ez izateak atzera botatzen ditu gazte asko: "Fabrikan zortzi orduak sartu eta jornal segurua duzu, hemen ez dakizu zenbat ordu sartu beharko dituzun, jai eta astez, eta etekin ziurrik gabe. Gazteek ziurtasuna bilatzen dutela uste dut" azaldu du Joxean Ocio laborariak. Aranguren ere argi du: "Askok esaten dute baietz, oso polita dela, baina gero horrelako proiektu batean sartzeko prest dagoen jendea bilatzea oso zaila da".

Diru-laguntzak eskaintzen dituzte Foru Aldundiek eta Eusko Jaur-laritzak nekazaritzan euren kasa jarriko direnentzat. Aukera hor dago eta ondo aztertu beharrekoa da, urte batzuetarako konpromisoa eskatzen baitute diru-laguntza horiek, eta beraz, epe ertain-luzerako proiektua izango denaz ziur egon beharra dago. Baina orokorrean diru-laguntzei neurria hartu behar zaiela argi dute nekazari-ek, dependentzia sortzen dutelako eta urtetik urtera diru-laguntzak murriztagoak izango direla aurrikusten baita.

Nekazaritzan hasteko, atek jo ditzakezu: Eusko Jaur-laritzako Nekazari Gazteen Bulegoa: Gasteiz (945181611), Durango (946810082) eta Tolosa (943651640), besteak beste. Akuilua nekazari gazteen elkarte: esperientziak trukatzeko gunea, besteak beste nekazari berriei laguntzeko asmoa duena: baserriar@gaztesarea.net.

Salmenta zuzeneko bi eredu

Arconada eta bere lankide Taniak -Beizaman bizi den beste madrildar gazte bat- 30 kideko kooperatiba sortu berri dute. 60 euroko kuota finkoa jartzen du bazkide bakoitzak hilean, eta trukean Leunda Berriko baratze ekologi-koak emandako produktuak jasotzen dituzte atero. Ez dago eskaerarik edo aukerarik, garaian garaiko produktuekin egindako plan-gintza baizik. Villabona, Andoain eta Lasarte-Oriakoak dira bazkideak eta herri horietako puntu jakinetan uzten dituzte barazkiak, nor-bera joan dadin bila. Horrela, salmenta pun-tuen beharrik ez du euren sistemak. Eredua Madrilgo *Bajo el asfalto está la huerta* kooperati-batik hartutakoa da, orain 8 urte 100 familia-rekin martxan jarri, eta egun 500 bazkide badituena. Madrilgo talde horretako kide da Itziar Arconadaren anaia Karlos Arconada ingeniaria, eta bera ere Leunda Berri base-riari bizi izandakoa da.

Aranguren lan-taldeak ere batik bat garaiko barazkiak lantzen ditu, eta ahuntzak hazi. Ahuntz gazta egitea dute epe luzerako asmoetako bat. Azokan saltzen dituzte zuzen-ean euren produktuak, Errezilgo Galarraga Goena baserriarekin elkarlanean: errezilda-rrek Azpeitiko azokara eramaten dituzte bi baserrietako produktuak eta Beizamakoek Tolosako azokara.

Salmenta zuzena dela nekazarien irten-bi-dea arrazoitu du Arconadak: "Bitartekarie-kin, produktua egiten duzunetik kontsumi-

tzailengana iristen den arte informazio pila bat galdu egiten da, eta prezioa izugarri hazten da”.

Bizimodu ekologikoa

Elikadura, lan sistema, bizimodua... ekologikoa bizi filosofia da eta Leunda Berrin bakoitzak bere neurrian jartzen du praktikan. Aranguren erradikalagoa da horretan eta errieta egiten dio Arconadari kotxea hartzen duenean: “Kontraesan pila dugu, baina pixkanaka gutxitu nahi nituzke. Arazoa zera da, etxea ordaintzeko zorrei aurre egiteak eskatzen du erritmo batean lan egitea, eta gasolinak asko errazten du hori”. Telefono, Internet, telebista eta bestelako teknologiarik ez du erabiltzen Arangurenak. *Berria* egunkariko mendi ibilaldiak ere eskuz idatzita helarazten ditu. Autarkia du helburu, “etxeko zorrak kitatuta daudenean, azokara ahalik gutxien joatea”. Arconada, aldiz, ia egunero jaitzen da Azpeitira edo Tolosara. Beharrezko ditu kanpoko harremanak, tartean behin antzerkira eta zinemara joatea... Gaur egun baserriko bizimodua eta herrikoa bateragarria dela dio: “Azpeitian ordu laurdenean nago. Behin Madril-en bizita distantziak beste eta batera ikusten dituzu; guretzat ordu laurden bat ez da ezer, eskolara joateko ordu eta erdi behar nuen eta!”. Kooperatibako euren lan sisteman oporrak ere aurreikusi dituzte: bi lankide izanik bakoitzak hilabeteko oporrak izango ditu, batez ere neguan, lan gutxien dutenean.

Bizimodu bakoitzak du bere prezioa. Eta dirulaguntzarik gabeko produkzio txiki eta ekologikoa egitea erabaki dutenek kontsumoa ere murriztea dute helburu: “Ezin da espero horrelako produkzio batekin jendea kalean bizi den bezala bizitzea. Onura batzuk ditu horrela bizitzeak, baina asteburuero parranda egitea, edo eskiatzera urtero joatea, edo bidaiatzea... hori ezin da espero” dio Arconadak. Bizimodu komunitariorako kontsumoa adostea funtsezkoa dela gaineratu du Arangurenak: “Bakoitzaren beharrak ez izatea ekonomikoki oso desberdinak, bestela horrek ekonomia pikutara bidaltzen du”. ■

Mendikoiren ikastaroak

Mendikoi-ren Arkaute, Derio eta Fraisoro-ko zentroetan, segurtasun eta higieñez ekoizten ikasten da, ingurunea zainduz. Baita jarduera zehatz bakoitzerako behar diren instalazioak, makinak eta tresneria erabiltzen eta mantentzen ere, eta ustiategiak antolatzen eta kudeatzen. Hona eskaintzen diren prestakuntza zikloak:

Nekazaritzako ustiategi estentsiboak. Nekazaritza eta abeltzaintza estentsiboko produktuak ekoizteko gaitasuna lantzen da, merkatuak eskatzen duen kalitatearekin.

Nekazaritzako ustiategi intentsiboak. Laborantza intentsiboa ekoizteko lanak egiten ikasten da, ekoizpen kostu txikienekin, kalitatezko produktuak lortzeko.

Lorezaintza. Kanpoko eta barneko loretegiak jartzen, zaintzen eta hobetzen ikasten da, eta bestetik landareak merkaturatzen.

Abeltzaintzako ustiategiak. Abeltzaintzako produktuak ekoizten, lagun egiteko animaliak elikatzen, maneiatzen, garbitzen eta osasuntsu edukitzen irakasten da, merkatuak eskatzen duen kalitatearekin.

Nekazaritza eta abeltzaintzako enpresen kudeaketa eta antolamendua. Baliabide materialak eta giza baliabideak zein beharrezko lanak antolatzen ikasten da, ekonomikoki errentagarria den kalitatezko ekoizpena lortzeko.

Baliabide naturalen eta paisajistiko- en kudeaketa eta antolamendua.

Igo zaitez nekazaritza formaziora! ¡Súbete a la formación agraria!

CICLOS FORMATIVOS DE GRADO MEDIO

Explotaciones agrarias extensivas
Explotaciones agrícolas intensivas
Jardinería
Explotaciones ganaderas

ERDI-MAILAKO FORMAZIO-ZIKLOAK

Nekazaritza-ustiatzen estentsiboak
Nekazaritza-ustiatzen intentsiboak
Lorezaintza
Abeltzaintza ustiatzenak

CICLOS FORMATIVOS DE GRADO SUPERIOR

Gestión y organización de empresas agropecuarias
Gestión y organización de recursos naturales y paisajísticos

GOI-MAILAKO FORMAZIO-ZIKLOAK

Nekazaritza eta abeltzaintza enpresen kudeaketa eta antolaketa
Baliabide natural eta paisajistiko- en kudeaketa eta antolaketa

MENDIKOI
Heziketa, Sustapena, Landa Garapena
Formación, Promoción, Desarrollo Rural
www.mendikoi.net

MENDIKOI ARKAUTE: Escuela Agraria (Araba) • 01192 Arkaute • ☎ 945 285 387 • earkaute@mendikoi.net • **MENDIKOI DERIO:** Escuela Agraria (Bizkaia) • Berreaga, 5 • 48160 Derio • ☎ 944 541 421 • ederio@mendikoi.net • **MENDIKOI FRAISORO:** Escuela Agraria (Gipuzkoa) • Elbarrena Auzoa • 20159 Zizurkil • ☎ 943 692 162 • efraisoro@mendikoi.net

Etxeko ukuilua pabiloi bihurtu zaigu

Gaueko 21:30etan, lanak bukatu dituenean, bildu gara Asteasun (Gipuzkoa) Aitor Usandizagarekin. 87 esne behi eta beste hainbeste zekor dituen Zabal-Errekondo baserriko semea da, guraso eta anaiarekin batera “enpresa”ren martxa daramana. “Gipuzkoako ukuilu onena” izendatua 2001 eta 2005ean. Gipuzkoako Frisoien Elkarteko lehendakari eta Gipuzkoako EHNE sindikatuan Tolosaldeako ordezkari ere bada.

DEZENTEN INBERTSIOA egina zuten Aitorren gurasoek eta eskatua zioten horretan jarraitzeko, bakarrik ezingo zutela aurrera egin. Gainera gus-tuko zuen etxean txikitatit egiten zuen lana. Batxilerra bukatzean hartu zuen erabakia: esne behi produkziara jarriko zen erabat. Fraisoren abeltzaintzari buruzko ikastaroa egin zuen, eta geroztik beste ikastaro txiki batzuk ere bai; intseminazio artifiziala, hatzazal txukunketa, informatika... 1982 hartan baserriko ukuiluaren ordezkari, etxe kontran pabiloi bat altxa zuten, ordura arteko 12-15 buruak 20-25 izan zitezten. Gaur egun pabiloi handiago bat dute egin, eta 85-90 behi jeztan dituzte egunero, eta beste hainbeste zekor eta biga hazten. Etxean produkzioa biderkatzen ikusi duen Usandizagak derrigorra ikusten du gero eta jakintza zehatzagoa izatea: “Orain behia askoz gehiago estutzen da. Lehen belar eta pentsu pixka batekin behiek ondo irauten zuten. Gaur dena xuxen-xuxen eraman behar da, ondo elikatu... Maneiu hori ikasi egin behar da ikastarotan, albaitariekin... Marjina ona ateratzeko gauzak oso ondo eraman behar dira, bestela oso erraza da zuloa egitea”.

Kalean etxea eta baserrian enpresa

Neskalagunarekin Asteasun kalean jarri da bizitzen: “Lanbideari begiratuta, nik uste baserrian bertan bizitzea hobea dela. Ume egiteko garaietan, adibidez, gauez joan ahal izateko. Baina bizimodua beste norbaitekin konpartitu behar denean, gau-

zak adostu egin behar dira”. Deskonektatzeko ere hobe omen da, nahiz eta berak ezin duen sekula burutik lan konturik kendu: “Baserri bat eramatea beste edozein enpresa aurrera ateratzea bezala da. Marjinak oso estuak direnean gehiago, beti begiratu behar duzu non ari zaren dirua galtzen, aldiro datuak alderatu...”. Beti buruan dituen marjinak merkaturatzeko moduaren ondorio dira. Urte askoan zuzenean kalera saltzen zuten esnea. Baina amak amona zaindu behar izan zuenean ezin izan zioten lan horri eutsi. Gainera, orain zuzenean saltzeko neurri asko bete behar dira: esnea pasteurizatu, boltsan sartu... Zuzenean saldutako esne litroak 85 pezeta balio zuen, eta orain zentralari salduta 46 pezetako basea kobratzen dute litroko. “Zuzenean saltzeak ematen zuen askoz buru gutxiagorekin bizimodua aurrera ateratzeko modua, eta gaur egun hori ez da posible”. Irabazi marjina hain estua izanik, esne prezioan pezeta baten gorabehera urtean milioiko aldea dago.

7:00etatik 21:30etarako lan eguna

Aita, ama, anaia gaztea —egun erdiz— eta laurak daramate esne behi produkzioa. Hona egun arrunt bat:

✓ 7:00. Jaiki eta aitak behiak jeztan ditu. Makinekin 2 ordu eta laurden pasatzen du. Aitorrek behiei jeztera eragin, behien oheak txukundu eta jana ematen die. Ama zekor txiekiz arduratzen da: esnea eta pentsuak eman...

✓ 10:30. Kanpoko lanak egiten dituzte: udan belarretara joan, neguan behien hatzazalak txukundu, noiznahi itxiturak konpondu, bazterrak garbitu, makinak konpondu...

✓ 13:30. Bazkaldu eta lo kuluxka.

✓ 15:00. Ukuilura joan dena ondo dagoen ikus-tera. Kanpoko lanekin jarraitzen dute, eta batik bat ama arduratzen da baratzeaz, eta etxeko lanez.

✓ 18:00. Ukuiluko lanak egiten dituzte berriz: janlekuak txukundu...

✓ 19:00 Behiak jetzi.

✓ 21:15-21:30. Bukatzen da lan eguna.

Beti ordu beretan egin behar dira lan hauek, "behiak aspertuta egoteko dira eta": edozein aldaketak esne kalitatea jaisten du. Esaterako, orain aste batzuetako ordu aldaketa bi txandatan egin zuten, goizez ordu erdi eta arratsaldean beste ordu erdi aurreratuz, behiek gehiegi nabaritu ez zezaten. Igande arratsaldetan egiten du jai Usandizagak: "Betidanik izan dut, parrandara joanda ere, goizean 7:00-7:30etarako etxera etorri beharra". Baina gurasoen belaunaldiarekiko pentsamolde aldaketa nabari du: "Ohartzen gara dena ez dela lana eta lana, eta gutxiago irabazi baina erritmoa jaisten saiatzen gara". Urtean behin astebeteko oporraldia egiten du, anaiak txanda hartutakoan.

Etorkizun gorria

Esne behietan ari direnen batez-besteko adina 55 urtetik gorakoa da. Geroztik eta gutxiago dira gainera: Gipuzkoan orain dela 10 urte pasatxo 4.000 baserritan ekoizten zen esnea, eta gaur ez dira 400era iristen. Gizartea konturatu gabe, 4.000 lanpostu galdu izanak kezkatzen du Usandizaga, eta aurrera begira ere asko desageru egingo direla argi du: "Indartsuenak geratuko dira". Geroztik eta handiago izan beharra ez dela irtenbidea dio: "Hemen joera izan da dena handira egitea. Lehen esne zentral txikiak zeuden, orain bat handia, lehen ukuilu txikiak eta orain gero eta handiagoak... Hori bukaerarik ez duen soka da". Lurrari lotutako nekazaritza jartzea ikusten du irtenbide: "Bertako lurretik bertako jana elikatu, eta sortzen den produktuak izan dezala kostuen araberako prezioa". ■

Juanjo Ocio Gasteizen bizi, landan lan

Cruz del Fierron (Araba Errioxa) herri inguru denak dira gari, patata, erremolatxa eta azenarioa. Lur horietako batzuk Juanjo Ociok lantzen ditu bere aitak erretiroa hartu berri duenetik. Hala ere aita beti du ondoan, bizitza osoa nekazaritzan arituta ez baita sekula guztiz erretiratu. Arkauteko nekazal eskolan egin zuen Nekazaritzako ustiategi estentsiboak modulua, etxetik zekarren praktika teoriarekin osatzeko. Oraindik ere noizean behin ikastaroren bat egiten du, aldizkariak eta liburuak irakurri, apunteak begiratu...

Juanjo Cruz del Fierron jaio zen, eta egun 20 minutura dagoen Gasteizen bizi bada ere, egunero joaten da bertara lanera: "Nahiago dut kanpoan bizi, lana burutik kentzen laguntzen duelako 'joango naiz bihar' pentsatzen duzu eta kito". Baina hirian bizi izanagatik, sarri bizimoduak bateratzea konplexua dela azaldu digu: "nekazaritzan astelehenetik igandera lan egiten dugu garai jakinetan eta ingurukoek asteburua libre izaten dute. Bikotekideak abuztuan oporrak egiten baditu, zuk ez duzu berarekin kanpora ateratzerik". Hala ere, berak ere lanean hiru hilabeteko etenak izaten dituela aitortu du, euria egin duelako eta abar. Kanpaina irailean hasten da: Lurra lantzen dute, urrian ongarritu eta garia ereiteko. Abenduan garagara ereiten dute. Ondoren patata ereiteko prestatzen dute lurra eta martxoan ereiten dituzte patata eta erremolatxa ere. Garai honetan zerealei tratamendu kimikoa ematea tokatzen da, eta Aste Santu oste-maiatz hasieran azenarioa ereiten da. Ekain-uztailan hasten da uztza, eta garai gogorra da nekazariarentzat. Eta maiatzetik irailera etengabe ureztatzen dute: "Erregadioko giltza ireki eta ixtea besterik ez da kontua, baina hor egon behar da". Lanegunak zeharo desberdinak dira aro bakoitzean: "Lurra prestatzeko astebete pasa dezakezu 5:00etan jaikiz eta gaueko 23:00-00:00etan oheratuz. iritsiko dira urtaro lasaiagoak".

Etorkizuna zail dagoela, eta handienek eta elkartzen direnek iraungo dutela uste du Ociok: "Gure herrian 5 nekazari gaude eta bakoitzak 2 traktore ditu. Egokiena litzateke kooperatiban elkartu eta denontzat 3 traktore izatea".

Dive Tarpoon Urpekaritza

Kirol portua, A7 lokala • 48992 Getxo • Tel / Faxe: 94 4912577

e-posta: divetarpooon@euskalnet.net • web orria: www.divetarpooon.com

«Ez zait buruan sartzen irakurtzen ez duen idazlea»

Aste Saindu aurreko astea Madrileko ikastetxean. Berak sortu zuen Estilo kolegioan. Patioan, haurrek algara. Josefina Aldecoa idazlea, bulegoan, oporren zain. Nekea. Hiruhilekoaren amaierako nekea gehi udaberria. Besterik omen da udazkena. Ez du adinaren aitzakiarik. 80 urte eta erretiroa hartzeko asmorik ez: ez hezitzaileak, ez idazleak. "Erretiroa zertarako?". Josefina Rodríguez Aldecoak hezten eta idazten iraungo du, indarra eta buru-argitasuna dituen arte.

MIEL ANGEL ELUSTONDO

Argazkiak: Dani Blanco

Josefina
Aldecoa

Hitzaldia iragarri zizuten Gasteizen. Han behar zenuen martxoaren hasieran baina, azkenean, ezer ez. Bertan behera utzi zuten zure saioa...

Artium museoan egotekoa nintzen, baina momentu txarrean harrapatu ninduten. Bate-tik, pattal xamar ibili nintzen, makal osasunez, alegia. Bestetik, lan mordoa atzeratu zitzaidan, eta atera egin behar! Saiatuko nintzela agindu nien baina, azkenean, esan nien: ez nuen indarrik. Gasteizkoa ez ezik, beste hainbat konpromiso ere bertan behera utzi behar izan nituen. Ez nengoen ondo.

Badakit, bestalde, Mozambikera joan zinela, Gasteizkoa anulatu eta berehalaxe. Emakumeen arteko topaketa izan zen, oker ez banago.

Emakume afrikarren eta espainiarren arteko topaketa. Oso hurre dauzkagu eta ez dakigu ezer haiei buruz. Elkarren berri izatea zen topaketaren helburua. Han zen Nobel sariduna ere, Wangari Maathai. Zazpi mahai antolatu zituzten. Ni, hezkuntzari buruzkoan izan nintzen. Oso ondo egon zen. Hala ere, hemen asto beltzarenak eta bi esan zituzten gure kontra, sektore batzuek ohi duten eran, alegia.

Gizartearekin duzun konpromisoaren parte izan zen bidaia hori?

Bai. Gorriak ikusi nituen txikitan eta, harrezkero, gizarteari laguntzeko joera daukat. Ikasle nintzenean, Errepublikaren pedagogia-misioen berri izan nuen. Pedagogia Institutuan ari nintzen ikasten eta zentsuratu ez zuten liburu bat topatu nuen misio haiei buruz. Zoragarria iruditu zitzaidan asmoa. Eta beste zenbait lagunekin bildu, institutuko zuzendariak utzi zigun autoa hartu eta Errepublikak egin zituen zortzi, hamar bat misio berregin genituen, frankismo gorrienean.

Hezitzailearen konpromisoa. Eta idazlearena?

Konpromisoa beti dago bistan idazlearen obran. Alegia, konpromisorik baden, edo ez den. Badira idazle batzuk oso intimista, bere buruaren edo bizitzaren azterketa psikologi-

Nortasun agiria

Josefina Rodriguez Aldecoa (La Robla, Leon, 1926ko martxoaren 8a). Hezitzailea. Idazlea. Filosofia eta Letrak ikasia (1944). Pedagogian doktorea (*Haurraren artea*, 1960). Estilo izeneko kolegioa ireki zuen 1959an lagunen seme-alabak eskolatzeko asmotan, diktaduran ezohiko zen estiloan: kulturari garrantzia emanez eta laikotasuna aldarrikatuz. Gazterik hasi zen idazten. 1969an hil zitzaion Ignacio Aldecoa senarra eta hogeitau urte egin zituen lanik publikatu gabe (*Gerrako haurrak*, 1983). Harrezkero, maiztasunez idatzi eta argitaratu du. *Maistra baten historia* (1990) du lanik ezagunena. Berak esatera, Ignacio Aldecoarekin topo egin izana du bizitzako onena. Hura galdu izana, berriz, txarrena.

gure!
arteak
euskaraz

ko edo pertsonala beste helbururik ez dutenak, baina, nire ustez, idazle serio guztiek dute konpromisoa, eta hori garbi ageri da beraien obran. 50eko belaunaldiari dagokionez, neurea, oso konprometitua zen, konpromiso sozial handikoa.

Garai ilun hartan, argi izpi bat: Estilo kolegioa.

1959an ireki nuen kolegioa baina frankismoa ez zen nirekin behin ere sartu. Kolegio txikia da, pribatua, liberala... baina ez zidaten kasurik egin eta, uste dut hain txiki izateagatik utzi gintuztela bakean.

Gure artean ezagunago da Josefina Aldecoa idazlea, hezitzailea baino.

Filosofia eta Letrak ikasi nuen 48an. Doktoregoa egin nuen gero, Pedagogian. Bien artean, 50ean, Londresen egin nuen egonaldia. Orduan erabat ezohikoa zen neska gaztea atzerrira joatea. Han nengoela, erakusketa bat: Arte infantilaren erakusketa. Nik, neure artean: "Zer ote da hau? Arte infantil!" Joan nintzen eta erabat liluratu ninduen. Haurren arte librea. Artea ez ezik, haren barrua ezagutzeko bidea da, problema jakinen bat duen jakiteko modua. Gai horixe buruz egin nuen tesia eta horrelako lanak apalean uzteko joera bazuten ere, publikatu egin zidaten. Eta horrekin segitzen dugu kolegio honetan, arte librearekin.

Zure familian maistra bat baino gehiago izan zen zu baino lehen ere.

Maistra izan ziren bai ama eta bai amama, Leonen. Bertakoak ziren, Asturiasa bidean dagoen herri batekoak, La Roblakoak, Alba ibarrean. Amama maistra izan zen, artean Errepublika garaian, eta ama ere bai.

Eta maisu-maistren kontrako errepresioa gerra garaian?

Beldurgarria. *Historia de una maestra* kontatu nuen, partez bederen. Gerra hasi zenean aitaita-amamen etxean geunden umeok, La Roblan. Gurasoak, Leonen. Hamabost egunez inkomunikatuta egon ginen. Gurasoak etorri zirenean, lehenengo albistea: maisua fusilatu zutela. Ez dut bizian ahaztuko. "Ikasleak politizatzeagatik" hil omen zuten.

Lorca, Alberti eta besteren bat irakurtzea, ez zen beste politikarik. Beraz, hamar urte nituela izan nuen nik politikaren lehenengo aztarna.

Pedagogian doktoratu zineneko, abian jarri zenuen eskola hau, Estilo kolegioa.

Nire alabak bost urte zituen orduan, eta nire lagunene seme-alabek ere, hortxe-hortxe. Lanean ari ziren eta ez zekiten zer egin umekin, nora eramán. Progreek frantses eskolara eramaten zituzten umeak. Ni ez nengoen horretarako prest. Ez zitzaidan egoki iruditzen umeak beste herrialde bateko ereduaren hezte. Nire lagun batek lau seme-alaba zituen, guk bat besterik ez, eta haiek hasi ziren ni berotzen, eskola ireki behar nuela esanez. Horrelaxe hasi ginen, hoteltxo txiki bat alokatuta eta hogeitumekin.

Zeuen neurriko kolegioa nahi zenuen.

Bai, jakina. Laikoa. Erlijioa beharrean, Erlijioaren historia erakusten genuen, erlijioa eliza eta familiarri lagata. Erlijioaren historia erakusten segitzen dugu, hura gabe ez dago eta gure kultura ulertzerik. Ezta islamaren inguruko konfliktok ere.

Garai berean, Euskal Herrian ikastolak sortzen ari ziren, bertako eskola bat egin nahian. Arte librea, laikotasuna eta antzekoak ez ziren gai arrotzak izan ikastoletan.

Bertsoa

DOINUA:
LAGUNDURIKAN DANOI

Estilo kolegio
bat sortzeko plana
gauzatu bazenuen
frankismoan barna.
Orain ezin utzita,
harako afana
izan eta joatea
ikasleengana
ez al da ez delako
lana soilik lana?

Aitor Mendiluze

Neskak, hobeak

"Emakumea, gizona baino indartsuago dela uste dut. Gauza askotan. Gerra kontuetan ez, baina horretan, ezta beharrik ere. Energia gehiago duela uste dut, zer bat biologikoa dela: horretarako dago espeziea. Haurrak egin behar ditu, eta zaindu, eta gainerako dena. Gaur egun, gainera, lan egin. Horixe da seme-alabak gure kolegiara ekartzen dituzten andreen kasua. Eta ikaragarri antzematen da hori umeetan: neskatiletan batez ere; talde gehienetan, neskak dira bikainenak. Sasoi batean, gurasoak eskolara etorri eta esaten zidaten: 'Ai, hauxe nahigabea!, mutikoak matematika suspenditu du. Sikiera, neskak suspenditu izan balu!'. Hari lepora jauzi egiteko gogoia etortzen zitzaidan. Zertarako ireki genuen kolegiara neskak eta mutilak batera hezteko ez bazen, Espainian artean bereizita hezten zirenean! Neskak mutilak bezalakoak dira, salbuespen batekin: lanean hasten direnean, hobeto lan egiten dute, beraien amak langile direlako".

Euskal Herria beti izan da oso independentea, oso aurreratu, Europari lotua —hurre ere badago eta—, eta normala bide berriak urratzea. Gure kasuan, senideren bat atzerrian izatea zen kanpoko joerak geureganatzeko bide bakarrenetakoa.

Zuk esana da, kolegioaren sorrerari buruz: "Kolegioak kulturari garrantzi handia ematea nahi nuen, librea, erlijioari buruz hitz egin behar ez izatea... garai hartan gauza pentsaezinak herrialdeko ikastetxe gehienetan".

Bai. Halaxe da. Eta bakean utzi gintuzten, txiki ginelako, seguru. Behin edo behin etorri ziren, bai, pare bat ikuskatzaile. Alde egiterakoan, esan zuten: "Kolegio txiki hauek... Nahikoa da hemen inguruan eskola bat egitea, kolegio modu hauek desagertzeko". Irauten dugu oraindik! Ikuskatzaile haiek, ez dakit.

Hezkuntzaren helburuaz ere mintzatu izan zara. Zuk esana da: "Zoriontsu izan daitezen hezi behar dira haurrak. Zoriontsu, kasu honetan, zera da: merezi duen zerbait eginez pozik egotea. Berdin da arbolak aldatzea edo atomoa ikertzea".

Uste horretakoa naiz oraindik. Guk, institutu aurreko kurtsoan, gerra urtean orduantxe, koaderno bat genuen, bi aipurekin. "Dena eduki, baina ahaleginduta", eta "Egin izanaren poza izan". Juan Ramon Jimenezek ziren aipuak, poetarenak, ez beste inorenak. Gogoan izan ditut biak neure lanean eta gogo horixe eusten diogu oraindik kolegioan.

Hezitzaile zara, eta idazle. Ezin ukatuzkoa da.

Erdibana gainera. Gizakia eta bere problemak izan dira beti nire interesak. Horregatik naiz hezitzaile, eta naiz idazle.

Erdibana hezitzaile eta idazle. Idazteak denbora asko eskatzen du.

Bai, baina ni "udako idazlea" naiz. Ez larunbat-igandeetako, udakoa baizik. Eskuardean idazteko zer edo zer izanda ere, ezin dut Madrilen idatzi. Kolegiara etortzen naiz egunero. Lehen, egun osoan. Orain, duela bi urtetik hona, goizez besterik ez. Baina berdin da, Madrilen ez daukat idazteko girorik. Hemen, hitzaldiak, topaketak edo dena delakoa, baina idatzi, Madriletik kanpo. Aste Santuan kanpora joango gara. Bada, idatziko dut, nobela batekin ari naiz eta. Udan, Kantabrian joaten gara eta, han, ez kolegio eta ez besterik, idatzi egiten dut. Horixe behar dut: bakardadea. Alde batetik eta bestetik hoska ari baldin bazaizkit, ezin idatzi!

"Udako idazlea". Egundo horrelakorik! Behin edo behin esan izan duzu zure guraria dela "idazten segitu ahal izateko argitasuna izatea".

Bai, jakina. Akabo, ba, tuntuntzen baldin banaiz! Gorpil-aukian bada ere, baina burua argi eduki nahi dut. Ikusiko dugu lortzen dugun.

Idazteko argitasuna. Eta nola lortzen da ondo idazteko argitasuna?

Bi azalpen daude, neuri dagokidanez behintzat. Irakurtzeko zaletasuna. Ez zait buruan sartzen irakurtzen ez duen idazlea. Irakurtzetik abiatzen da idazteko zaletasuna. Ni, Leonen, poesia idazten hasi nintzen. Irakurtzea gustatzen zitzaidan eta liluratu egiten ninduen poesiak. Nerabe nintzenean hasi nintzen. Biblioteka bat zegoen Leonen, eta apaiza zen zuzendari. Ixten zuenean, bertan gertatzen ginen zaletasuna genuenok, eta irakurri eta idatzi egiten genuen. On Antonio G. de Lama zuen izena. Apaizgaitegian ume tan sartu zutena eta ikaragarri zekiena. Literatura zale amorratua. Liburu galaraziak, sotoan zeuzkatenak, jartzen zizkigun eskura. Poesia irakurtzen nuen eta poesia idazten. Adoleszentzia garaia zen. Gero, prosan hasi nintzen eta hortik jo dut.

Nola ikasten da zuk bezain dotore idazten?

Txikitandik izan naiz ederzalea. Era guztietako edertasuna gustatu izan zait beti: izan paisaia, izan

Rodriguez Aldecoa

"Beti galdetzen didate hori. Askoz gehiagotan, euskaldun ez direnek. Gu, Madrilén, 'aldecoatarak' ginen. Batetik, Ignacio zelako ezaguna. Eta 50eko hamarkadako talde hartan, Ignacio, Sanchez Ferlosio eta Alfonso Sastre ziren ezagunenak. Ni, hortaz, 'aldecoatarra' nintzen. Hala ere, nire lehenengo lanak 'Josefina Rodriguez' sinatu nituen. Gero, *Gerrako haurrak* publikatu nuen, editoreak 'Rodriguez Aldecoa' sinatzeko eskatu zidan, jendeak identifika nintzan, 'aldecoatarra' bainintzen haien begietara. Horrelaxe egin genuen.

Ondoren, 'Josefina R. Aldecoa' azaldu zen. Nire bilobak, 'Josefina Raldecoa' burla egiten zidan. Eta, halako batean, 98an, *Amama baten aitortenaken*, orain arte iraun duen izena azaldu zen: Josefina Aldecoa. Beti egiten didate galdera hau. Are gehiago emakumeen topaketak direnean. Askoz gehiago lehen, orain baino. 'Eta zu, feminista, aurrerakoia, emakumeen aldekoa... zer dela eta baliatzen duzu senarraren deitura?'. Eta ni arrazoiak ematen hasi behar: 'Bat, ez du konstituzioak galarazten. Bi, gu 'aldecoatarak' izan gara beti. Hiru, nik asko zor diot Aldecoari. Balio du, edo ez du?'. Askorentzat balioko du, eta beste askorentzat ez. Absurdoa da. Azorini inork ez zion egunero galdetzen zergatik ez zuen firmatzen Jose Martinez Ruiz".

lana: *Inora ere ez*. Horrek zer esan nahi du, hezitzaile izan zinela idazle baino lehen...

Ez. Batera datoz biak, paralelo. Leonen, hamabost, hamasei urte nituela, idazten nuen. Unibertsitate garaian, berriz, bertako aldizkarian azaldu ziren nire ipuinak; baita beste idazle askorenak ere. *La hora* zuen izena eta han beste inon ez genuen gure lanak argitaratzeko modurik.

Ignacio, senarra, 69an hil zitzaizun. Zuk 83an argitaratu zenuen hurrengo liburua, *Gerrako haurrak*.

Denbora asko eman nuen idatzi gabe. Kolegioko lana besterik ez nuen egin. Gainera, asko lagundu zidan horrek. Literatura, bakarrik egin beharreko lana da. Kolegioa, berriz, talde-lana da, batetik, eta, bestetik, mundu erreala; gurasoei hitz egin, haurren kasu zailak...

la hogeitaz urte kolegioko lana besterik egin gabe...

Horrek salbatu ninduen. Bakarrik geratu izan banintz, lanean, ez dakit zer izango zen. Aldiz, hona etorri eta jendea, haurren problemak, gurasoak... absorbitu egin ninduen. Gainera, asko gustatzen zaidan mundua da. Gaur egunean ere behar dut, etxetik irteten eta hona etorri, kolegiara, bertakoak gogaitzera besterik ez bada ere.

Hezitzaile zara, bete-betean. Zer duzu, hortaz, literatura?

Komunikatzeko nahia, nirekiko. Izango da banitate ere, izango da. Baina, batez ere, geuk bizi edo ikusi duguna besteri komunikatu nahia. Eta nola ez dagoen banaka-banaka joaterik hori dena esplikatzen, bada idatzi egiten da.

80 urte dituzu. Adinekoa. Zaharra. Zer diozu bizitzaren laburtasunaz?

Bizitza laburra? Erlatiboa da hori ere. Laburra da, hamar urterekin hiltzen bazara. Nire ustez, haurtzaroa da garairik inportantea. Eta haurraren lehenengo urteak erabakitzen du bere bidea. Bizitza laburra? Haurtzaroa oso luzea da. Ez daukazu libertaterik, mugak besterik ez eta, ondorioz, luze jotzen du. Bizitzak, behar duen neurria dauka, besterik gabe. Eta zahardadea dela eta... zahardadeaz asko dakit nik ze, orain dela pare bat urte Palma Mallorkako unibertsitatetik hots egin zidaten, adineko atzerritarrentzako udako ikastaroetatik. Itxiera hitzaldia eskatu zidaten eta, nik, zahardadeaz hitz egin nuen. Entzuleak, zaharrak; neu, zaharra. Beraz, hitzaldiaren gaia, zahardadea. Bibliografia osatzen hasi eta hura pila! Doktore tesia egiteko moduan izan nintzen, ipar amerikarrei esker batik bat, ikerketa zale amorratuak dira eta. Gauza eder asko deskubritu nuen liburuetan.

Adibidez?

Erretiroa erabat burugabekeria dela, adibidez. Eta, alde aurreko erretiroa, are burugabekeria handiagoa. Erretiroa hartzez gero, aktibitatearen bat eduki behar da, denbora pasagarri. Zaletasuna

loreak, jantziak... Beti izan naiz neska pertxenta. Zalea naiz oraindik: halako eta halako trapuak, orrazkera, janzkera... Fakultate garaian, aurrerakoia izateak zarpail jantztea esan nahi zuen. Niri ez zitzaidan iruditzen. Ez nuen ulertzen zergatik ezin zitekeen apain eta dotore joan, eta aurrerakoia izan. Bada, uniformeak, zarpail jantzita joateak. Ni ez nintzen behin ere zarpail joan. Ederzale izan behar da, eder idazteko.

1960koa da zure tesia, *Haurraren artea*, eta 61ekoa, berriz, lehenengo literatur

edo zer edo zer. Bestela, zahardadea heriotza da. Heriotza intelektuala eta heriotza fisikoa. Beste ohar bat ere egingo dizut: askoz hobeto zahartzen dira emakumezkoak, gizonezkoak baino. Badut horretarako azalpen bat ere. Gizonezkoarentzat, erretiroak boterea galtzea dakar. Emakumezkoak, aldiz, boteretik izan ez duenez, lehengo lepotik burua ibiliko da, betiko lanean: etxea antolatzen, ingurukoak zaintzen... Zentzu praktikoaren arabera jokatu du beti. Gizonezkoak, berriz, ez du zentzu praktiko hori. Esaldi bat ere hartu nuen gogoan hitzaldi hura prestatzen jardun nuenean: "Adinekoa hizkuntza ikasten hasten denean, neuronak dantzan hasten zaizkio". Pizgarri handia da. Nik ez dut horretan dudarik.

Jakinaraziko diogu Euskal Herriko funtzionario askori. Ezinean ari dira euskararekin. Ea bada.

Madriela etorri eta gure poeta baten lana etorri zait akordura. Bitoriano Gandiagak *Uda batez Madrilén* idatzi zuen, hemengo egonaldia baliatuta. "Dzu! Dzu! Dzu! Gorriak dzu! Urdinak dzu! Horiak dzu! Ilunak, arreak, ugarrak dzu! Auto bakoitzak dzu diotsu", autoen karnabal hau ikusita.

Hiri handiaren erritmoa. Hiri handiak gustatzen zaizkit. New Yorken eman nuen urtea izan da nire bizitzako zoriontsuena. 1958-59 urtea. New York zoragarria iruditu izan zait beti.

Eta zarata?

Autoek eta fabrikek egiten dute zarata, eta leku guztietan dago hori. Niri erritmoa, anonimosasuna gustatzen zait. Kolegiotik irten eta kale artean sartu, erosketak egiten, beti oinez. Uste dut ez naizela metroan sartu fakultatean ari nintzenetik.

Heziketa eta literatura. Ordu beteko berriketa egin dugu, 80 urte bizitzaren laburpen eginez. Irakurlea engainatzeko manera erraza.

Ezaugarri nagusien gainean jardun dugu. Xehetasun handirik gabe.

Hortaz, xehetasunez ariko gara hurrengoan.

Jateko zer gustatzen zaidan eta horrelakoak ez badira! Osterantzean, esan dudana naiz, ez besterik. ■

Martxoak 8

"Kuban nengoen jakin nuenean. 80ko hamarkadako hasiera zen. Martxoak 8, nire urtebetetzea. Hoteleko eskailera jaisten ni eta bata: 'Zorionak, konpail!', eta besteak: 'Zorionak, konpail!'. Eta ni, neure artean: 'Nolatan ote dakite nire urtebetetzea dena?'. Horratik, laster jakin nuen emakume langilearen eguna zela, han ospatzen zutena, baina hemen artean ez. Orduantxe konturatu nintzen bekokian orina nuela jaio nintzela. Horrek ez du erremediorik. Lana dagokit. 80 urte bete ditut eta egunero etortzen naiz kolegiara. Gustatzen zait, estimulatzeko nau... nire bizitzaren parte inportantea da. Dena dela, ni ez egonda ere kolegioa primeran dabil, ze alaba da arduradun, Susana, eta berak egiten du lan astun guztia. Niri, etortzea gustatzen, ordea! Ez naute behar, alderantziz baizik, neuk behar ditut haiek: haur, guraso eta irakasleak".

TALLERES

Mitxelena s.coop.

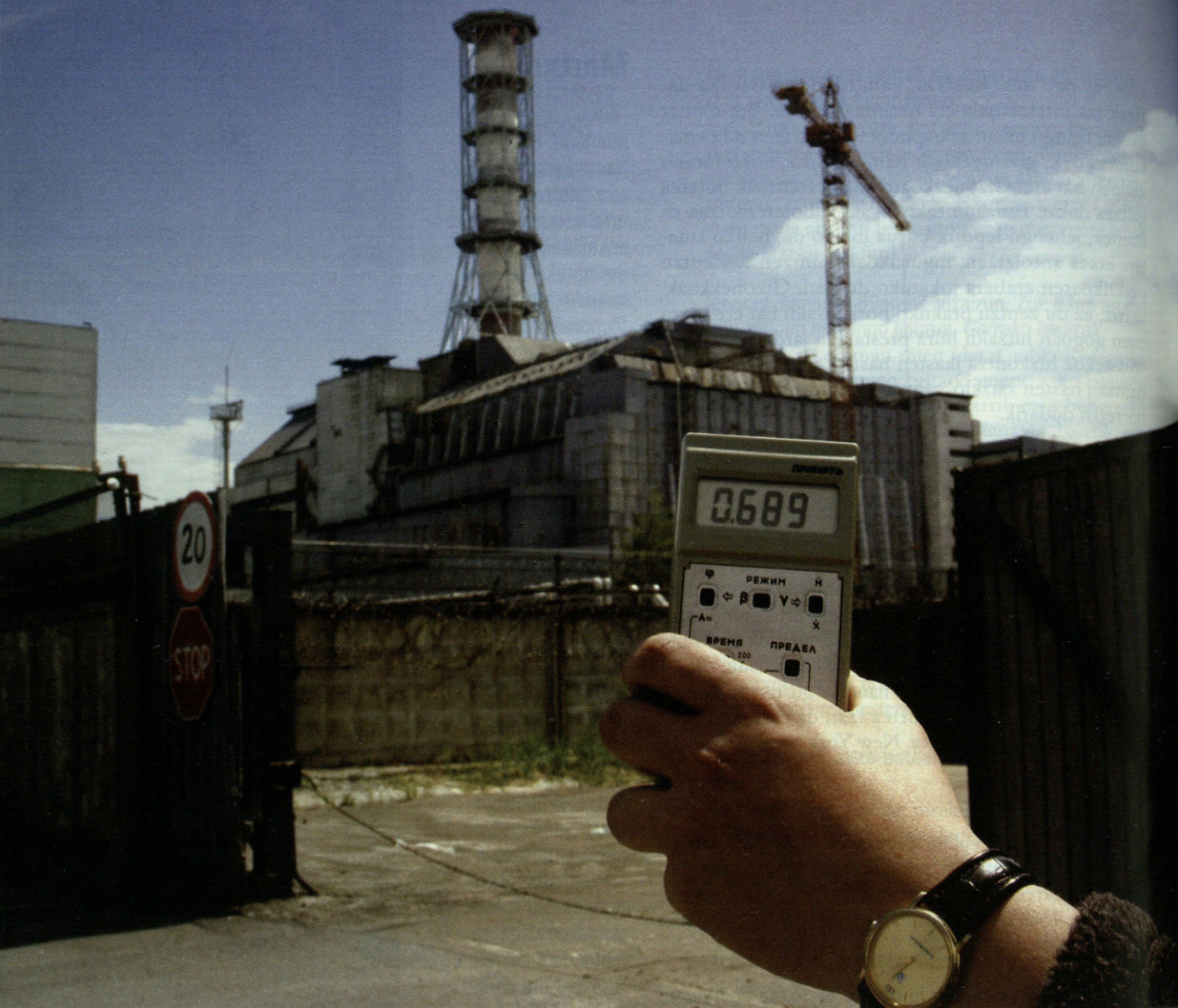
Torno bertikala: Ø 4.200 x 2.000 · Fresadora: 10.000 x 3.500
Barrenatze mekanizatua

Eziago poligonoa, 21 · Hernani -Gipuzkoa-

© 943 552 512 / 552 516 · Fax: 943 552 816 · info@talleresmitxelena.com

www.talleresmitxelena.com

Txernobil

20 urteko malkoak

1986ko apirilaren 26a. Leherketa izugarri batek Txernobilgo zentral nuklearraren 4. erreaktorea suntsitu du eta tonaka eta tonaka material erradiaktibo barreiatu dira atmosferan barrena. Hogei urte beranduago, historiako istripu nuklear eta ekologikorik larriena izan zenak zauri lazgarriak eta inoiz ahaztu behar ez genukeen gertaera baten oroitzapen mingarria utzi dizkigu.

MARC MORTE

Argazkiak: Elena Senao / Marc Morte

TXERNOBILGO ZENTRAL NUKLEARRA inguratzeko duen eskusio perimetroaren aurrean dagoen segurtasun kontrola zeharkatu ondoren, gure ibilgailua ziztu bizian doa oihan

bakartietan barrena. Ez da inon bizitza arrastorik ikusten, erabat kutsatutako baso isila besterik ez dugu begi aurrean. Basoan kartelak ageri dira, sute batek eragingo lukeen arriskua

iragartzen duten kartelak, sutea gertatuz gero atmosferara elementu erradiaktibo mordoa jaurtiko bailitzateke. Azkenean, Txernobil hiria erakusten duen kartela azaldu zaigu. Hirian oraindik ere jendea bizi da, batez ere planta ixteko prozesuan zentrolean lanean dabiltzan langileak. Azken erreaktorea 2000. urtean itxi zuten behin betiko, nazioarteko komunitateak Ukrainako gobernuari egindako presioen ondorioz eta etorkizunean diru laguntzak emango zizkiotela zin egin ondoren.

Zentral nuklearrera hurbiltzen ari garela, gure inguruko airea solidotzen bezala sentitzen dut. Inguruak xaloa dirudi, berde kolore distiratsua dauka; baina eszenatoki bukoliko horren azpian, datozen mendeetan iraungo duen eta belaunaldi osoei eragingo dien kutsadura hilgarria ezkututzen da. Han urrutian azaldu zaigu azkenean zentralaren irudia, tximini eta elektризitate zutoinez osatutako multzo anarkikoa; laugarren erreaktorea irudi ikaragarria da gehien nabarmentzen dena, hormigoizko horma handiekin estalita dagoen hura.

Erreaktorea lehertu zenean, Sobietar Batasun osoetik etorritako suhiltzaileak eta langileak buru-belarri aritu ziren sutea itzaltzeko lanetan eta egoera kontrolatu nahian. Larrialdiko lan haietan erabateko kaosa izan zen nagusi, neurri batean Sobietar Batasuneko goi mailen

aldetik izan zen desinformazioarengatik, ahal zen informaziorik gehiena sekretupean eduki nahi izan baitzuten. Baina egoera hain dramatiko izanda ere, sutea itzaltzea lortu zuten, eta handik aste gutxira estalkia eraikitzen hasi ziren, ingurura erradiaziorik zabal ez zedin eta hondakin erradiaktiboak behar bezala biltegiratu gera zitezen. “Sarkofagoa” (izen hori jarri zioten hormigoizko estalkiari) azkar baino azkarrago bukatu zuten; azarorako erabat osatuta zegoen. Leherketaren ondorengo hilabeteetan gau eta egun lanean aritu ziren ehunka mila pertsonak baldintza txarretan jardun behar izan zuten; gehienak ez zeuden batera prestatuta gertakari nuklear hain larriari aurre egiteko, eta haiek izan ziren erradiazio altuen eragina pairatu behar izan zuten aurrenekoak, ez zudelako behar bezala babestuta. Hogeitaz hamar urte, zentral nuklearra eta inguruak garbitzen aritu zirenetako asko hil egin dira edo arrastoak gelditu zaizkie erradiazioen ondorioz, baina inoiz ez da ikerketarik egin erradiazioek

gaixotasun horietan daukaten eragina zehatz-mehatz argitzeko.

Hogeitaz hamar urte joan dira, eta arazoak bere horretan jarraitzen du, izan ere sarkofagoa baldintza negargarrietan baitago. “Sarkofagoa ez da egonkorra. Oinarriak errektorearen beraren hormak dira eta okertuta daude; pisu handia eusten dute eta arriskua dago egitura osoa behera etorri eta barruan oraindik harapatuta dagoen hauts eta material erradiaktibo guztia ingurunean zabaltzeko. Gainera, sarkofagoa ez dago zigilatuta eta, euria egiten duenean, ura barrura sartzen da eta horrela egitura azkarrago hondatzen da” adierazi digu zentroleko arduradunetako batek. Bere bulegotik ikusten da sarkofagoaren irudi tetrikoa, ehun eta gutxi metrora, herdoil kapa triste batek estalia. “Ez dakigu ziur zenbat material erradiaktibo dagoen oraindik hondakinen azpian, baina berrehun bat tona daudela kal-

kulatzen dute. Toki askotara ezin da sartu; gehienetara, erradiazio handia dagoelako (leku batzuetan 3.400 roentgen orduko mailara iristen da), baina beste batzuetara, blokeatuta gelditu zirelako leherketarengatik. Gaur egun, nazioartearen eta European Bank for Reconstruction-en laguntzarekin, barrualdea egonkortzen ari gara, sarkofagoa jausteko arrisku

handia gutxitzeko, nahiz eta lan baldintzak oraindik ere oso zailak eta erradiazioak oso handiak diren. Egonkortze lanak 2007an bukatzea aurreikusita dago, eta hori lortzen denean, beste sarkofago batekin estaliko dugu, 2008aren bukaera aldera, epeak betetzen badira”.

Zentraletik kilometro gutxira dago Pripiat izeneko hiri mamua, apokalipsiaren ondorengo garaian kokatutako pelikula bat egiteko egoki askoa, inondik ere. Pripiatek 50.000 biztanle zituen; askok zentrolean lan egiten zuten edo langileei zerbitzuak eskaintzen zizkieten. Laugarren erreaktorea lehertu zenean, hilaren 26 hartan, agintari sobietarrek isilpean gorde nahi izan zuten gertakaria, nola edo hala egoera konponduko zutelakoan. Leherketa gertatu eta handik bi egunetara jakinarazi zieten agintariek Pripiateko herritarrei zentrolean arazo bat zegoela eta etxetatik segituan alde egin behar zutela inguruko kutsadura garbitzeko prozesuari hasiera emateko; laster bueltatuko

Txernobilgo zentral nuklearra ingurune berdean dago kokatua. Ezkerrean ikusten duguna laugarren erreaktorea da, 1986ko apirilean lehertu zena.

zirela etxeetara esan zieten. Hogeit urte pasatu dira, eta hiriak denboran izoztuta bezala jarraitzen du; landareak besterik ez dira hazi denbora honetan guztian, eta poliki-poliki landare horiek hartu dute gizon-emakumeek utzitako lekua. Kaleetan barrena noala, isiltasunak harrapatu nau; leiho puskatuen artean alde batetik bestera dabilen haizearen txistuak besterik ez du hausten hemengo gelditasuna. Garai batean bizitzaz gainezka egon ziren eraikinetan sartu naiz eta bat-batean desagertu zela dirudien iraganeko arrastoekin egin dut topo; gauza guztiak hortxe daude, jabeek utzitako leku bereberetan: liburuak eta ikasleen idatziak eskolan, ohatilak eta tresnak ospitalean, panpin hautsi bat, garai bateko kartel komunistak... Gizakia- ren suntsipen ahalmenaren adierazgarri den monumentu makabro honetatik atera baino lehen, zenbait minutu egin ditut jolas parkean; hiri osoko lekurik zirraragarrienetakoa iruditu

Nicolai (goian, ezkerrean) eta Anastasia Opachichi herrira itzuli ziren istripua eta gero. Baratze txiki bat dute 81 urteko aitona-amona hauek eta ez diote erradioaktibitateari beldurrik. Behean, Pripiat hiriak Txernobilgo eztaundaz geroztik duen itxura. Jolas parkea 1986ko maiatzaren inauguratzekoa zen, baina ez zituen inoiz atek zabaldu.

zait. Parke honek inoiz ez ditu umeen barreak entzun, inoiz ez ditu gurasoak ikusi seme-alabak zaintzen. Parkea 1986ko maiatzaren 1ean inauguratu behar zuten baina... egun hartan Pripiat jadanik ez zen existitzen.

Chernobiletik distantzia batera, eskusio perimetroaren barruan, Opachichi herria dago. Etxe gutxi batzuetan oraindik jendea bizi da, baina etxe horietara doan bidea landareek hartu dute; landareek irentsi dituzte poliki-poliki puskaka erortzen ari diren erdi eraitsitako egurrezko etxeak ere. Nicolai eta Anastasia aurkitu ditugu etxe zaharraren ondoan daukaten baratze txikian lanean. 81na urteko bikotea osatzen dute, eta Txernobilgo istripua inoiz gertatu izan ez balitz bezala jarraitzen dute bizitzen. Nahiz eta txiroak diruditen, oso harrera ona egin digute, eta etxean sartzera gonbidatu gaituzte zerbait jan eta edatera. Egurrezko aulki zarpailetan eserita gaudela, 1986ko apiril urrun hartaz galdetu diet. Nicolaik irribarretxo egin du; Anastasia, aldiz, sukaldean hara eta hona dabil, jateko arin bat prestatzen. "Oso ondo gogoratzen ditut egun haiek —esan du Nicolaik—, leherketa gertatu eta handik egun batzuetara etorri ziren agintariak. Gogoan dut une haietan ez zitzaigula informazio garbirik iristen. Denok alde egin behar genuela esan ziguten, baina hiru bat egunetan itzuli ahal izango ginela etxera.

"Zentral nuklearra eta inguruak garbitzen aritu zirenen seme-alabek dituzte kalterik handienak, eta haien atzetik, gaur egungo eskusio perimetroak hartzen duen eremuan bizi zirenen seme-alabek. (...) Gero eta haur gehiago dago akats genetikoekin, eta gaixotasun gastrointestinalak daude, azken horiek elikagai kutsatuak jateagatik gorputzaren barruan sortzen diren erradiazioek eraginda", dio Eugenia Stepanovak.

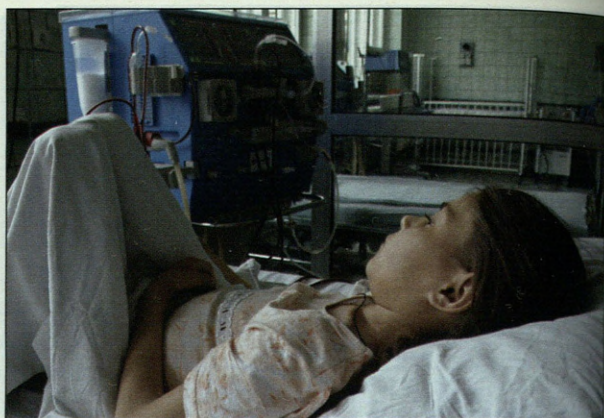
guztiak hartuta joan ziren, ziur asko berriro ez zirela bueltatuko jakinda. Hainbat lekutara eraman gintuzten: beste herri batzuetara, baserri partekatuetara, familiartekoen etxeetara...". Anastasiak irribarre garden bat bota digu presatu duen jatekoa proba dezagun. Arrautzak, salamia eta gazta Nicolaik prestatutako pattar fuertearekin lagunduta irensten ditugun bitartean, Anastasiak hartu du hitza. "Gu seme-alabekin bizitzera joan ginen, baina itzuli egin nahi genuen. Bizitza osoa hemen eman dugu, eta urte pare baten ondoren bueltatu eta hemen ekin genion berriz gure bizitzari". Erradiazioen arriskuari buruz galdetzerakoan, barre egin du: "dagoeneko baditugu 81 urte, eta erradiazioen eraginez edo bestela, berdin-berdin hil beharko dugu; beraz, ez dugu erradiazioen beldurrik. Gure baratzeko produktua jaten ditugu, eta oraingoz ondo gaude. Batzuetan tristatu egiten gara ia bizilagunik ez dagoela ikusita, guk bezala itzultzea erabaki zuten zahar gutxi batzuk besterik ez daudela konturatuta, baina batak bestea daukagu, eta horrekin nahikoa dugu".

Kaltetuak

Zoritxarrez, Txernobilen gertatutakoaren ondorioak zentrala inguratzen duen eskusio perimetroa baino haratago iristen dira. Haizeak eta euriak urruneko latitudeetara eraman zuten material erradiaktiboa: substantzia erradiaktiboen bi heren Bielorrusiara erori ziren, eta gainontzekoa Ukrainako iparraldera eta Errusiako Briansk eskualdera. Kalte ekologikoak handiak izan ziren: nekazaritzarako berriz inoiz erabili ezin izango diren milaka hektarea kutsatu ziren, eta baso osoak milaka urterako pozoitu. Baina gizakiek izan zituzten kalterik larrienak, inguru kutsatuetan hazitako edo erradiazioen ondorioz kromosomak kaltetutako gurasoengandik jaio-tako umeek batez ere. Hondamendiak gizakien gan zuzenean eragindako ondorioak baloratzea zaila bada ere, Eugenia Stepanovak, Kiev-eko Erradiazio Medikuntzaren Zentro Zientifikoko Pediatria Saileko buruak, gaur egungo egoera azaldu dit: "Zentral nuklearra eta inguruak garbitzen aritu zirenen seme-alabek dituzte kalterik handienak, eta haien atzetik, gaur egungo eskusio perimetroak hartzen duen eremuan bizi zirenen seme-alabek. Ohiko gaixotasun kroniko asko dago helduen artean, anormaltasunak dauzkate sistema immunologikoan, gero eta haur gehiago dago akats genetikoekin, eta gaixotasun gastrointestinalak daude, azken horiek elikagai kutsatuak jateagatik gorputzaren barruan sortzen diren erradiazioek eraginda. Ospitale honetan dauden haurretako batzuk eremuaren ondoan bizi dira eta beraien familiek baratzetan landatzen dutenari esker edo perimetrotik kanpora egon arren kutsatuta dauden eremuetan larrean ibiltzen diren behiengandik

Inork ez zuen sinetsi. Jendeak negar egiten zuen, bagenekien dena galduko genuela; jende askok ez zuen joan nahi izan, baina behartu egin zituzten, eta hartu ahal izan zituzten gauza

lortutako produktuak janez bizi dira". Kasurik ikaragarriena zentrala eta inguruak garbitu zituztenena da: erradiazioen ondorioz, beraien kromosomak oso kaltetuta gelditu ziren. Horren adierazgarri esanguratsuenetakoak dira sailak egindako ikerketaren bidez lortutako datuak, izan ere ikerketaren bidez egiaztatu baita Ukrainako erregistro nazionalen dauden datuen arabera garbitzaileek 1986az geroztik izandako 13.136 seme-alaben artetik 1.191 jaio zirela garapen akatsekin edo mutazioekin.

Biologia Zientzietan doktorea eta Save the Children of Chernobyl fundazioko buru den Natalia Preobrazhenska-k argi dauka aukera handi bat alferrik galdu dugula. "Tamalgarria da erradiazio nuklearrek gizakiengan dauzkaten ondorioak ikertzeko laguntzarik inoiz ez jaso izana; lobby nuklearra oso boteretsua da, diru asko mugitzen da energia nuklearraren inguruan, eta jende asko dago energia nuklearraren benetako arriskuak ez ikertzeko eta arrisku horiek jendeari ez jakinarazteko interesa daukana. Gizakiak aukera dauka hondamendi handi honetaz baliatuz energia nuklearraren ondorioak ikertzeko, etorkizunean gerta litezkeen arazoak aurreikusteko eta energia mota honek duen arriskuaz ohartzeko, baina aukera hori alferrik galtzen ari gara". Kiev-eko Ajmadit ospitalean drama dramaren atzetik dator, eta medikuak zer egin jakin ezinik daude, gaur egun ohikoak diren gaixotasun asko orain dela hogeit urte ia existitu ere ez baitziren egiten. Erizaina zortzi urteko Victoria neskatzari zauriak sendatzen ari den salara sartu naiz. "Hau dena hankan zauri txiki bat egin zuenean hasi zen. Zauri txiki bat besterik ez zuen, baina egun batzuk beranduago zauri berriak ateratzen hasi zitzaizkion gorputz osoan, eta argaltzen hasi zen", azaldu dit umearen amak, negar zotinka. Preobrazhenska doktoreak adierazi dit erradiazioek sistema immunologikoa ahultzen dutela eta horrek eragiten dituela Victoriarena bezalako kasuak edo ospitalean dauden beste hainbat umeenak bezalakoak.

Nahiz eta medikuek egiaztatu duten gaixotasun eta patologia zehatz batzuk nabarmen

Osasunerako Mundu Erakundeak eta Energia Atomikoaren Nazioarteko Agentziak tiroideetako minbizia besterik ez dute onartzen material erradiaktiboarekin zuzenean lotutako gaixotasuntzat. Medikuek ordea egiaztatu dute zenbait gaixotasun nabarmen gehitu direla leherketaren ondoren. Kiev-eko Ajmadit ospitalean dramak ikus-tera ohituta daude.

gehitu direla leherketaren aurreko egoerarekin alderatuta, ez da oraindik inolako ikerketarik egin gehikuntza horretan erradiazioek dauzkaten zuzeneko ondorioak frogatzeko, eta dirurik ere ez da jarri halako ikerketak egiteko. Osasunerako Mundu Erakundeak eta Energia Atomikoaren Nazioarteko Agentziak tiroideetako minbizia besterik ez dute onartzen material erradiaktiboarekin zuzenean lotutako gaixotasun bakartzat. 131 iodo kopuru handiak xurgatzearen ondorioz sortzen da gaixotasuna; substantzia horrek bizitza laburra du, baina tiroide guruinean piltzen da eta minbizia sorrarazten du. OMERen arabera, 1995ean tiroideetako minbiziaren kasuak hondamendiaren aurretik baino 285 bider ugariagoak izan ziren Bielorrusian, eta zoritxarrez egoera honek ez du oraindik muga jo, eta datozen urteetan gero eta kasu gehiago azalduko direla aurreikusi da. Nazio Batuen Erakundeak Txernobil gaitzat hartuz egindako azken txostenak funtsean estres psikologikoaren garrantzia nabarmentzen du, osasun ondorioak ahaztuta, nahiz eta zalantza gutxi eduki daitekeen ia mediku guztiek egiaztatzen dutenean gaixotasun zehatz batzuk gehitu egin direla zentral nuklearreko leherketaren aurreko garaiekin alderatuta.

Hogeit urte joan dira, Txernobilgo arazoak oraindik urrun du konponbidea, eta oroitza-penen urruntasunean galtzeko arriskua du gainera. Txernobilek eragindako biktimak gero eta gehiago dira, tiroideetako minbizia bezalako gaixotasunek oraindik ez dute gaina jo, erradiazioen ondorio asko eta asko oraindik ezezagunak dira, eta kaltetutako giza bizitzaren balorazioa egitea ezinezkoa da, zaila delako gaixotasunen eta erradiazioen ondorioen artean dagoen zuzeneko harremana zehaztea. Baina gauza bat argi dago: Txernobilek argi erakutsi digu energia nuklearrak duen arriskua eta suntsipen ahalmena. Inoiz gertatu behar ez zuen ezbeharraren sinbolo tetrikoa eta haren ondorio izugarriak pairatzen dituztenen ahotsa izaten jarrai beza Pripiateko isiltasunak. ■

AIRE, AIRE !!!
EUSKARARI

Renta
2005
Errenta

Apirilaren 24tik ekainaren 26ra

902 100 040

www.gipuzkoa.net/ogasuna/renta

Zeu zara Gipuzkoaren motorra

Abian jartzen dugun egitasmo berri bakoitzaren atzean, erronka bakoitzaren atzean, pizten den ilusio bakoitzaren atzean, zu zaude. Zeu zarelako Gipuzkoaren motorra.

Gipuzkoako Foru Aldundia
Diputación Foral de Gipuzkoa

1976ko Aberri Eguneako manifestazio garrantzitsueneko irudiak. Sarasate Pasealekuko (Iruñea) argazki hauek *Sábado Gráfico* aldizkaritik hartuak daude.

Franco hil osteko lehen Aberri Eguna

Zaharragoa baino sasoi handiagokoa

Lehen Aberri Eguna 1932an ospatu bazen ere, 1936tik aurrera Espainiako Gerrako urteetan eta diktadurak iraun zuen bitartean abertzaleekin batera sakabanatu ziren munduan zehar Aberri Egunak. Franco hil ostean, alderdi guztiak prest ziren elkarrekin burutzeko. Baina izan ziren gertakariek frogatu zuten goizegi zela Aberri Eguna festa giroan ospatzeko.

JOSU CHUECA

DIKTADURA FRANKISTA baino zaharragoa zen Aberri Eguna. Izan ere herri baten berpizkundea ospatu eta bultzatu nahian jaio zen ekitaldi politiko hori II. Errepublikako 1932ko Pazko Astea. Orduraz geroztik Bilbon, Donostian, Gasteizen eta Iruñean hurrenez hurren burutu zituzten aro errepublikanoan lehen Aberri Egunak. Azken urtean, 1936koan alegia, deialdia aniztu egin zen eta leku askotan burutu zituzten ekitaldi festatsu politikoak euskal abertza azaltzeko egun berezi horretan.

Ez zekiten orduan, hurrengo urtetan, gerra eta diktadura zirela medio, barreiatze geografiko hori munduko lau haizetara zabalduko zela. Izan ere Buenos Airesetik New Yorkeraino eta Parisetik Caracaseraino abertzaleekin batera barreiaturik suertatu ziren Aberri Egunen taupadak diktaduraren urte latzenetan. Hala ere, 1963az geroztik, Euskal Herrian bertan Aberri Eguna berpizten hasi zen. Urte horretan, Enbatakoek aldarrikaturiko Itxasuko agiriak belaunaldi gazteen agerpena islatu zuen. Bestal-

de, hurrengo urtetan, Pirinioz honuntzako deialdiek frankismoari berari erakutsi zioten euskal abertzaletasuna gorantz zihoala. Izan ere Gernikako Aberri Eguna, 1964an, Bergarako 1965ean, Irun-Hendaia 1966an, Iruñeko 1967an eta 1968ko donostiarra mobilizazio arrakastatsuak izan ziren, diktadurak ezarritako neurri errepresiboak gaindituta. Baina, 1968ko udatik aurrera, gobernua indarrean jarritako salbuespen egoerek eta errepressoaren gogortzeak oztopatu zuten antzeko Aberri Egun masiborik aurrera eramatea. Diktadore zaharra hilobiratu ostean Aberri Egunein aro berri bat irekiko zitzaela pentsatzekoa zen eta 1976ko udaberrian, gerra aurreko azken Aberri Eguna burutu zutenetik lau hamarkada luze igaro ziren arren, alderdi eta erakunde guztiak prest azaldu ziren euskal egun nazionalaren errebindikazioari heltzeko.

Mobilizazio giroan, batasunetik hausturara

Egia esan Ferrolgo agurea lurperatu ostean, ez zen deialdi berezirik behar errebindikazio nazionalak edo politikoak plazaratzeko. Bera hil baino lehenago borrokak areagotu ziren amnistia eta faltan zeuden oinarritzko eskubide demokratikoak erdiesteko asmotan. Geroxeago, Juan Carlos erregeak emandako indultu murriz bezain etsigarriak akuilatu zituen "Pre-soak Kalera" helburu zuten mobilizazioak.

Franco hil osteko lehen Aberri Eguna

Langileria zegokionez, Gasteizen martxoaren 3an gertaturiko sarraskia eta horren kontra protestatzeko burutu ziren martxoak 8 eta 9ko greba orokorrek indar osoz azaldu zuten euskal langileriak zuten mobilizazio ahalmen ikaragarria.

Testuinguru horretan, Arias Navarrok gidatu beharko zuten erregimen zaharraren erreformak bere ezintasuna adierazten zuten bitartean, Francoren osteko lehen Aberri Eguna iristear zegoen. Eta ordura arte izandako borroketan legez, indar eta talde guztien arteko batasuna nagusitu zela zirudien. Izan ere, Telesforo Monzonek idatzirik artikulua baten ondorioz, EAJk erakunde guztiei gonbitea luzatu zien, nahikoa garaiz, Aberri Egunerako deialdi bakarra burutu ez ezik Iruñean ere egiteko. Hainbat bilkura burutu ondoren, bakarrik PCEk eta alderdi horrek kontrolpean zuten CCOOren adar batek, CONEkoak, erabaki horien kontrako susmoak azaldu zituzten. Gainontzeko alderdiek, PSOEtik LCR-ETA(VI)raino, talde abertzale guztiak, ezker muturrekoak eta baita Euskadiko Karlisten Alderdiak ere sutsu defenditu zuten euskaldunen hiriburutzat jotzen zuten Iruñean abertzaleen egun nagusi hori burutzea. Etorkizun hurbilean irekiko zen lehia politikoan, Nafarroa gainontzeko euskal probintziekin bat eginda zegoela azaltzea oso gogoan zutelako orduko erakunde horiek guztiak.

kulturagenda

Apirilaren 19tik maiatzaren 2ra

Urdaneta kalea, 9 | 20006 donostia

Areto Nagusia

Apirilak 24. 20:00

Jo Vurchio-ren Kitarra

Kontzertua

Hondarribiko

Nazioarteko

Kitarra Festibalaren

ekimenez

Apirilak 28. 19:00

SOS arrazakeria

egitasmoaren barnean

Francesc Carbonell-en

hitzaldia

Educación intercultural

Erakusketak

Erakustaretoa

Charles Sandison

"The reading room"

Apirilaren 27tik

ekainaren 17ra

Ganbaran

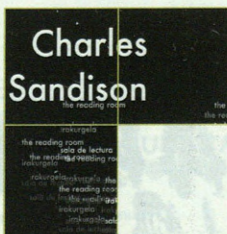
Metrópolis

Alberto Schommer-en

argazkiak

Apirilaren 26tik

ekainaren 10era

Kristibaldegi, 14 | 20014 Donostia

www.arteleku.net

Zehar 58

Bitartean | Intervalo

aberri
eguna

ASKATASUNA
AMNISTIA

Iruina
76.IV.18

ABERRI EGUNA

ASUNA
TIA
PRESOAK KALERA
TXAKURRAK BARRURA

ASKATASUNA
AMNISTIA
IRUINA 76.IV

Ekitaldiei dagokienez, alderdien artean izandako bileretan ikuspegi desberdinak azaldu ziren. Baikorrenek, EAJk, esate baterako, pentsatzen zuten mitin antzekoren bat ahalbidetu beharko zela, Irujo bezalako pertsonaia historikoei hitza har zezaten. Ezker muturrekoek, aldiz, borroka eguna deitzea nahiago izan zuten hasieratik. Gasteizko hiletak bilera horiek egiten zituzten bitartean gertatu zirelako, bistan zegoen Arias Nava-
rron gidatzen zuen gobernuak ez zuela zirrikiturik utziko ekitaldi politikoak burutzeko. Borrokaren bidetik joan beharko zuten nahi eta nahi ez.

Dena den, alderdien arteko haustura ez zen etorri oraindik legalizatu gabe zegoen Aberri Egunaren jardunen profiletik, ETA(pm)k burutu zuen Angel Berazadiren bahiketaren amaieratik baizik. Ezaguna denez, Elgoibarko enpresa gizon hori aipaturiko erakundeak bahitu zuen martxoaren 18an. Ordutik geroztik hainbat negoziazio burutu zituzten Berazadiren ingurukoek ETak eskatzen zuen berreskuratze saria ordaintzeko. Desadostasunak desadostasun peemekoek erail zuten Angel Berazadi apirilaren 7an, hilotza Elgoibartik gertu lagaz.

Hauxe izan zen lehen aldia ETak egindako bahiketa heriotzarekin amaitzen zena. Izuaren hotzikarak goitik behera urratu zuen mobilizatzeko prest zegoen euskal populua. Segoviako kartzelatik alde egindako iheslariak mugatik gertu porrot egitearen etsipenaz gain, Berazadiren heriotza latz bezain ulertezina suertatu zen jende gehienoa-
rentzat. Horren ondorioz izandako erreakzioek

Aberri Eguna zela eta kaleratu ziren pegatina, kartel, panfleto eta orriak.

Aberri Egunaren gainean eragin zuzena izan zuten. EAJk euskal talde armatuek egindako ekintza bortitza lehen aldiz gaitzetsi ez ezik, Aberri Egun bateratu horri ere bere laguntza kendu zion. Euskadiko Gobernuak eta hor bil-duta zeuden PSOE eta ANV bezalako taldeek ere deialditik alde egin zuten. Hala eta guztiz ere, erakunde horretatik kanpo zeuden talde gehienak prest azaldu ziren Iruñeko ekimenarekin jarraitzeko. Hori dela eta apirilaren 13an EHAS, LAIA, LAB, MCE, ORT, CCOO, EKA, LCR-ETA(VI) eta ETA(pm) erakun-deen sinadurekin agiri batek Iruñeko Aberri Eguna sostengatzen jarraitzen zutela adierazi zuen.

Iruñea, hiri itxia

Bost egun eskas gelditzen ziren Aberri Egune-rako eta giroa gero eta beroago sumatzen zen Euskal Herri osoan. Ezker muturreko taldeek, ohiko bitartekoei, propaganda ikaragarria burutzen zuten bitartean, Gobernuak Beraza-diren erailketaz baliatuz, alde zurretik prest izanen zituen mehatxu eta neurri errepresiboak martxan jarri zituen.

Gobernuarekin bat egin zuen Nafarroako betiko eskumak. Izan ere frankismoaren aurrean mutu egon ziren kontseilari foral talde batek ezohiko oharra kaleratu zuen Aberri Egunaren deialdia gaitzesteko. Horiei erantzuteko beste hamaika kontseilariak —Javier Yaben, Nieves Erraz-kin, Tomas Caballero eta Carlos Garaikoe-txea tartean zeudela-rik— erantzun zieten,

1976'ko **ABERRI EGUNA** burruña eguna
IRUINA Apirila'k 18

EUSKADI-REN NAZIONAL ZAPALKUNTZAREN ALAKA:

- * EUSKAL HERRIAK BAKARRIK ERABAKI DEZAKE BERE NAZIONAL ETORKIZUNA.
- * PRESO POLITIKO GUZTIAK KALERA TA ATZERRIRATUTAKETARA.
- * ASKATASUN DEMOKRATIKOEN ALDE.
- * EUSKAL UNIBERTSITATEA, EUSKERAREN INDARTZEA.
- * BILINGUISMOAREN OFIZIALTASUNA.
- * EUSKAL HERRIAREN AUTODETERMINAZIOA GERTATUKO DUEN EUSKAL BATZARRE NAZIONAL BATEN ALDE.
- * ERAKUNDE ERREPRESIBOEN DESEGITEA ETA FRANKISMOAREN HILKETENGATIK ERANTZUNKIZUNA.

!! BEHERA DIKTADURA HILTZAILEA ILCR-ETA(VI)

ABERRI EGUNA ASKATASUNA AMNISTIA

IRUINA
76.IV.18

EUZKO ALDERDI JELTZALEA, zintzo urteroko deiakin, bere bazkide, lagun eta **EUZKADI EUZKOTARREN ABERRIA** dala dinoenei, Jorralle'ko 18'an **IRUNA**n ospatuko dan **ABERRI-EGUNA** dei dagitzue.

Jauntzo nagusitzarra illa izan arren, orandik espetxeetan eta erbestean diranak gogoan ditugula, gure alkartasun osoa, aske-izate zaletasuna deaartzen dogu ta guzti orreik etxeratzea be eskatu.

Euskal-Erri'ko uriburu dan **IRUNA** zar orretan alkarturik, barriz eta barriz, gure erriarren aurrean, gure Aberriarentzat batasuna ta askatasuna lortuko doguzala agertuko dogu.

GORA EUZKADI ASKATUTA Euzkadi, 1.976'gn Epaillak 8.

EUZKADI-BURU-BATZARRA

orduko esparru instituzionaletan "Navarra foral" eta "espainola"ren garaia amaiturik zeudela nabarmenduz.

Dena den, komunikatuen lehiari kalekoak aurre hartuko ziola bistan zegoen. Euskaldunon hiriburuak, Aberri Eguna hurbildu ahala, hiri setiatuaren ezaugarriak hartu zituen nabarmen. Inguruko koarteleetan, Karraskalekoan baita OJE delakoak Ultzama aldean erabiltzen zuen gazte kanpalekuan ere kanpotik ekarritako polizia armatu eta txapel oker aunitz metatu baitzituen gobernadore zibilak. Aberri Eguna bezperan erabat kontrolpean gelditu zen Iruñea. Hiriburutik 20 kilometrora zegoen lehen kontrolen eratzunari Iruñean bertan zeudenak gehitzen zitzaizkion. Kanpokoetan txapelokerrak zeuden bitartean, Iruñekoetan grisak aritzen ziren. Horiekin, ohikoa zen legez, zibilez jantzitako polizia ugari. Dena den Pazko Igandeko aurreko egunetan muturreko taldeen eragin propagandistikoek egundoko indarra hartu zuten. Ohiko panfletoei, garabietatik zintzilikaturiko pankarta luzeak eta edozein lekutan azaldu ziren ikurrinak euskaldunon hiriburua girotuz joan ziren.

Aberri eguna. Grisetik gorriara

Cambio 16 aldizkariak 2.000 polizia zenbatu zituen Iruñean. Radio Parisek 4.000ra igo zuen polizien kopurua. Bertako *Diario de Navarra*, nahiz eta zenbaki horiek gehiegizkotzat jo, sekula ez zela ikusi hainbeste polizia Iruñean aitortu behar izan

zuen. Aberri Eguneke lehen orduetan, beraiek izan ziren Iruñeko txoko guztiak hartzen lehendabizikoak. Gaztelu Enparantzan, zeren plazaren ondoan, eta gehienak, leku batetik bestera etengabe mugituz, grisatu zuten erabat Iruñeko paisaia goiztiarra. Zaila izanen zuten manifestariet alderdiek adostutako manifestazioetan parte hartzea.

Dena den, eguerditik aurrera manifestazio ugari eta azkarrak hasi ziren gauzatzen. Ordu horretan lehen kaleratze nabarmena burutu zuten 200 inguru manifestari Takoneratik abiatuta. Alde zaharrean, udaletxearen plazan barreiatu zituzten grisek pilotakaden bidez. Bigarren hitzordua, eguneke garrantzitsuen, Sarasate pasealekuan suertatu zen. Hor ia-ia mila manifestari, ordubata jotzeare zegoenean, ikurrina pare bat buruan zeramatzatelarik, ohiko oihuekin gorpuztu zuten manifestaziorik populutsuena. Baina, poliziak gogor ekin zion sakabanatzeari.

Jeepek egindako oldarrez gain, pilotez eta balez sakabanatu zituzten manifestatu zirenak. Orduz geroztik hainbat manifestazio txikiago burutu ziren, Zabalguneko Amaia eta Oliteko karriketan barrena, baita alde zaharreko Nabarrerian ere.

Arratsaldean oraindik antzeko manifestazio pare bat egiten ari zirelarik, estreinako aldiz, ezker muturreko taldeen ordezkariet prentsaurreko bat burutu zuten beraien balantzea jakinarazteko. José María Mendiluze, LCR-ETA(VI) delakoa ordezkatzuz,

ABERRI EGUNA DENOK IRUÑARA BORROKATZERA

- GORA EUSKADIKO LANGILERIA!!
- NAFARROA EUSKADI DA - ZAZPIAK BAT !!
- INDEPENDENTZIA EUSKADI--RENTZAT !!
- PRESOK KALERA! TXAKURRAK BARRURA !!
- EUSKADIARENTZAT BATASUNA ETA ASKATASUNA !!
- INDEPENDENTZIA GURE BOKROKA DA !!
- AMNISTIA EZ DA ESKATZEN, LORTU BEGIN DA !!
- AMNISTIA, ETXERETU (EXILIATU) ETA PRESOK GUEZIENTZAT ASKATASUNA DA, ETA ZIGORRA ESTADUKO KRIMENENTZAT !!
- EUSKADIARENTZAT BER-EUSKALDUNTZEA !!
- EUSKALDUN ESTATU SOZIALISTA BATEN ALDE !!
- "VASCONGADAS" BAINO ZERBAIT GEHIAGO DA EUSKADI. EZ P.C.-ren BILTZE DEMOKRATIKOEI !!

GORA EUSKADI ASKATUTA

GORA EUSKADI SOZIALISTA

18 an DENOK IRUINARA

E.T.A. (Naz. Askatasunarako Euskal Militar Erakunde Sozialista Iraultzaileak).

● Franco hil osteko lehen Aberri Eguna

Javier Iturbe ORTren izenean eta Manu Escudero EMKrean, bertan aritu ziren bozera-male lanetan. Beraiek esandakoaren arabera, ezker korronteen batasunak lortu zuen Berazadiren hilketa eta Aberri Eguna ez nahastea. Era berean, errepresioa ustezko erreformaren mugen adierazle zuzena izateaz gain, hura ez zela gauza izan manifestazioak eragozteko adierazi zuten.

Balantze oso desberdina plazaratu zuten agintari polizialek. Manifestazioei muzin eginenez, astebukaeran izandako atxilotuen berri eman zuten, egunez egun. Horien arabera, ehundik gora atxilotu suertatu ziren. Erdia baino gehiago Aberri Eguneako manifestazioetan baita mobilizazioak hasi baino lehenagoko orduetan ere. Nahikoa izan zen alde zurretik fitxaturik egotea edo susmagarritzat joa izatea komisaldegira eramana izateko. Bitxia izan zen F. Z. *Barbarroja* gazte iruñarrari gertaturikoa. Garabi batean bezperatik jarrita zegoen pankarta bat zabaltzera zihoanean atxilotu zuten. Pankarta horrek egun osoa hor iraun zuen ireki gabe. Hurrengo egunsentian komisaldegitik atera bezain laster, zintzo demonio joan zen eraikuntza hartara eta pankarta irekitzen zuen haritik tiratuz, zabaldu zuen Aberri Egunaren ondorengo pankarta berezi eta bakarra.

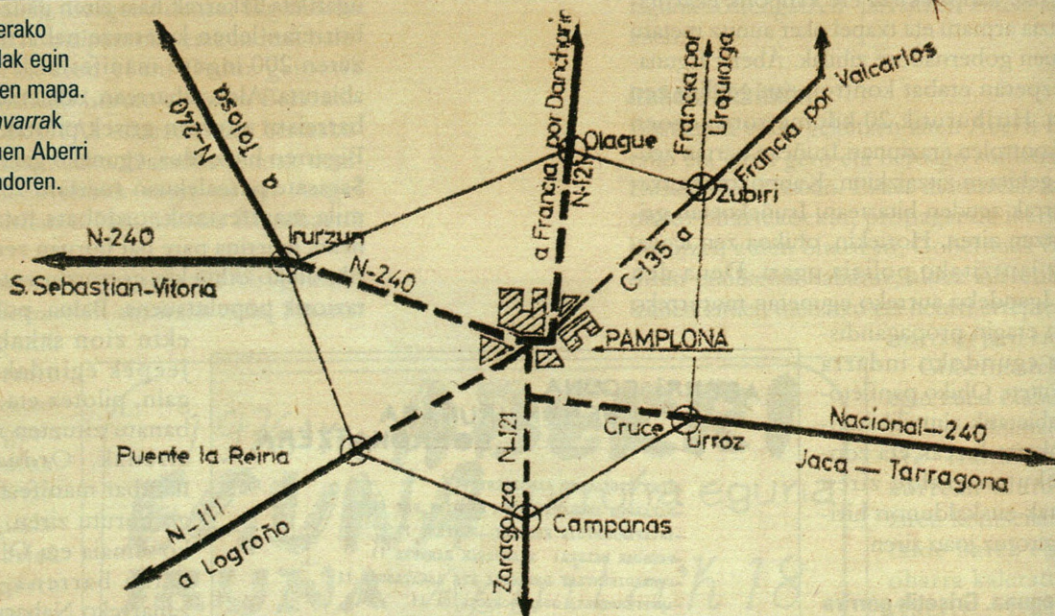
Apirilaren 19an kaleraturiko ohar ofizialaren arabera, 27 atxilotuk jarraitzen zuten komisal-

Ezker muturrekoek eginiko lehen agerraldia Aberri Egunaren karira. Irudian, José María Mendiluze, Javier Iturbe eta Manu Escudero ageri dira, besteak beste.

gian eta ohiko dilijentziak buruturik, 13 igaro ziren kartzelara. Dena den Iruñerriko balantze errepresiboari, Aberri Egunaren lehen argitan Imanol Garmendia Korta ETAkidearen heriotza gehitu beharra dago. Beratik muga zeharkatzen ari zenean, Guardia Zibilek tirokatu eta hil zuten Legorretako ekintzailea. Beraz, herri baten berpizkunde azaltzeko sortutako egunean ere heriotzak hartu zuen lekua. Hori dela medio Gasteizko hilketak, Berazadirenak eta Segoviako ihesean suertatutako Oriol Sugranyesen heriotz kateak Aberri Egunean ere zoritxarrezko katebegia izan zuen. Zirudienez, Aberri Eguna errebindikazio eta festa giroan ospatzeko goizegi zen 1976ko udaberri gorritu hartan. ■

Aberri Egunerako Guardia Zibilak egin zuen kontrolen mapa. *Diario de Navarra* argitaratu zuen Aberri Egunaren ondoren.

Este plano era entregado el domingo a los automovilistas en los controles establecidos por la Guardia Civil. «Por esta ruta podrá Vd. llegar a un punto sobre la carretera nacional, desde el que sin dificultad proseguirá su viaje», se decía junto al plano. En él pueden observarse los seis controles, base, rodeados con un círculo, desde donde se canalizaba todo el tráfico sin entrar en la capital.

La jornada del "Aberri Eguna" en Pamplona

UDABERRIKO ZOLDAK

SOLDES de PRINTEMPS

%50

BIOLENTZIA
ESPIRALA

OXIGENO
BALDIA

PIZADU
RARIK
GABE

IZUA
GABE

TRUKE
TXANPO
NA

LAKRA
TERKIST

UPN

Bixente Serrano Izko

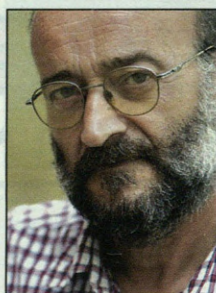
IRAKASLE ETA IDAZLEA

Udaberriko ipuina

Zerikusi gutxi dute elkarrekin Atxagaren udaberriak eta Aoizen gerezi aroak. Komunean duten bakarra, negu luze batetiko ateraldiaren sentsazioa da. Sentsazio ederra. Baina bere irudipenetako tximeleta liluragarrien aurrean Atxaga bezala neu ere hausnarrean jarririk, ezinegonean nauzue. Emeterio Arreseren "udaberriko lilien ahizpa sorginak" baizik ez ote diren pinpilinpauza horiek izanen, nork bere gustuko loreen gainean pinpirinetan dabilztan tximeletak baizik ez ote dituen ikusten. Horrela izan behar, bai. Baina, errana doa, tximeletak bezain ezinegonean nabil ni, eta ez, preseski, gerezi-lore, almendra-lili edo pagotxa xarmenten agertzeak zoratu nauelako.

Nekaturik naute jada udaberriari topa alaiek. Espero dut, dena dela, hizki lerratu hauek argia ikusi orduko irudi sendoago batekin agertuko zaigula urtaro berria, kolore eta usain anitzagotako loreak, pozoitsuak ere, haien osoan gozatu eta oka egiteko aukera izanen dugula. Kardu halako baten antza, eta eskertzen diot, atera da ezker abertzale ortodoxoko politikaririk onena deritzodan sindikalista hori: "Ez dira ongi hasi gauzak", egin du diagnostiko martxo amaieran. Bat nator harekin horraino, sintomei buruzko iritziraino. Bada zerbait, horren *naif* pintaturiko primadera itogarri honetan. Baina sintomen erroetan galdu du bidea, nire ustez: "Arineketan presaka, "ea antolatzen dugun mahai bat Nafarroan, bertze bat Baskongadetan" diote batzuek... Gurdia bere bidetik ateratzen ari gara. Hemen herri bat dago eta herri baten eskubideak ezin dira zatitu".

Ez dira, ez, ongi hasi gauzak. Neuk ere bai, seguruenik, Diezek bezala, bidea gal dezaket lerro hauetan, baina bere zidorrean gal nadila nahi badu, zehaztu beharko lidake nola gauza dezakeen "herri bat" hori negoziazio mahaian, Nafarroako mahaikideak eseri ezean. Nola hitz egin Nafarroaz negoziazioetako ur-oturuntzetan, "Nafarroa Euskadi da" oihu zahar

MIKEL SAIZ

haien efektuak, "anexionismo"aren irudikeria, berpiztu gabe?

Kontua ei da Estatutua (Gernikakoa, noski) bereak egin duela. Eta herri bakarra garenez, zuzen dator ondorioa: berdin suertatu zaio foru-baratzekoari. Beraz, hutsaren hurrengoa dira mahai instituzionalak, alderdi eta eragile sozialen mahai politiko bakarra eratu behar. Hori guztiori, jakina, ezker abertzale ortodoxoaren borroka irmo eta mota guztietakoari esker lortu da... Horretaz, bistan dena, ohartu egin da PSOE, eta su-etenak baldintza egokiak eman dizkio mahai hori osatzeko, instituzio autonomoetatik at. Noraezko PSNko foru-ortuariena gutxienezkoa da, Estatu-auzia denez Nafarroarena. PP/UPNkoek, zer erra-

nik ez, galdutzat eman beharko dute Euskal Herriaren aurka harresitu zuten foru-baratzeara... Eta, haur-ipuinetan bezala, handik aurrera, palazio hartan, denak zorutzen bizi izan ziren.

Su-etena, ez iraultzarik, ez garai zaharretan kale egindako hausturarik, ez dela izan, aitortu dute ezker abertzale ortodoxoek. Hortaz, iraun artean, ostrukaren politika egitea da gaurko instituzioek existituko ez balute bezala jokatzeari. Zerutik ez badator batek daki nor, ez dakit nork azalduko dien goiko ipuinarekin sinetsi ezin dutenei Nafarroaren arazoa konpon daitekeela nafar instituzioek parte hartu gabe. Edo EAEk eta Foru-baratzak mahai bakarra, edo biek ala biek bana, osatu behar. Bakarrarena, orga idien aurrean jartzea da

dela gaurkoz. Baina horrelako eskaera da konponbiderik nahi ez dutenak biluzien uzten dituen, diskurtsoa gehien husten diena. Ala ez?... Eta gero gerokoa.

Alergia sortzen hasi zaizkit udaberriko ipuinak. Konturatu egin da, beharrik, ezker abertzale ortodoxo baten bat gauzak ez direla ongi hasi. Baina oraindik ere, aurtengo Aberri Egunaren bezperan, denok kalpar honekin. ■

Su-etena, ez iraultzarik, ez garai zaharretan

kale egindako hausturarik, ez dela izan,

aitortu dute ezker abertzale ortodoxoek.

Hortaz, iraun artean, ostrukaren politika

egitea da gaurko instituzioek existituko ez

balute bezala jokatzeari. Zerutik ez badator

batek daki nor, ez dakit nork azalduko dien

goiko ipuinarekin sinetsi ezin dutenei

Nafarroaren arazoa konpon daitekeela nafar

instituzioek parte hartu gabe. Edo EAEk

eta Foru-baratzak mahai bakarra, edo biek

ala biek bana, osatu behar. Bakarrarena,

orga idien aurrean jartzea da

Inma Errea

IDAZLEA

Liburuak eta beste (edo iraunkortasuna)

Testuliburuaren maileguaren inguruko eztabaidan aditu dudanez, Eusko Jaurlaritzak proposatutako mailegu sistemak liburugintzaren industriaren %40 desagerrarazten ahal du, eta testuliburuak lau urtean behin berritzeak hondamendia ekarriko dio Euskal Herriko liburugintzari. Jakina, Euskal Herriko liburugintzaren ia erdia desagerraraziz gero, hondamendia segurua da.

Pentsatzen jarrita, euskal liburugintzak habe nagusizat testuliburuaren ekoizpena edukitzeak *golem* bat bilakatzen du, buztinezko oinak dituen idolo beti eraigarria. Baina, pentsatzen segituta, hori horrela izatea ez da izanen hemengo kontua, baizik beste sistema nagusiago baten ezaugarria.

Jarri, normalean ez gara jartzen pentsatzen, inguruan ditugun gauzen izaerari buruz. Esan nahi baitut naturaltzat jotzen dugula inguratzen gaituen errealtatea, natural-naturalak baitira guretako jada ordenagailuak, ibilgailu indartsuak edo etxetresna elektrikoak, paperezko mukizapiak edo kolorez eta grafiko ikaragarri onez hornitutako testuliburuak naturalak irizten diegun bezala, ohikoak, arruntak.

Baina pentsatzen jarrita, horiek guztiak ez dira hain naturalak. Pitin bat pentsatuz gero, ez dira batera naturalak, ez dira ere oso arruntak, eta ohikoak izatekotan, munduko parte honetan baino ez, Lurreko biztanle gutxi batzuekako, soilik.

Esan nahi baitut hemen, gure artean, testuliburuak lau urtean behin berritu eta familiek erosi ordez ikastetxeek eskuratzea hondamendia izan daitekeela, eta Afrikan edo beste edozein lurralde txirotan testuliburu batzuk eskuratzeko hutsa ametsa dela, luxua.

Pentsatzen jarrita, une kritiko batean bizi gara, ez hemen bakarrik, ez euskal liburugintzan soilik, baizik mundu osoan eta Lurreko biztanle oroz bezainbatean. Adituek diotenez, Mendebalde deitzen dugun esparru honetan baliabideak orain arte bezala kontsumitzen segituz gero, honek ezin du iraun, sistemak

MIKEL SAIZ

porrot egingen baitu. Horri aurre egitera omen datoz garapen iraunkorraren inguruko ekimenak. Garapenari uko egin gabe, baliabideen kontsumoa neurri egokira itzuli eta jasagarri egitera, xahuketa etetera.

Ez da erraza, ordea. Erabaki baitezakegu, kasu baterako, garraio publikoa bultzatu behar dugula, eta ibilgailu partikularren erabilera murriztu, baina orduan auto-ekoizleek galerak nozituko dituzte, eta langile anitzek langabeziara joko dute. Eta hori, liburugintzaren kasuan bezala, hondamendi handia bilakatuko da, jende, enpresa eta erakunde anitz kaltetuko dituen hondamendia. Baina denok auto bana eduki eta autoak lauzpabost urtean behin berritu beharra ere galbidea da, laster batean jasan ezin bihurtuko zaigun aukera.

Kontraesan handi batean bizi gara. Kasu baterako, paper piloa gastatzen dugu egunero —komunean, sukaldean, bulegoan— baina paper hori guztioi kontsumitzea errazagoa dugu —gure sakeletarako merkeagoa edo, daukagun denbora eskasia medio, erosoagoa— jokabidez aldatzea baino. Jokabidez aldatzeko, lehenik eta behin, pentsatzen jarri behar baitugu, eta gero, gainera, korrante nagusiaren kontrako eskuan abiatu. Korrante nagusiak kontsumitza bultzatzen baikaitu, eskuratzen ditugun gauzen iraungitze-epea gero eta laburragoa egitera.

Zertarako haurrak ohartarazi, etxean eta eskolan, energia aurrezteko beharraz, edo zer dela-eta materialak txukun irau-naraztera animatu, gero haien eskura paratzen baditugu klase orotako gailuak —matxuratuz gero, konpondu bainoago gailu berriei ordezkatzea merezi dutenak— eta nahi beste liburu, zorro eta arropa dotore eta koloretsuak badituzte, estreinatzeko? Kontzientzia lasaitze aldera, txiki utzitako jantziak edo urtebetez erabilitako liburuak birziklatza bidaltzen ditugu edo, oraindik baliagarri direla, lurralde txirotara, hangoak gauza polit eta koloretsuak estreintu gabe aise bizi ahal direlakoan... ■

Zertarako haurrak ohartarazi, etxean eta eskolan, energia aurrezteko beharraz, edo zer dela-eta materialak txukun irau-naraztera animatu, gero haien eskura paratzen baditugu klase orotako gailuak —matxuratuz gero, konpondu bainoago gailu berriei ordezkatzea merezi dutenak— eta nahi beste liburu, zorro eta arropa dotore eta koloretsuak badituzte, estreinatzeko?

Juan Cruz Lakasta

KAZETARIA

Orain ez, orain bai

Martxoaren 22ko eguerdiko hamabiak ziren eta Albertok leihotik sartu zuen burua Euskalerrria Irratiaren erredakzioan, albistea emateko: "ETAk su-etenaren iragarri behar du ordu erdi barru!". Alberto ez zen heldu hegan. Ez da Superman. Alberto Berriako kazetaria da. Egunkari euskaldunaren Iruñeko ordezkari-tza eta gure irratia eraikin berean daude, eta Alberto terrazatik oinez heldu zen gure leiho-
ra. Hori bai, super heroi irribarrea zekarren. Eta nire erantzunak, kriptonita bailitzan, kolpetik ezabatu zion: "Dedio, orain ez!".

Kontua da eroturik genbiltzala Euskalerrria Irratiak biharamunean Nafarroako Antzerki Eskolan zuzenean egin behar zuen irratsaio-kontzertua prestatzen. Meniaren iragarpenak galtzak bete lan genbiltzanontzat behar gehiago zekarren. Eta horixe izan zen tregua zeto-rrera jakin nuelarik barru-barrutik, erraieratik atera zitzaidan erreakzioa, sentimendu guztien artean gailendu zitzaidana: "Dedio, orain ez!". Geroxeago erreakzio hartan pentsatzeko unetxo bat hartu nuelarik, kezkatu nintzen: sufrimendu askoren amaieraren hasiera, eta ni hotz, neurekoi.

MIKEL SAIZ

Nafarroako Antzerki Eskolan elkartu ziren 300dik gora lagunei, ilusioa pizte aldera. Zinez eskertzekoa izan zen halako egun zailean hiru politikariok gure gonbitea onartzea. Helburua, baina, ez genuen bete. Saioaren amaieran hiruo-kin 20 bat minutuko mahaingurua egin genuen. Hura amaituta, hainbat ikus-entzule hurbildu zitzaizkigun saioagatik zorionak ematera, oso ongi pasatu zutela esatera eta politikarien solasal-dia sobran zela gaineratzera. Dozenaka lagunek esan ziguten politikarion ahotik "betikoa" entzunda aspertu zirela, noiz eta su-etenaren iragar-penaren biharamunean, haien hitzek bereziki ilusio-nagarriak izan behar zuten egu-nean.

Iragarritako su-eten baten kronika izan da. Eta duela zortzi urtekoak ezustean harrapatu gintuen. Halaber, ez dira alferrik igaro zortzi urteok, denbora horretan alde batekoek zein bestekoek sufriturikoa zama handi samarra da

gintuen. Halaber, ez dira alferrik igaro zortzi urteok, denbora horretan alde batekoek zein bestekoek sufriturikoa zama handi samarra da.

Nolanahi ere, nire uste apalean, arazo nagusia ez da hori.

Arazoa da gizarte zibilak eraman gaituela gauden egoera politikora. Afera da gizarte zibila eragile politikoen oso aurretik joan dela, urtetan, bakegintza-ri eta normalizazioari doakio-nez. Kontua da orain, fase erabakigarria heldu garelarik, gizarte zibila nekatuta dagoela atzetik, oso atzetik ibili diren politikariek.

Hain zuzen ere horregatik guztiagatik kezagarria begitantzen zait hainbat eragi-

Korrika eta presaka, Per-nando Barrena, Patxi Zabaleta eta Maiorga Ramirez gonbidatu geni-tuen biharamuneko saio berezira. Hel-burua, kinka politiko berriaren argazkia eskaintzea

Gizarte zibilaren parte-hartzea

ziurtatu behar da, gizarte zibilak

erabakigarria izan behar du, gizarte

zibilak prozesua blindatu behar du...

Bilboko manifestaldia oso ongi egon

zen. Baina, kasu, ez dezagun para

prozesua ongi amaitzearen arduraren

zama gizarte zibilaren bizkar

le, seguru asko intentziorik onenarekin, esaten ari direna: gizarte zibilaren parte-hartzea ziurtatu behar da, gizarte zibilak erabakigarria izan behar du, gizarte zibilak prozesua blindatu behar du... Horrekin guztiarekin ados nago. Bilboko manifestaldia oso ongi egon zen. Baina, kasu, ez dezagun para prozesua ongi amaitzearen arduraren zama gizarte zibilaren bizkar.

Izan ere, gizarte zibilak, gizarte mugimenduek, kultur taldeek, koadrilek, herritar arruntek, bete dute jada haien zeregin nagusia. Era-gile politikoak bakerantz eta normalizaziorantz bideratu dituzte, akuilatu dituzte, bultzatu dituzte. Eta orain, azken txanpan zorioneko mahaian edota mahaietan negoziatzearen lana politikariena da. Haiek dira hori egin dezaketen bakarrak. Ardura, beraz, haiena da. Eta erakutsi beharko dute haien gizartearen maila berean daudela. Badakit demagogiko samarra dela gizarte zibilaren eta politikarien arteko halako banaketa egitea. Baina nago honako honetan banaketa guztiz zentzuzkoa dela.

Su-eten, negoziazio, akordio asko izan dira orain arte, baina zalantza izpirik gabe, egungoak inoizko baldintza objektiborik zein subjektiborik onenak dira bake eta normalizazio prozesua behar bezala finitzeko. Izan ere, Madrilgo Gobernuak zein Ezker Abertzaleak akordio batera heltzeko premia larria dute. Arazorik handiena, aulkiaren hirugarren hanka izan daiteke, prozesutik etekin politiko garbierik aterako ez lukeen EAJ. Espero dezagun guztiok, interes alderdikoiak bazterrean utzita, zintzotasunez, eskuzabaltasunez, arduraz negoziatzea. Eta hala egiten badute, ziur naiz gizarte zibilak ilusioa berreskuratuko duela. Dedio, orain bail!

TXANDAN

Igor Estankona

Terrenta

Mutilek negarrik egin behar ez zutela eta, neskek ere negar egiteari utzi zioten. Baina arkeriaren pozoia arrakal guztietan sartuta jarraitzen zuen. Emakumeak futbolera jokatzen hasi ziren, eta zelaia laga zieten lantzean behin erabiltzeko. Finean bakar-bakarrik utzi zituztela ohartu ziren, "hemen dituzue dutxetako giltzak" esanez.

Aitzindariak zikinago aurkitzen dituzte egin bako bideak, hori egia da. Hala ere batzutan komeni da atzera begiratu eta norbere buruari galdetzea bide arteza hori ote den. Konkisten garaia da feminismoan, eta edozein lekutara iritsi daitezkeela frogatu gura dute emakumeek. Baita eurentazitsu-itsuan fidatzen garenok ere! Baina inoiz sufritu ere egiten dugu, normala denez: lehenago usaindu dugu guk "gizonen" zenbait jardueren kakusaina.

Uneoro hartzen ditugu erabakiak, batzuk handiak eta beste batzuk oharkabea pasatzen zaizkigunak. Emakume askok gero eta goragotik hartu behar dituzte erabakiok, eta ingurukoentzat gero eta garrantzitsuagoak dira. Bada, funtsezkoa iruditzen zait emakume publiko horiek gauzei beste aire bat ematea. Izan ere, erabaki berberak hartzeko lehendik ere badugu nahikoa alu. ■

HIRUKO TXIKIAN

Joxemari Ostolaza

Bazkoko oporrak

Eskaintzen zaizkigu nonahi. Hedabide idatzietan bereziki espazio deigarrietan aurki ditzakegu sekulako pagotxak. Hegazkin bidaiak gehi hoteleko egonaldiak, bestela hegazkin soilaren prezioaren erdian daude iragarrita. Harrigarria. Ogibidearen xerka dabilenak ordaindu beharrekoa, laurdenean du aisian badabil. Aurreko astean lanak behartuta egin bidai eta egonaldiaren prezioan du familiaren oporra, turismo industrian azkarki dabilen operadore erraldoiek eurentzat prestatu destinoetara egiten baldin badu behintzat. Hala ere, bere zeregin profesionalean etxetik urrun maiz ibiltzen dena, nekez hasiko zaigu zakuak birprestatu eta andafuerako soinekoaz etxetik alde egiten noranahiko destinoetara ezereen bila, are gutxiago bere buruan bazkoa erromeri ugaritan bilakatutako Aberri Egunaz lotuta baldin badauka. Eta aurtengoan ere, ardi guztiak gure artaldeetara bilduko gara aukeratu-tako artzainaren aginduetara, prestatu digun belardia orotan goxona dela sinetsita. Eta gaitzerdi gustuko konpainian egokitzen bagara bazkal ostean, bestela ere, urtean zehar aukera anitz baitugu, halabeharrez, mahaikide ustelak medio estimatutako ardoak ospintzeko. Ondorioz, esneak ere. ■

Mahaiepeko bi kolpe

Martxoaren hasierarekin Leitza ginen, Manuel Lasarteren jaioterrian. Bazkaltzeko elkartu ginen eta pozik sumatu genuen Manuel, seme-alabak eta biloba ondoan zituela. Bazkalondoan bertsoan hasi ginen Xebastian eta biok. Manuel beti izan da gizon serioa, sentimenduak erakustera baino ezkutatza ohitua. Gainerako entzuleen esku zartarik ez zuen hark jotzen bertsoero. Baina aldamenean neukan jarria, eskuinetara. Eta bertso ona botatzen nuenean, luze aritu ginen eta bat edo beste egokitu zen, eskuaz izterrean pare bat kolpe onespeneko jotzen zizkidan. Ez zen deskuidatu behin ere. Erdipurdikoari edo txarrari ez zegokion kolpe amoltsurik. On ustekoa bota nuelarik segundo erdi batean zain egoten nintzen eta han heltzen zitzazkidan bi kolpeak, sekula baino epai zorrotzago eta leunagoak.

Kukuaren kupela

Azkaineko sagardotegi batean jakin genuen zer zen. Han, usadioak hala omen dio, kukuaren hotsa entzutean zabaltzen da upela. Hegoaldean ez genuen horren berririk, edo ez zitzaigun komeni izaterik, eta San Sebastianak hartzen ditugu itxaron-datatzat. Zarauzko moilan potaren arrasto beltzak azaltzean esaten da gurean udaberria heldu dela. Izan ere, karbonikoek, taninoek eta ez dakit zer agindu aurretik, naturak agintzen zuen hemen.

Pedro Maria Otaño

"Onbu" a zer zen berari esker ikasi genuen. Herri-mina zer zen ere bai. Herria bildu omen zen Otaño agurtzera Ameriketarako

DANI BLANCO

Ni ez naiz ez sakona, ez txistoso,
ez txapelketakoa... Ni tabureteko
bertsolaria naiz. Taburetekoa eta
edalontzi luzekoa. Munduari
begiratzeko hautatu dudana talaia
hori da. Hortik nago entrenatua

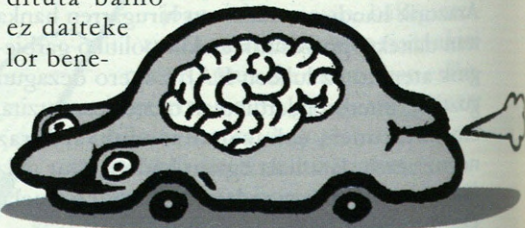
itsasontzia hartu zuelarik. *Basarri* haren bertsoak irakurri eta kantatuz zaletu zen. Gero, katea luze doa. Otsailaren 23ko militarren kolpeak edo Zamoraren Gijongo golak non harrapatu gintuen denok dugu gogoan. ETaren su-eten iraunkorraren aldarriak non harrapatu gintuen ere bai. Ni Zizurkil nintzen, Pedro Maria Otaño herri ikas-tetxean, umekin hitz aspertu bat eginez. Hamabietatik ordubaterakoa egin nuen, eta ikasgelatik irten ahala hurbildu zitzaidan

bedel lanak egiten zituena, irribarretsu, galtzetan kabituz ezinik, Interneteko berria zekarren orria luzatuz. Otaño bera behin joan eta gehiago itzuli ez zena, igarotako panpakoen tankerako eremu latzak, herri-mina... Eta erabaki nuen ez zela leku hobetik hain albiste ona jasotzeko.

Lehen urratsa

Bertsotan propio ongi egiten oso da zaila, baina ez ezinezkoa gai denarentzat. Bertsotan propio gaizki egiten ere zaila da oso beti ondo samar egiten ohitua

dagoenarentzat, nahiz eta gaizki aritzea oso den samurra propio ari ez zarelarik. Baina bada are eta zailagoa den eremua: bertsotan propio egin, lehen urratseko euskara ikasleek ulertzeko moduan. Helburu horrekin joan ginen Maialen eta biok Iruñeko Hizkuntza Eskolara. Ez dakit lortu genuen, baina ikasle-entzuleak pozik geratu zirela zirudien. Gurea berriz, ez dakit nola definitu: ahoan txikiea bageneuka bezala aritu ginen, lehenik garunari eta ondoren mihia esku-freno jarrita. "Hau esango dut" pentsatu baina gero "ez, hitz hori jasoegia da" eta beste apalago bat sartuz azken orduan. Eta komunikazioa ez da apal-jaso kontua. Komunikazioa zalantzak gehiago eteten du ulertzen ez denak baino. Aurreiritziak gaindituta baino ez daiteke lor bene-

irudiak:
Antton Olariaga

tako gozamena. Horixe egiten ahalegindu ginen, txikle ahotik aterata.

Taburetea

Bertsolariak definitzera-koan ezaugarri asko erabili izan dira. Halako sakona da, halako txistoso, hura minimalista eta beste hura arlo guztietan berea ematen dakiena. Bat izan daiteke txapelketakoa, bestea afalosteetakoa, bestea bakarka ona, bestea teman... Bertsolaritzak arlo berriak harrapatu dituen honetan, izan gara dantzaleku handi horietako batean ere: Hernaniko Playn.

Ezer ez zen ohikoa baina saioa ohikoa irten zen. Horrexek eman zidan pena. Nik uste, gorputz jarrerak izugarri baldintzatzen duela bertsolaria, eta dantzaleku batean ohiko oholtza eta ohiko aulkiek ez digutela onik egiten. Ni ez naiz ez sakona, ez txistoso, ez txapelketakoa... Ni tabureteko bertsolaria naiz. Taburetekoa eta edalontzi luzekoa. Munduari begiratzeko hautatu dudana talaia hori da. Hortik nago entrenatua.

Prousten magdalenak

Izaten dira, bai, ume arorako itzul bidaia errazten diguten paisaje, kolore eta usainak.

Baita zaporeak ere. Zarauztarroi adarra jotzeko getariarrek "lapa-jale" izengoitia jarri zigten. Ez zen nonbait oso jenero preziatua, bixigu mamitan ohituentzat. Baina umetan, amak goxo jarrita, dextente jandakoa naiz. Mendexako bertso-jaialdia berreskuratu dugu hamar bat urteren buruan. Toki berezia da Mendexa. Zer esanik ez bertako bazkaritako menua: lapa jana. Edozein jatetxetan eske hasi eta ez duzu aurkituko gutizia beteko dizunik. Onddoak, lanpernak, muinak, txitxi-ezpatak... diren eta ez diren *delicatessen* guztiak demokratizatu dira. Lapak ez. Zorionez fama txarra izango dute oraindik. Lapengatik bakarrik izan balitz ere merezi zuen bidaia. Azken batean itzul bidaia zelako, haurtzarora, bestelakorik aurkitzen ez dutenek aberritzat hartzen duten horretara.

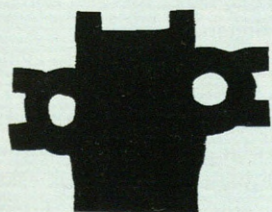
Toti

Onddoak, lanpernak,
muinak, txitxi-
ezpatak... diren eta
ez diren *delicatessen*
guztiak
demokratizatu
dira. Lapak ez.

Zorionez fama txarra
izango dute oraindik.
Lapengatik bakarrik
izan balitz ere
merezi zuen bidaia

Itxaropena Martinez de Lezea. Ez nuen ezagutzen aurrez aurre eta harritu egin ninduen emakume honen kemenak. Zazpi urte baino ez omen da literatura idazten hasi zela eta horregatik omen dauka orain beti lanean aritu beharra. Bere liburuak salduen artean aurkituko dituzu edonon. Saldua, itzulia, goraipatua... eta batik bat irakurria. Badu ordea barrenean mina. Espainiarrek euskal idazletzat hartzen omen dute eta tira, hori jasangarri zaio nonbait. Baina euskal idazleek erdal idazletzat jotzeak, edo bere eleberriak "historikoa" direla eta literatur ikuspegitik gutxies-teak min ematen dio. Nik, asko ikasi nuen bere ondoan elkarrekin eman genuen egun hartan, Hernanin. Miretsi egin nion daukan idazteko grina, burua azaltzeko gogo, datu-pilaketa tematia eta zehatza... Neurtzat nahi nuke hainbesteko adorea. ■

Argitalpen honen edizioan lankide:

kutxa

Gorka Urbizu

MUSIKARIA

Zapia astindu

Guglielmo gazteak bazekien bere askakuntza berria zerbait berezia zela, Bolonia aldeko mendietan gurasoei erakutsi zienean. Bere anaia Alfonso-rengandik kilometro batera aldendu eta inongo haririk gabe seinale telegrafikoak igorri zizkion. Konkretuki mortse alfabetoaren "S" hizkia izan zen, "Sekula halakorik!" esan nahiko balu legez, baina modu laburtuan. Edo beharbada ez zuen hori esan nahiko, anaiarekin italieraz hitz egingo zuelako ziurrenik, baina guri bost. Adostu bezala, Alfonsok zapia gogoz astinduz erantzun zion, seinalea garbi asko jasotzen zuela adierazi nahian. Hamalau urte beranduago Fisikako Nobel saria jasoko zuen Guglielmok, Marconi abizenek. Garai hartan, baina, hogeitabi urte besterik ez zeuzkan irratia miraria posible egin zuen mukizu hark.

Asmakuntzaren patentea saltzen saiatu ziren orduan haren gurasoak, baina Italiako instituzioen destaina besterik ez zuten jaso. Etsi orduko, Ingalaterra aldeira mugitu ziren eta bertan inbentuaren hobekuntzak erakusten jardun: konexioak lau kilometrotara, bostera, azkenik Kingstowneko estropadak TSH sistema bidez erretransmititu zituzten arte. Hura izan omen zen bertara hurbildutako gobernuen ordezkari, fisikari eta ingeniariak konbentzitu zituen. Orduan bai, orduan Milango agintariek milioi erdi lira eskaini zioten Marconiri, baina honek ezetz erantzun zien, bere garaian jasotako interes eskasa gogoan, duin.

Mende luze bat pasa da ordutik, eta egun inork ez du ezbaian jartzen irratia balioa. Irratia zaharra izan daiteke, baina ezin zaharkitua geratu denik esan; gailu boteretsua delako agian. Zeren mortseraz bakarrik ez, edozein hizkuntzatan zabal dezake mezua irratia, eta hori beti izan da arriskugarri zerbait hitz —hizkuntza— isiltzen saiatu diren entzat, beti ere agintariez ari. Hor dago koxka: seinale telegrafikoa, mortseko "S" hizki inofensibo hori, Kingstowneko estropada bihurtu zeneko momentua. Ez ahaztu horrek konbentzitu zituela guztiak.

Gizartearentzat irratia tresna eraginkorra da hortaz, eta horrexegatik gobernu ezberdinek lizentziak banatzen dituzte aldian behin, horretarako irizpideak komeni bezala marraz-

tuz. Nafarroan ere hala izaten da, noski, baina egunotan nahasi antzean dago aferra. Komunikabide askotan hizki txiki-txikitan agertu da notizia —agertu denetan—, baina ziurrenik enteratuko zineten jada Iruñeko Euskalerria Irratiaren kasuaz. Hemezortzi urte daramatza euskara hutsean taxuzko programazioa eskaintzen, entzuleak pilatu eta iruñerriko euskaldungoari zerbitzu ematen. Bada ez du egundo lizentziarik lortu. Euskalerria Irratia sortu zenetik gutxienez birritan izan da FM lizentzia banaketa *Concurso de concesión de licencias de Frecuencia Modulada* delakoa, baina baliozko proiektuak aurkeztu arren, beti albo batera baztertuak izan dira. Azkeneko banaketa 1998an izan zen, eta Euskalerria Irratikoek, beste behin ere kanpoan geratu zirela ikusita, helegitea jarri zuten, lizentzien esleitzeari

Lizentzien banaketa errepikatu egingo da horrenbestez, eta oraingoan bidezko prozesua izango denaren bermea nahi dugu

Euskalerria Irratiko langile, kolaboratzaile zein entzuleok.

Ez dugu Nobel Saririk eskatzen. Besterik gabe, guk ere Alfonso Marconiren moduan zapia astindu nahi dugu gogoz, seinalea garbi asko iristen dela adierazteko. Sekula halakorik!

ez ziotelako justu irizten. Zazpi urteren bueltan epaileak arrazoia eman behar izan die: ebazpenak diotenaren arabera, orduko banaketan makurkeria, bidegabekeria, eta beste "keria" asko izan omen ziren; lizentzia erdie-tsi zuten hainbat emisorek faborezko tratua jaso zutela, alegia, legez merezia zuten beste irratikateen kaltetan.

Lizentzien banaketa errepikatu egingo da horrenbestez, eta oraingoan bidezko prozesua izango denaren bermea nahi dugu Euskalerria Irratiko langile, kolaboratzaile zein entzuleok. Ez dugu Nobel Saririk eskatzen. Besterik gabe, guk ere Alfonso Marconiren moduan zapia astindu nahi dugu gogoz, seinalea garbi asko iristen dela adierazteko. Sekula halakorik! ■

Kultura

Guggenheimaz
harago, bada artista
andana Bilbon

❑ Ezpalak
❑ Argitalpenak

❑ Denbora-pasak
❑ Ihesi
❑ Makina bat kontu

Zientzia

Txori migrariak
motelago dabiltza,
berotegi efektuagatik

ARGIA

erdiko kaiera

kultura eta aisia

Kultur programazioaren barrunbeak

Artisten kezken eta kritiken berri izaten dugu lantzean behin. Gutxi gorabehera ezagutzen dugu bizi duten egoera. Hala ere, kultur munduan badago horrenbeste ezagutzen ez dugun figura bat: kultur programatzailearena. Bere ardura da musika talde bat edo beste kontratatzea gure herriko kultur aretorako. Edota antzerki lan hau edo beste ekartzea. Euren lana baldintzatzen duten hainbat faktoreez hitz egin dugu Asier Iturriaga, Norka Chiapuso eta Kontxesi Elejalderekin.

ZIHARA ENBEITA

Haiek erabaki, guk ikusi

INIGO AZKONA

ARGAZKI PRESS

Ezkerretik eskuinera, Kontxesi Elejalde, Asier Iturriaga eta Norka Chiapuso.

EUSKAL HERRIA kultur aretoz josita dago. Publikoak dira batzuk eta ekimen pribatutik jaioak besteak. Bakoitzak bere egitaraua dauka eta horretaz arduratzen den programatzailea ere bai, normalean. Ez dago kultur programatzaile izateko inongo ikasketarik, ordea. Ezta idatzitako araurik ere. Baina zein da kultur programatzaile baten profila edota zelakoa behar luke? Asier Iturriaga Durangoko Plateruena kafe antzokiko programatzailea da. 2004ko udazkenean zabaldu zuten Plateruena. Bere lana ahal denik eta ondoen egiten saiatzen dela diosku eta bere ustez garrantzitsua da programatzaileak zer egin gura duen jakitea. "Bakoitzak dabilen terreno hori ezagutu behar du. Antzerkia programatzen duenak antzerkiak ikusi eta kalitatezko gauzak ekarri behar ditu. Eta gero erantzule izan ekartzen duzunarekin. Nik ezin dut gauza bat ekarri erreferentzia minimorik barik. Kultur diziplina ezberdina ezagutzea ere beharrezkoa da. Hortik aurrera bakoitzaren aportazioa dago".

Norka Chiapuso Donostiako Udal Antzokietako arduradunaren esanetan Arte eszeni-

koen hezkuntza zintzilik dago Euskal Herri mailan. Programatzaileek "arte eszenikoen zale amorratuak eta distantzia luzeko korrikariak" izan behar dute bere ustez. "Bokazioz egiten ez bada hobe ez egitea. Azken finean, denok gaude mugaren alde berean: programatzaileak, sortzaileak, banatzaileak, produktoreak zein kazetari eta kritikariak". Chiapuso 1987an hasi zen ikuskizunak erosten, Loiolako kultur etxean lanean ari zela. 1993an Lugaritz kultur etxean hasi zen lanean eta 1999an Donostiako udal antzokietako programatzaile izendatu zuten. 2001etik bera dugu Donostia Kulturako antzokien arduradun nagusia.

Kontxesi Elejalde orain urtebete hasi zen Amurrioko antzokiko programatzaile lanetan. Antzoki jaioberria da Amurrioko eta helburuetako bat Aiara eskualdeko artista, sortzaile, musikagile eta bestelakoak bultzatzea da. Plateruena, berriz, kulturaren bidez euskara bultzatzea eta euskararen bidez kultura bultzatzea da. Batak bestea osatzen du Iturriagaren ustez. Euskaldun publikoa dute batez ere buruan, baina ez da aintzat hartzen duten publiko bakarra. "Espazio integratzaile bat izan dadin gura dugu. Euskal mundutik kanpo dauden kultur adierazpenak ere ekartzen ditugu. Biak osagarriak direla uste dugu".

DANI BLANCO

Kalitatea irizpide nagusi

Ibilbide eta ezaugarri ezberdinak izan arren, Donostia Kultura barruan dauden aretoak zein Amurrioko Antzokia erakunde publikoaren esku daude. Dena den, Chiapusoren iritziz gobernu aldaketek ez dute arlo publikoan lan egiten duten programatzaileen lana hainbeste baldintzatzen. "Profesionalen lana hor dago eta normalean politikoei errespetatu egiten dute". Haatik, arte eszenikoei ez daukate behar duten bultzadarik Chiapusoren ustez. "Aldaketak onerako balira... ongi etorriak, ezta?". Politikoei erantzun behar dute.

Durangoko Plateruena kafe antzokiaren atzean ez dago erakunde publikorik, baina bai hainbat talde edo elkarte. Kulturen ere gero eta zabalduago dagoen globalizazioaren aurrean, behartuta daude, Iturriagaren esanetan, beste batzuk egiten ez duten hori egitera. "Balorazio ekonomikoetatik aparte, beste apustu batzuk egiten ditugu". Euskal Herriko kultur produkzioari irteera bat emateko ere sortu dute Plateruena. "Kontuan hartu behar dugu

**"Programatzaileek arte eszenikoen
zale amorratuak eta distantzia
luzeko korrikalariak izan behar
dute. Bokazioz egiten ez bada, hobe
ez egitea"**

NORKA CHIAPUSO

maila bateko plaza edo agertokiak mugatuak direla". Euskal Herriko produktuen babes edo defentsa eta kalitatea dituzte irizpide nagusi. Baina ez hori bakarrik. "Oso subjektiboa denez, publikoaren interesa ere bai".

Batez ere kalitatea dute ardatz Donostia Kulturen ere. Era berean kontuan hartzen dute ea aretoa egokia den ikuskizun baterako edo besterako. Edota aukeratutako ikuskizuna areto horretako ohiko publikoarekin bat datorren ala ez. Amurrioko antzokian programazioaren beraren egitura hartzen dute kontuan. Hau da, zer eskaini nahi duten. Antzerkia, musika, zinema, dantza edota bestelako zer-bait: zirkoa, magia... Programazioak anitza behar du. Zein publikori zuzenduta dagoen ere aztertzen dute eta kolektibo jakin batzuen-tzako eskaintza bereziak ere prestatzen dituzte. "Hizkuntzaren aukeraketa ere hor sartzen da". Bestalde, herri bakoitzeko ohiturak ere aintzat hartzen dituzte ekitaldien maiztasuna edota ordutegia zehazterakoan.

Helburuak eta irizpideak horiek dituzte, baina zer hartzen dute kontuan programatzerakoan? Ikusleak ala produktuen kalitatea? Chiapusoren esanetan biak hartzen dituzte kontuan. "Publikoak zer-bait babesten duenean, orduan publikoak berak agintzen du". Hori gertatzen ez denean, berriz, programa-

tzailearen lana da publikoari proposamenak egitea. Elejalderen iritziz oreka bilatu behar da. "Produktu komertzialak eskaintzen baditugu jendeak biziki eskertzen du, baina ahal den gutxietan kalitatezko ekitaldiak ere kontratatzen ditugu". Plateruena-ren kasuan autofinantziazioa %97koa denez, publikoa gogoan hartu beharra dute halaberharrez eta gutxiengo emaitza batzuk izatera bultzatzen ditu. "Guk dirua inbertitzen dugu -galdu berba ez dugu erabiltzen-, baina defizitarioa da guztiz". Alabaina, muga baterai-

MATTEO JATETXEA

Ugaldetxo auzoa, 11

20180 Oiartzun

Tel. / Faxa: 943 49 11 94

e-posta: restaurantematteo@telefonica.net

web orria: www.restaurantematteo.com

no hartzen dute kontuan publikoa. "Zoritxarrez daukagun errealtate soziolinguistikoa daukagu". Beraz, errealtate horren arabera, eta kafe antzokiak dituen helburuen barruan, ahalik eta publiko gehien erakarriko duten gauzak aukeratzen saiatzen dira.

Aretoa bera muga

Aretoak berak ere baldintzatzen du askotan egitaraua. Hiru programatzaileak bat datoz horretan. "Ekonomikoki askotan eta artistikoki beste hainbeste", dio Chiapusoren. Ikuskizunaren formatua handia bada eta aretoko aforoa txikia, zenbakiak ez datoz bat. Edota formatu txikiko ikuskizun batek eszenatoki zabal eta handi batean beharbada ez du funtzionatuko. "Aretoaren ezaugarriak baldintzatzen, eta neurri batean, definitu egiten du bertan antolatu daitekeena, baita saioa ikusteko eta goatzeko modua ere", dio Elejaldek, hori gaingiditzen duten proposamen berriak ere badirela onartu arren. Plateruenan 800-900 laguntzako lekua dago eta horrek programatzailearen lana baldintzatzen du. Batez ere rock kontzertuak antolatzen dituzte, rocka zentzu zabalenean, kafe antzokian. Bestelako gauza konkretu batzuk ere egin izan dituzte, baina halakoetan aforoa murrizten dute. "Uste dut Plateruena leku atsegina dela eta aforoaren kontuagatik ez balitz izango...". Kontzertuak bakarrik ez, antzerkia edota bertso saioak ere antolatzen dituzte, besteak beste.

Aurrekontuaren menpe

Areto edo espazioak dituen mugekin batera, aurrekontua da mugarik nagusia kasu guztietan. Baldintza bat baino gehiago daude Chiapusoren ustez: diru falta, datak bateratu ezina, baliabide teknikoak... Elejaldek politikariek sortzen duten presioa ere aipatzen du, diru faltarekin batera. Ezintasuna ere bai, "nahi dituzun ekitaldi

"Oreka bilatu behar da. Produktu komertzialak eskaintzen baditugu jendeak biziki eskertzen du, baina ahal den guztietan kalitatezko ekitaldiak ere kontratatzen ditugu"

KONTXESI ELEJALDE

"Bakoitzak dabilen terreno hori ezagutu behar du. Antzerkia programatzen duenak antzerkia ikusi eta kalitatezko gauzak ekarri behar ditu. Eta gero erantzule izan ekartzen duzunarekin"

ASIER ITURRIAGA

guztiak ikusi ezinagatik". Musikari dagokionez, gero eta publiko gutxiago dago Iturriagaren esanetan. "Adituen esanetan pirateriak eta diskoen salmentetan ikaragarriko jaitsiera ekarri du. Musika taldeak, batez ere, zuzenekoetatik bizi dira. Denak dabilta zuzenekoak egiten. Eskaintza ikaragarria da eta ez dago horientzako erantzunik. Jendea ez da kontzertuetara joaten. Musika taldeek diru asko eskatzen dute eta hori gero ez da sarreretan ikusten". Ezkor ageri da etorkizunera begira. Antzokia biziko bada, entzuleen diruari esker izango baita.

Marketina irtenbide?

Artisten eta programatzaileen artean bitartekari lana egiten dutenak ere badira, bitartekari edo banatzaileak. Elejalderen ustez bitartekari soilak dira hauek. Kultur produkzioa jaso eta programatzaileei eskaintzen dietenak. Informatzaile lana ere egiten dute Chiapusoren iritziz. Ikuskizun onak aurkitu eta bideratu ere bai. "Banatzaileak dituzten produktuetatik bizi dira", diosku Iturriagak. Bere ustez ezarritako zirkuituak daude eta gutxi batzuek merkatuaren zati handi bat kontrolatzen dute.

Bitartekari edo banatzaileek bakarrik ez, aretoek ere eskaintzen dutena saldu beharra daukate. Baina marketinaren beharrik al dute ikusten al dute

programatzaileek? Elejalderen ustez garrantzi handia dauka kulturen egiten dena komunikatzeak. "Azken finean, kultur produktu baten bitartez jendearekin komunikatzea bilatzen dugu". Horretarako eskura dituzten bitarteko guztiak erabiltzen dituzte. Hori bai, beti ere antzokiaren beraren irudia zainduz eta bezeroen beharrak asetzeko asmotan. Chiapusoren ustez komunikabideek mass media daukaten ikuskizunen berri ematen dute normalean. Bere ustez kalitatea daukaten ikuskizun ezezagun askok zailtasunak dituzte eta komunikatu ahal izateko laguntza behar dute. Iturriagak ere zerbaiten beharra ikusten du. Kultur munduan hiru ertz ikusten ditu (publikoa, aretoa

eta kulturgileak) eta erantzukizuna hirurena da bere ustez. "Gauza konkretu batzuek eta kanpotik datozenek nahiko prestigio daukate, baina bertoko produkzioa desprestigiatua dago". Publizitate bideak birplanteatu behar direla ere uste du. Publizitateak garrantzia dauka Iturriagarentzat eta aurrekontu handiagoa izanez gero horretan inbertituko luketela dio. Aurrekontuak, berriro ere. ■

Haceria.

Abisal espazioa.

Haceria.

Itxaso Díaz Abisalen.

Labe garaien keak ari dira ezabatzen. Bilbon argia eta kolorea ari da sartzen. Behin industria hiria izan zena kultur hiri ari da bihurtzen. Aldaketa hori nola bizi duten jakin nahi izan dugu, Bilboko artista gazteen ahotik.

MAYI TOLOSA

Argazkiak: Iñigo Azkona

Guggenheimetik haragoko paisaia

URTE GUTXITAN Bilboko paisaia asko ari da aldatzen. Artxibo historikoetan eta argazki albumetan geratuko da hiri industrial deitzen zen hura. Bilbo egun beste izen batekin saltzen da: Guggenheim Bilbao Museoa. Kultura saltzen du Bilbok eta turistak erakartzen ditu.

Itxaso Díazek aldaketa hori bere begien aurrean izan du. Díaz Arte Ederren fakultatean lizentziatu zen urte berean zabaldu zen Guggenheim museoa. Berak ez du harreman zuzenik izan museoarekin eta bere inguruan lanean aritu diren bere kintakoek ere gutxi. 30 urte inguru dauzkate eta Díazek *Tr3inta* izeneko dokumentalean irudikatu du, proposamen ofizial horren atzean, alboan edo paraleloan baina Bilbon bertan, lanean ari diren 30 artistaren emaria.

Lagun sarea, lagungarri

Irudikatu duen kultur egitura hori, gazte, independente, fres-

Bilboko egitasmo berri hauetariko askok irudiarekin harremana duen enpresa gaztearen forma hartu dute.

Aurrera egiteko beharragatik.

Gainera, apustua dela diote, ez dirua egiteko makina; izan ere, inork ez daki proiektua ongi aterako zaion edo ez

ko, politikoki ez zuzen eta batez ere dinamiko deskribatzen du. Sormena eta kultura beste era batean ulertzen dute eta zirkuitu normaletan leku txikiagoa hartzen duten arren, euren ideiek eta ekoizpenek bor-bor egiten dute, sentitzen da mugimendua.

Dokumentalean agertzen diren 30 pertsona edo elkarte horiek gutxienez beste 30 mugiarazten dituzte eta elkarri laguntzen diote. Horrela lortzen dute sare hori guztia

osasuntsu mantentzea. Jendea mugiaraztea helburu nagusiaren artean duten proiektuak aukeratu ditu Itxasok dokumentalerako. 30 aukeratzea oso zaila iruditu zaiola aitortu digu, beste mordo bati buruz hitz egitea ere gustatuko litzaiokeelako. 30 horien artean, denetarik aurkeztu digu, batzuk besteak baino ezagunagoak dira, baina guztiak dira kultur sare horren elikagai.

Dokumentala Begoña Muñozen hitzekin hasten da: artista dela dio, artelanak egiten dituela, baina abestu ere egiten duela, eta musika egin, eta diskoak "pintxatu". Denetarik egitea gustatzen zaiola, proiektuen parte sentitzea, kolaborazio lanak eginez.

Asko dira, Begoña bezala, zinta honetan aurkeztzen diren diziplina anitzeko artistak. Artistak edo elkarteak. Esaterako, diziplina anitzeko jaialdiak antolatzen baititu Muxicaexmachina (MEM) nazioarteko jaialdiak. Bilbora, beste edozein jaialdik ekarriko ez lukeena ekartzea du bereizgarri, antolatzailen hitzetan.

Ordubeteko saioan, Cibeles moda pasarelan parte hartu duen Ion Fiz ezagutuko dugu. Inspirazio iturri Bilbao eta Bilbon bizitakoa duen moda diseinatzailea da bera. Diziplina ezberdinak nahastuz kultur ekitaldiak antolatzen dituen Suelen.org promotora ere bada. Eta Euskadi TM egitasmoaren sortzaile den Saioa Olmo; bertako ile orrazkera ezberdinekin fanzinea egin duen Ainara García; hauen guztien publikoen komunikazio zubi izan nahi duen Amasté komunikazio enpresa; eta hauen guztien proiektuetan presente egon nahi duen Oscar López, "festaren arima".

Horiek guztiak eta gehiago dira Bilboko kultura "underground" hori osatzen dutenak. Guztiak ausartak, berritzaileak eta bereziak dira.

Saltzea al da kontua?

Teknologia berriek Arte Ederren abanikoa asko ireki dute. Gauza asko egiteko aukera eta beharra sortu da, irudiari eta diseinuari gero eta garrantzia handiagoa ematen dion gizarte eta ekonomia berri batean.

Bilboko egitasmo berri hauetariko askok irudiarekin harremana duen enpresa gaztearen forma hartu dute. Aurrera egiteko beharrragatik. Gainera, apustua dela diote, ez dirua egiteko makina; izan ere, inork ez daki proiektua ongi aterako zaion edo ez. Ongi moldatuz gero, adierazi nahi duten hori publikoari helarazi eta gainera dirua eskuratzeko modua ikusten dute, erdi eta erdi.

Javier Soto Abisal espazioko arduradunetako batek nahiago du bide hori ez hartu baina erabat ulergarri iruditzen zaio: "Nik ulertzen dut jendeak hori egin nahi izatea eta erabat errespetagarri iruditzen zait gainera. Artea ere sistemaren barne dago eta hori bere egiten duenak, joko horretan sartzea onartzen du eta hilabetero diru apur bat behintzat segurtatzen du".

Guggenheimaz harago, euren lanari ere begiratzeko eskatzen dute artista gazteek.

Abisal

1996an sortu zen Arte Ederretan lizentziatu ziren ikasleei aukera bat eman asmoz. Urratzaileagoak diren artistei leku egin nahi die. Ohiko zirkuituetan sartzen zailak diren proiektuak erakutsi nahi ditu eta kokatzen den auzoan ere, Bilbo Zaharrean, kultura sustatu nahi du. Irabazi asmorik gabeko elkartearen forma du. Erakusketa hauek kudeatzen dituzte eta artistari katxe bat ere ordaintzen diote.

Haceria guneko Manu Gómez harago doa. Bere ustez hori da benetako kultur industria indartsua lortzeko modua. Hori litzateke kantitate eta kalitate handiko kultur ekoizpen bat sortzeko bidea. Modu horretan, espero du egunen batean Bilbon kultur industriaren ekoizpena garai batean beste industria batzuek izan zuten indarra hartzera hel daitekeela. Horretarako, azpiegitura indartsu bat sortzea eta indarrak batzea behar dela iruditzen zaio eta oraindik lana geratzen zaie-la aurretik hori lortzeko.

Itxaso Díaz eta Javier Soto ere bat datoz artista orain arte aberatsen

seme-alaba bakarrik izan zitekeela esaten dutenean eta diru hori norbaitek ematen ez badizu zuk nola edo hala lortu behar duzula diotenean: "Diziplinaren arabera ia inor ez da bizi bere arte lanaz, onena ere ez. Diru laguntzen mende bizi behar duzu". Une gozoak eta gaziak izaten direla ere ahaztu ezin dela diote eta horri ezin eutsirik geratzen direla asko bidean, beste ofizio batzuk hartuta.

Artista egunez, zerbitzari gauez

Euskal Autonomia Erkidegoan produkzioarako laguntzak inon baino oparoagoak direla onartzen dute, baina kexu dira egindako hori banatzeko edota erakusteko leihoak ez zaizkielako zabaltzen. Bilbon gauza asko egiten dela diote, piloa. Egindako hori mugitzen eta zabaltzen ikastea falta zaiela onartzen dute, dudarik gabe. Gabezia horretaz asko jabetu ere ez direla egin oharu dute, sortzean bakarrik pentsatzen dutelako, gero lan hori saltzeko, ikustarazteko asmorik gabe eta eroso direla zerbitzari bezala lanean, euren produkzioa nolabait finantzatzeko.

Dena den, Sotok, bera asturiarra izanik, Bilbon bizi bada, diru laguntzei esker bizi dela esan digu. Bere jaioterrian, Asturiaseko herri-txo batean, ametsetan ere ezingo litzatekeela arteaz bizi. Egia da inor ez dela bere herrian profeta. Hori badakite, eta ezagutzen dute Madrilera edoartzelona joan arte ezagun egin ez den hainbat. Behin han aurrera egin eta berriro ere Bilbora itzultzerik izan dute. Askorentzat kanpora joatea izaten da tranpolina.

Saltoa emateko bultzadaxoa

Abisal eta Haceria gunek tranpolin efektu hori Bilbon egitea bilatzen dute. Arte Ederren fakultateetik edo antzerki eskolatik irten diren ikasleei profesional bihurtu bitartean trantsizioarako gune bat eskaini nahi diete Abisalen eta Hacerian. Artea sortu eta egin egiten da gune hauetan. Abisal Bilbo Zaha-

rran kokatzen da, beste hainbat galeria eta tailer txikiren artean. Haceria berriz Zorrotaurren, pabiloi industrialen artean.

Bi guneotan gazteek euren lehen proiektuak aurrera eramateko modua ikusten dute. Biak ere duela 10 urte jarri ziren martxan eta jende askorentzat izan dira baliagarri. Eusko Jaurlaritzaren, Bizkaiko Foru Aldundiaren eta Bilboko Udalaren diru laguntzak dituzte sostengu nagusi, baina aldi berean, artista gazte berri horiei ere erantzukizunak hartzea eskatzen diete, proiektu horren parte senti daitezen eta ez dezaten lan jakin bat plazartzeko leku soil kontsideratu.

Txaloen zain edo bila?

Formatu hauek jendea erakartzeko zailtasun gehiago dute. Musika da hirian indarrak gehien duen adierazpena, 80ko hamarkadaz geroztik duen tradizio eta ibilbideagatik batez ere, baina baita jendea erakartzeko bide erraza delako. Javier Sotoren ustetan ohitura kontua da: "Taberna batean rock kontzertu bat antolatzen duzu eta ziur jendez beteko duzula, lagun artean trago batzuk hartzen jendea ohitua dagoelako, erakargarri da. Erakusketa baten inauguraziora ez da hainbeste jende hurbiltzen, nahiz eta hauetan ere luncha eta festa antolatzen diren. Ez zaio inori bururatzen plan hori egitea". Haceriako Manu Gómezen ustez presaren gizartea da hein handi batean publikoa urrundu diena: "Azkarregi doa gizartea, ez dugu ezer egiteko denborarik eta gero eta zailagoa da ordubeteko antzezlan bat ikustera eseriko den gaztea aurkitzea".

Publikoa erakartzea zaila da, baina Haceriak adibidez publikoarenganaino eramaten ditu artistak. Urteotan Haceriatik igaro diren pertsonen datu base bat sortu dute eta, adibidez, konbentzio baterako dantzari batzuk behar dituztenean erakunde edo enpresatik dei egiten diete eta halako aktuzio moderno bat egiteko artista gazteak bidaltzen dizkiete. Gauza bera gertatzen da, Bilbo inguruan zinerako

Haceria

Zorrotaurren, fabrika, tailer eta pabiloien artean bat gehiago da, baina hemen ez dute materialik fabrikatzen. Hacerian artea fabrikatzen dute, 1997az geroztik. Zerbait egin asmo duenari, horretarako azpiegitura eskaintzen diote. 130 metro koadroko aretoa, argiztapena, soinu ekipoak eta proiektoreak dituzte eskura. Altxairu erakusketak, moda desfileak, argazki saioak, kontzertuak eta antzerkiak egiten dira, besteak beste. Guztiak proposamen esperimentalak dira, beste eszenatoki batzuetan estreinatzeko zailtasunak dituztenak. Ikastaroak ere eskaintzen dituzte eta entseguak egiteko instalazioak alokatzen dituzte.

errodaje bat egiten bada, backstagea askotan euren esku izaten da. Eta noski, artista horiei ordaindu egiten zaie, gizarte segurantzaren eta guzti. Duintasun horrekin lan egin ahal izatea artistarentzat psikologikoki oso positiboa dela iruditzen zaio Manu Gómezi.

Erreleboaren faltan

Hala ere, oraingo ikasleetariko askok zer egin nahi duten ez dakitela eta erreferenterik ere ez dutela sentitzen dute elkarrizketatuek. Gainera, gauzak azkarregi egin nahi dituztela iruditzen zaie eta gauek goizera arrakasta lortu nahi dutela. Eta lortzen ez badute, oso erraz etortzen direla behera. Horregatik,

"Taberna batean rock kontzertu bat antolatzen duzu eta ziur jendez beteko duzula, lagun artean trago batzuk hartzen jendea ohitua dagoelako, erakargarri da. Erakusketa baten inauguraziora ez da hainbeste jende hurbiltzen, nahiz eta luncha eta festa antolatzen diren"

JAVIER SOTO

lekukoa nork hartuko dien ez dute batere argi ikusten, ez dute hurrengo belaunaldia gogo eta ilusio berarekin ikusten.

Errelebo hori heldu artean eta gero ere lanean jarraituko dute, Guggenheimek Bilbo kultur mapan sartu duela probestuz, horren inguruan lanean ari diren artista hauek egiten duten lana ikus dadin. Eta izen atzeritarren sinaduraz eraberritzen ari den hirian euren lanari ere begiratzeko eskatzen dute; eurak ere, kultura eta zerbitzuen hiri berriari nortasuna eman nahi diotelako, bilbotar nortasuna. ■

BUNGALOW ETA AKANPATZEKO EREMU BERRIA

**Aritzaleku
kanpina**

San Pedro z/g. LERATE (Nafarroa)

Tfnoa. 948 395 064/686 699 133

Faxa. 948 395 067

e-posta: aritzale@net-way.net

www.aritzaleku.com

Allozko urtegiaren hainbat jarduerak egin ahal izanzen dituzu, esaterako, bela. Horretan ikasi edo aritu nahi baduzu, Nafarroako Bela Eskolaren zerbitzuak izanen dituzu.

Ezpalak

KATIXA GARATE

Koldo Izagirre

azken 30 urteetan idatzitako kantuek eta kantugaiak bildu ditu *Teilatuko lizarra* (Susa) liburuan. Besteak beste, Imanolek, Joseba Tapiak, Peio Serbiellek eta Bixente Martinezek kantatu izan dituzte Izagirreraren hitzak.

ALBERTO ELOSEGI

Pablo Malo zinemagilea bigarren film luzea errodutzen ari da: *La sombra de nadie*. Datozen sei asteetan, besteak beste, Lekaroz, Oronoz, Iruñea eta Donostian egingo dituzte filmaketa lanak. Pirinioetako herrixka bateko ikas-texte pribatu batean lekututako suspentse filma da.

Pello Irazuk eskultura, marrazkiak eta argazkiak bildu ditu Iruñeko Moisés Pérez Albeniz galerian jarri duen *Let it bleed* erakusketan. Maiatzaren 13a arte izango da zabalik.

Angel Errok jaso du aurtengo Espainiako Kritikaren Saria *Gorputzeko humoreak* poema liburuari esker. Narratiba arloan, Har-kaitz Canoren *Neguko zirkua* nabarmendu dute. Gaztelaniazko Kritikaren Saria, aldiz, Ramiro Pinillak jaso du *Verdes valles, colinas rojas* liburuagatik.

Pok eta Théâtre du Rivage antzerki taldeek *Solisterrae* ikuskizuna estreinatuko dute Hendaiaren hilaren 13an. Pascal Gaigneren musika du abiapuntu hitzik apenas duen lanak.

Su Ta Gar

musika taldeak Jaingo hilen uhartea diskoa plazaratu du. Estudio-ko zortzigarren diskoa taldeak propio sortu-tako Jo Ta Ke diskoe-txearekin kaleratu du. Juanma Bajo Ulloak zuzendutako bideoklipa dakar diskoak.

IU./ ARGAZKI PRESS

Euskal antzerkigintzaz mintegia

ARTEDRAMA EUSKAL LABORATEGIA izeneko mintegi trinkoa antolatu du Antzerkiola Imaginarioa taldeak. Apirilaren 17tik 23ra izango da, Aulestin (Bizkaia). Euskal sortzaileen elkargune izatea eta euskal antzerkigintzak dituen edota izan ditzakeen ezaugarriak aztertzea du xede, euskal terminologia dramatikoak garatze eta euskarazko sormen prozesuak gauzatze aldera. Besteak beste Gaitzerdi antzerki taldeak, Agerre teatroko Maite Agirrek, Antton Lukuk eta Antzerkiola Imaginarioko Aitor Agirianok eta Ander Lipusek agertuko dituzte euren lan molde, teknika eta ikuspuntuak.

Eihartzea kultur etxea itxiko dute

HAZPARNEKO Eihartzea kultur etxea itxeko agindu du herriko etxeak, segurtasun batzordeak egoitzaren egoera txarra dela ondorioztatu eta gero. Oraino AEK, Emazteek Diote, Radio Kultura, Alternatiba taldeak eta Eihartzea kultur taldeek erabili dute egoitza eta herriko etxeak ez die beste gelarik eskaini. 1983an hitzarmena sinatu zuten Eihartzea taldeak eta Hazparneko herriko etxeak; haren arabera, udalak zaindu behar zuen kultur etxea eta eragileek ekimenak bermatu behar zituzten. Taldeok ez dute geroari buruzko bermerik eta mobilizazioak hasi dituzte. Hilaren 8an manifestazioa egin zuten eta sinadurak biltzen ari dira.

Tunick Donostian Dfotoren eskutik

MAIATZAREN 4TIK 7RA izango da Donostian Dfoto argazki eta bideo azoka. Ordóñez-Falcón Fundazioak antolatzen duen Kursaleko azokan 42 galeria izango dira, mundu zabalekoak. Thomas Ruff, Helena Almeida, Edward Burtynsky eta Dario Urzayren lanak ikusi ahal izango dira. Azokaz gain, egitarau zabala apailatu dute antolatzaileek: erakusketak Tabako Fabrikan, San Telmo museoan, Espacio DV eta Okendo

Itziar Zubizarretaren hitzok jaso zituen Garak: «Irudigintzaren alorrean, beste hainbatetan bezala, kritikaren ausentzia aipatu behar dugu. Badira irudigileak Euskal Herrian. Irudigile on batzuk ere badira. Baina inork ez du aipatzen nolako formak erabiltzen dituzten, istoriarekin ongi jokatzen ote duten, teknikak ongi aplikatzen ote dituzten... Badirudi haurrentzat guztia dela baliagarria, guztia ona, eta ona dena ere ez dakigula bere lekuan, ohorezko lekuan jartzen...».

Juan Carlos Perezek adierazpenok egin zizkion Uteri: «Niretzat hor dago artearen gakoa, hori da hain justu: ezezagunera joatea, ez dakigunera bidaiatzea, eta hor, ez dakigun horretan, dago gakoa. Problema gehiegi dakizunean da.

Zer egiten duzu orduan? Ofizioz jardun, baina ez dago lehengo zera hura...».

Cristina Iglesias *El País*en: «Jendea jada ez da leku sakratuetara joaten liluratzeko asmoz, museoak dira artearen katedral berriak».

Kepa Muruak *Geuri*: «Hitza eguneroko tresna dugu komunikatzeko, baina poesiak hitzaren ohiko esanahia gainditu egiten du, ezagutzaren eta pentsaeraren muina adierazteko. Horrela, bada, poesiak hasiera batean behintzat, inork ikusi edo ulertu nahi ez duen errealtatea erakusten digu, eta errealtate hori ez du inork ikusi nahi, geure buruaren edo garen horren isla itzultzen digulako».

ALBERTO ELOSEGI

Liburuarekin zita apirilaren 23an

Liburuaren Nazioarteko Eguna da apirilaren 23a. Izango da irakurtzearen plazerara aldarrikatzeko eta liburugintzaren ezinak plazaratzeko aukerarik. Eusko Jauriaritzako Kultura Sailak irakurzaletasuna eta liburutegien erabilera sustatzeko kanpaina egiteko baliatuko du. Iruñeko Biurdana institutuan *Irakurketa Publikoa* ekimena egiteko probestuko dute apirilaren 29an. Ikasle, irakasle eta hainbat kulturgilek (Jose Angel Irigarai, Aitor Beltran, Joxemiel Bidador...) Enrike Zubiri *Manezaundi*, Fermin Irigarai *Larreko* eta Alexander Tapia Perurenaren testuak irakurriko dituzte. Datorren urtean ere, segur aski, izango da zer irakurri Eusko Jauriaritzak Bilbon sortuko duen Artxibo Nazionean.

kultur etxean, mahai-inguruak... Aurretik ordea, pertsona biluziez osatutako instalazioak egiten dituen Spencer Tunickek instalazioa egiteko deia egin du apirilaren 22rako.

Titiriteroen Topaketak Nafarroan

TXOTXONGILO IKUSKIZUN UGARI ikusteko abagunea izango da datorren astean San Adrianen eta Zugarramurdin. Hilaren 18tik 20ra VIII. Txotxongilo jaialdia egingo dute San Adrianen. Besteak beste, Titiriteros de Binefar, Ditirambo, Hilando eta Pepe Luna taldeek parte hartuko dute. Apirilaren 22 eta 23an, Euskal Titiriteroen Topaketak hartuko du lekua. Behi bis, Azika, Imagina T, Tenderete, Viravolta, Goloka, Taun Taun, Kixka, Antzezizuna, Kukubiltxo eta Bihar taldeek eskainiko dute saioa Zugarramurdiko jaialdiaren 8. urte honetan.

Herri musika eskoletara heltzeko gertu

Euskal musikak leku eskasa izan du musika eskoletan. Hutsune horretaz jabetuta, *Aho bete kanta* egitasmoa gauzatu du herri kulturaren transmisioan lan egiten duen Arteola elkarteak. Azken 40 urteetan sortutako 250 kantu biltzen dituen ikus-entzunezko material didaktikoa Musika Eskolen Elkartarekin elkarlanean egin du.

Antzerki liburuen denda zabaldu dute Bilbon

Yorick liburu denda zabaldu du Artezblai enpresak Bilboko San Frantzisko kalean. *Artez* aldizkaria plazaratzen duen enpresak antzerki testuak argitaratzeari ekin zion duela bospasei urte, ondoren Internet bidezko Yorick liburu denda zabaldu zuen eta orain Bilbokoa.

Artea zaborrarekin

Basurama elkartearen *2x1* ize-neko erakusketa zabalik dago Andoaingo Bastero kultur etxean. Bertan dagoena zaborra da, baina itxuraldatua. Adibidez, pneumatikoeekin egindako sofak eta egurrezko fruta kaxekin egindako jostailuak jarri dituzte. Apirilaren 29a arte izango da zabalik eta ondoren Donostiara eramango dute.

ERROTA - EL MOLINO kanpina

- 1.300 lagunentzako lekua • Partzela hesituak eta gune zabala hesitugabea • Partzela bakoitzean ura, argindarra eta estolda • Bungalow telebistarekin alogerean hartzeko aukera • Ostatua • Logelak literekin, eta pentzio erdia edo osorako prezio bereziak • Ur beroa doan

Mendigorría, Nafarroa • Tel. 948 34 00 04 • fax 948 34 00 82
e-mail: info@campingelmolino.com • web: www.campingelmolino.com

Argitalpenak

PILAR IPARRAGIRRE

**Eta dena katu
beltz baten
erruz**

M. Teresa Aretzaga

GILTZA

192 orrialde
6,60 euro

Mundua katu baten begietatik

Hamar urtetik aurrera dituzten neska-mutikoei zuzenduta dago Maria Teresa Aretzaga arrigorri-garrak idatzitako eta Antxiñe Mendizabal Aranburuk euskaratutako kontakizun hau. Mutiko batek eta bere osaba gazteenak katu beltz bati jarraika ezagutu ahal izan zuten mundu zoragarriaren berri ematen digu. Eraitsiko duten etxe zahar baten leihoan ezagutuko du mutiko kontalariak katu beltz polita, eta berehalakoan animaliatxo jostari hura non bizi ez duela geldituko dela konturatuta, babesa emango dion pertsona egokiaren bila hasten da Hektor. Berarengatik balitz, gurasoekin bizi den

etxean emango lioke ostatu gustura, baina badaki ezin izango duela, amaren iritziak ezagututa. Horrela bada, osaba Karlosi eskatuko dio laguntza. ■

Senez

Batzuen artean

EIZIE
122 orrialde

Jokin Muñozen *Hausturak* ipua beste lau hizkuntzatan

Zenbaki berezia eta monografikoa dute *Senez*koek 29.a. EIZIEK antolatutako *Itzultzaileak, idazlea lagun* itzulpen mintegiaren emaitza da, eta 2004. urtean Euskadi Saria irabazi zuen Jokin Muñoz idazlearen *Hausturak* liburuan jasotako izen bereko ipuinari eskaini diote oso-osorik. *Senez* 29. honen irakurleak, bi mutikoen arteko etsaitasun latzak izan zituen ondorio tamalgarriak azaltzen dituen kontakizun hunkigarria aurkituko du. Jokin Muñozek idatzi zuen bezala, hau da, euskaraz irakurri ahal izateaz gainera, beste lau hizkuntzatan ere leitu dezake: alemanez (Gabriele Schwabek itzulia), italieraz (Roberta Gozziri esker), katalanez (Daniel Lujánek egindako lanaren bidez) eta polonieraz (Adam Zawiszwskiren itzulpenean). ■

Igarkizunak, irakurle hasiberrientzat

Lorena Martínez Oronozek marraztu dituen Juan Kruz Igerabideren igarkizun berri bezain poetiko hauek lehen irakurle hasiberrientzat dira, eta jakina, zail diruditenek ere badute lagunbiderik, Juan Kruzen erimak erantzuna bideratzen duela, edo igarkizuna irudikatzen duen Lorena Martínezen marrazkiak soluzioa izan daitekeenaren arrastoren bat eskaintzen duelako. Pipitakia, igarkizun kontuetan aditu den Igerabidek adierazitakoaren arabera, igarkizunari deitzeko beste modu bat da, *Pipitaki, papataki* hitzak esanaz hasten baitira igarkizun asko. Adibidez, ipuin itxurako liburuxka hau ireki eta berehala aurki daitekeen honakoxe hau: *Pipitaki, papataki/ nork daki, nork daki/ zein dagoen etxe barruan/ isilik-misilik/ eta atea zabaltzean/ isildu ezinik?/ Esango dut, esango dut.../ mingainaren puntan dut...* ■

Pipitaki

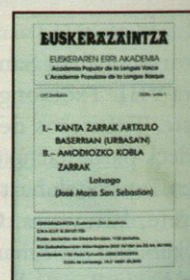
**Juan Kruz
Igerabide**

AIZKORRI

36 orrialde
5,50 euro

Latxagak bildutako kanta zaharrak

Etxarri-Aranatzen baina bertako kaletik urrun, Arzabaingo mal-korpean dagoen Artxulo baserrian jaso zituen José María San Sebastián *Latxagak* Euskeraren Erri Akademiak plazaratzen duen *Euskerazaintza* aldizkariaren azken zenbakian jasota dauden hogeita bat kanta zaharrak. 1973an Artxulo baserrian bizi zirenek abestu zizkioten kanta horiek, hau da, Jose Maiza eta Mari Krutz Auzmendi senar-emazteek eta haien seme-alabek. Beren aurrekoei entzunak zizkioten. Guztien berri sakona eskaintzen du Latxagak aldizkarian, haiek buruan gordetako kantak aurkezteko garaian, hala nola bere biltze lana lehenago ez argitaratzearen arrazoiak: munduan zehar ibilia dugu urte askotan. Kantuak, berriz, batzuk eliz girokoak dira, beste batzuk amodiozko koplak zaharrak, denak ederrak. ■

Euskerazaintza

Batzuen artean

EUSKERAREN ERRI
AKADEMIA

64 orrialde
Harpidetza:
borondatea

Txuntxuneroak
Karlos Sánchez
Ekiza
 ALTAFFAYLLA
 268 orrialde
 22 euro

Txistulari eta tuntun-jotzaileak historian

Karlos Sánchez Ekizak Altaffayllaren bitartez kaleratu duen saio honen izenburu zehatza *Txuntxuneroak. Narrativas, identidades e ideología en la historia de los txistularis* da, eta musika tresna horiek bateratuta jotzen hasi zirenen nondik norakoak, eta Erdi Arotik 1936ko gerra ondoren bitartean historian zehar Euskal Herrian batzuegatik zein besteengatik nola izan diren ikusiak, jasan behar izan duten jazarpena eta alditako satanizazioa agertzen du. Hamalau urte zituenean ekin zion egileak txistua eta danbolina jotzen ikasteari. Etnomusikologoa ere badugu, eta orain aurkezten duen lana 2000. urtean nota gorena lortuz defendatu zuen doktore tesiaren bertsio "gizatiarra" dela dio. ■

Canoren Belarraren ahoa, azken Euskadi Saria gaztelaniaz

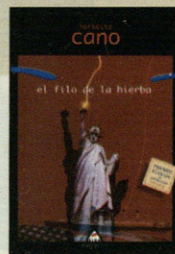
Harkaitz Canok berak itzuli du Cervantesen hizkuntzariaz Euskadi literatur saria eskuratzea ahalbideratu zion nobela, *Belarraren ahoa*. Beraz, euskaraz jakin ez, baina gaztelania menperatzen dutenek *El filo de la hierba* irakurri ahal izango dute, eta jakin nola jabetu zen Hitler Manhattanen, bere urpekoan preso eta torturaturik gorrotatzen zuen Charles Chaplin zuela; eta azken honek jaso zuen laguntza, Amerikara Askatasunaren Estatua zera-man ontzian polizoi joandako gizon handi bati esker. ■

El filo de la hierba

Harkaitz Cano

ALBERDANIA

104 orrialde

JESUS ALTUNA

«Gazte garaian zuen indarra garbi azaltzen da egunerokoan»

Barandiaran hobeto ezagutzeko balioko al digu eguneroko honek?

Jakina. Gure herriak ezagutu du On Joxe Miel aiton bat zenean. Telebistak ere 90-95 urteko aiton bat presentatzen zuen. Baina On Joxe Mielek, hirurogei, berrogei edo hogeita hamar urte zituenean, beste indar bat zeukan, noski.

Nolakoa zen On Joxe Miel Barandiaran gaztetan?

Ekimenetan eta beste gauza askotan, garai hartan zuen indarra garbi azaltzen da egunerokoan. Apala ere bai, ipintzen ditu hemen bere agintariak, Elizako agintariak jartzen zizkioten zenbait oztopo eta abar, eta onartzen ditu, baina irakurtzen dakienak ikusten du han azpian gauza asko dagoela. Zuen zorrotasuna beti ikusten da. Guk indusketa garaian ezagutu genuen zorrotasun berbera ikusten da hemen ere. Zenbat aldiz esaten du, esate baterako Errepublikako garaian-eta, sentimenduak pil-pil daudela, eta bakoitzak jartzen diola sentimendu horri bere bihotza aurretik, eta bihotzaren atzetik jartzen dituela arrazoiak... hortarako egokitzen dituen arrazoiak!

la guztia gaztelaniaz idatzita dago, ez da hala?

Bai. Harrigarria da gaurko ikuspegitik ikustea gerra aurreko orri bakan batzuk izan ezik beste guztiak gaztelaniaz daudela. Ondoren hasi zen euskaraz idazten, gutxi gorabehera 1950. urtean, eta hortik aurrera dena euskaraz dago. Noski, hemen ailegatzen gara bakarrik gerra arte. José Miguel Barandiaran Fundazioak plazaratuko duen hurrengo alean jada euskarak parte handia izango du, eta bukaeraraino hala idatzi zuen, euskaraz.

DANI BLANCO

On Joxe Miel Barandiaran gaztearen egunerokoa

Jesus Altunak koordinatu du José Miguel de Barandiaran. *Diario personal. Volumen I (1917-*

1936). Desde los primeros trabajos científicos, hasta el inicio del exilio izenburuko lana, non arkeologo ospetsuak bere gazte garaian idatzitako egunerokoa jasotzen den, harik eta Franco eta bereen Errepublikaren kontrako jazaraldiaren ondorioz, 1936ko irailean 21ean Donibane Lohizunera ihes egin behar izan zuen arte. Barandiaranek, 1917ko urtarrilaren 3an eman zion hasiera bere kontakizunari, 27 urte zituenean, Ataun eta Burunda arteko mendietan barrena egindako ibilaldian lau trikuharri aurkitu zituela azalduta. Hortik aurrera, hainbat indusketetan egindako lanak, gure bazterretan jasotako elezarrak, izan zituen galerak -1922an Huescan hil zitzaion arreba nagusiarena, adibidez-, Gasteizko

José Miguel de Barandiaran.
Diario Personal
(1917-1936)

J.M. Barandiaran

FUNDAZIOA

789 orrialde

Seminarioko buruzagien-gandik jasan behar izan zituen kritikak, Errepublika indarrean jarri zenetik egindako gogoetak, eta 1936ko Gerraren atariko-etan zein lehertu ondoren izan zituen bizipenak agertzen ditu. Guztia, bi liburukitan kaleratu dute. Batean, On Joxe Mielek Vademécum deitzen zuena, faksimile eran dago; eta bestean, orri horiek guztiak zehatz erreproduzitu dituzte. ■

egileari galdetza

Denbora-pasak

LUMA

Hitz gezidunak

		* DEITURA	▼	Musu truk eman	▼	Gabezia	▼	Gerra-ontzi zahar	▼	Suitzako ibaia
		Irudi geo- metrikoa		Uretako animalia		Ezina ...z egina		Arnas ezak hil		
		►		▼		▼		▼		▼
		Miatua	►							
		Hidro- genoa								
Estai	▼	Hor dagoenari	► ▼					Oxigenoa	►	Röntgen
* IZENA		Herrestan						Sendatua		Hoberenak
►		▼	Lanbro	►				▼	Bokala	► ▼
			Soldata						Izan, eduki	
Baretasuna	►		▼					▼		▼
Lapurdiko herria										
►			Ba..., baneuka	►		Ahuntzaren ar	►			
			... egina, total egina			Sarrera edo irteera				
Barre xumea	►		▼		Donostiako pilotalekua	► ▼				
Une honetan					Amerizioa					
►					Itsas arraina	► ▼				Bokala
					Uranioa					
Uso jaio berria	►			▼				Modu atzizkia	►	▼

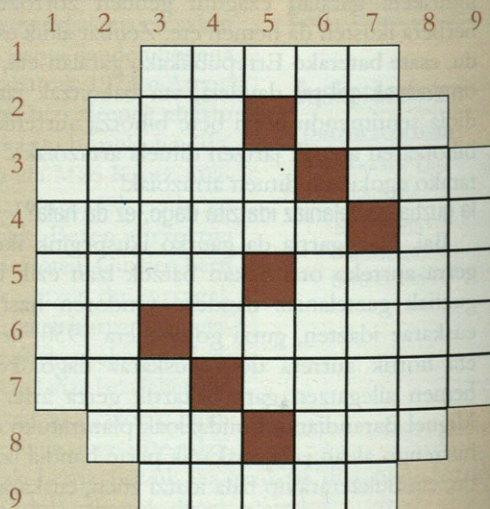
Hitz gurutzatuak

EZKER ESKUIN

1.- Etor daitezela! 2.- Su. Hartz-haginak inguratzen eta finkatzen dituen haragi sendo gorrixka. 3.- Zuhaitz mota. Ale landare. 4.- Arabako. Diruaren kontsonanteak. 5.- Gaude. Jakinarazpen. 6.- Maparen erdian. Landare mota, hosto luze nikotinadunak dituen. 7.- Pinu mota. Boza. 8.- Galdetzaile bat. Etorri aditzaren erroa. 9.- Nafarroako.

GOITIK BEHERA

1.- Altzo. 2.- Garatze. 3.- Bakan. Edari alkoholdun. 4.- Arras, oso zeharo. Antzinako Egiptoko jainkoa. 5.- Kontsonantea. Musika nota. Euskal alderdi politiko baten izenaren laburdura. Kontsonantea. 6.- Bokal errepikatua. Automata. 7.- Arrazoi, kausa. Etor hadi! 8.- Erraz aldatzen dena. 9.- Lehoiaren eta beste zenbait basapiztiaren oihu ozena.

Bost bider bost

Ezker eskuin eta goitik behera, zenbaki bakoitzean hitz bera aterako zaizu.

	1	2	3	4	5
1					
2					
3					
4					
5					

1. Gai bakun, beroaren eta elektrizitatearen eroale on.
2. Edari.
3. Tronpa labur bat duen ugaztun.
4. Trebea, iaioa.
5. Gurpilik gabeko gurdiak.

Soluzioak

L	E	R	A	K
A	B	I	L	A
T	A	P	I	R
E	D	A	B	E
M	E	T	A	L

Bost bide bost

	I	K	*	A	E	M	U	K	A	S	U	*
	*	A	N	A	T	A	N	I	N	A	R	O
	O	N	A	T	A	*	A	R	I	R	I	*
	R	E	R	A	K	*	U	N	A	A	S	A
	A	N	U	S	A	T	A	S	A	L	A	*
	*	O	*	O	N	I	A	L	*	N	O	J
	R	*	O	*	I	R	O	R	H	*	S	*
	A	A	T	U	A	K	A	R	A	*		
	A	O	I	O	A	P	E	Z	I	O	A	
	*	B	*	E	O	*	I	*				

Hitza
guzuzatutak
Ezker eskuin: 1.
Beto! 2. Gat. Oia. 3.
Makal. Oia. 4. Ara.
Oia. 5. Gara.
Oia. 6. Ap. Tabaka.
Oia. 7. Lct. Botoa. 8. Nor.
Tor. 9. Nafar.
Goitik behera: 1.
Magal. 2. Garapen.
3. Bakar. Ron. 4. Eri.
bat. Ra. 5. T. Ia. AR.
F. 6. Oa. Robota. 7.
Zio. Harot. 8. Alda-
kor. 9. Oitza.

Senar maitea!

Gorka eta Maitane Ekialde Hurbileria joan ziren oporretara. Jordaniatik itzultzean, bizpahiru egunetako bisitalditxo bat egin nahi izan zioten Jerusalemi, baina, patuaren zoritxarra! Bihotzeko batek jota hil zen bertan, bat-batean, Gorka.

Maitane, heriotzaren ziurtagiria eskutan zuela hurbildu zen Espainiako kontsuletara, gorpua Euskal Herriratzeko baimena lortu nahian. Kontsulak ordea, minik egiteko asmorik gabe bazen ere, oso garbi utzi nahi izan zizkion gauzak Maitaneri, lehen momentutik.

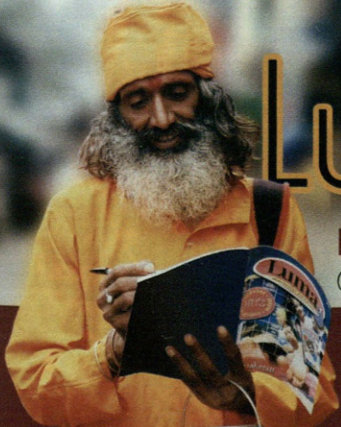
– "Hara Gonzalez anderea. Gorpuak etxeratzeko izapideak oso garestiak eta katramilatuak dira. Egin kontu, baimen guztiak lortzea, gutxienez \$25.000 dolar kostako zaizula. Gomendio bat emango dizut. Horrelako kasuetan, jendeak normalean ez ditu gorpuak etxeratzen. Bertan hilobiratzen ditu eta kito! Kostua \$100 dolar ingurukoa baita".

Maitanek, orduan:
– "barkatu kontsul anderea, baina ez dut diru arazorik eta gorpua etxera itzuli nahiko nuke".

– "Inpresioa dut, senarra asko maite izan dizula, \$100 dolarretik \$25.000 dolarretara dagoen aldea izugarria baita".

– "Ez, ez... ez da horregatik— erantzun zion Maitanek—. Kontua da hemen, Jerusalemen gertatutako kasu bat kontatu zidatela. Nonbait, bertan hilobiratutako bat hirugarren egunean berpiztu egin omen zen!!! Eta nik ez dut horrelako arriskurik nahi, ezta urrik eman ere!!!

Kike Amonarriren umorea

Lumanonahi

HARPIDETZAK
 © 943 37 15 45 - www.argia.com/luma - luma@argia.com

+ *lumatxo*
haurrentzako gehigarria

Ihesi

Euskal Herria ezagutuz

ARGAZKIAK ETA TESTUA:
ASIER AGIRRESAROB
MUSKILDA TELLABIDE

Ordizia-Azpeitia (Gipuzkoa). Zeharkaldi luzeak (IV)

Beizamako krimena gogoan

Gipuzkoako erdigune geografikoan ibiliko gara, aurrekoan proposaturiko zeharkaldi luzetik (Beasain-Azkoitia) gertu. Tontorrez tontor ibil zaitezten azalpenak luzatuko dizkizuegu, bi herri lotu ditzazuen: Ordizia eta Azpeitia; bi eskualde, Goierri eta Urola-Erdikoa; eta bi ibai, Oria eta Urola. Tartean hainbat mendi-lepo nahiz tontor zapaltzeko aukera izango duzue, Illaun eta Mariren egoitza den Murumendi esaterako. Halaber, bi muturrak eta tontorrak elkar josiz, mende luzez artzainek artaldea larre gozoagoen bila eramateko erabilitako bideak zeharkatuko dituzue.

Illaun inguratzen duen bidea.

Asteazkenero egiten den feriagatik ezaguna den Plaza Nagusitik abiatuta, Garagartza enparantzara joan (150 m). Aranzegi baserriraino iristeko bi aukeren artean hautatu beharko duzue han. Ezkerrekoa Potxo eta Areta baserrietatik igarotzen dena edo Arramendi baserritik pasatzen den eskuinekoa, 200 bat metro luzeagoa bada ere, lehenengo baina malda arinagoak dituen. Biak dira zoladura oneko bideak eta edozein dela ere aukeratutakoa Ordiziko ikuspegi ederra jasoko duzue trukean (385 m).

Aranzegi baserria atzean utzita, porlanezko bideak eskuinera biratu eta berehala, lau bideko bidegurutza helduko zarete. Ezkerrera jo behar duzue orduan, gurdibidetik gora. Usurbe mendia nahiz Goierri osoko ikuspegi aparta duzuela, larre artean gora eramango zaituzte bideak. Bizpahiru bihurgune eman goitu langa gaintitu eta belazeetatik basora irten aurretik. Maiz lokaztua dagoen pistatik aurrera, apur bat behera egingo du lepo batera iristeko. Zuzen jarraitu, han, malda gorari ekin eta laster iritsiko zarete Idoiagabekoa eta Idoiagagoikoa baserrietara (615 m). Bata bestetik hurbil egon arren, Itsasondokoa da lehena, Ordizikoa bigarrena. Altuera nabarmenean dagoen ordoki eguzkitsu ederrean daude biak. Lastima, goi tentsioko postetzarra dutela alboan. 50eko hamarkadan taberna egon zen Idoiagan eta kontatzen denez ekaitz egun batean bertako alaba eta musean ari ziren bi bezero birrindu zituen tximistak.

Murumendi, Mariren egoitza

Idoiagagoikoatik aurrera, harrizko larre-itxitura baten ondotik gora jarraitu behar duzue, lehen muino bat ezkerretik inguratuz. Hasierako malda gaintuta, alertze sail ederren artetik bide lauago batek Larraskanda lepoko belardian utziko zaituzte (645 m). Bideak hurrengo bi muinoak, Ermozeta eta Leizia inguratzen ditu, ezkerretik. Topatuko duzuen bidebanatzean, alertze sailean barneratzen den eskuineko bidetik jo, uso paradez bete dagoen Eizeta deituriko azken muinoa eskuinetik inguratzeko. Soilgunean zidor bilakatu eta laster egingo duzue bat Beasain eta Mandubitik datozen bideekin (765 m).

Saiatz bideko Santiagorako ikurrak zein GR 34, 35 eta 21 ibilbideko arrasto gorri-zuriak izango dituzue hortik aurrera bidelagun Azpeitiraino. Arrapaitz iturria atzean utzi eta azken malda igotzea besterik ez zaitzue geratuko Murumendiko tontorreraino (859 m). Ernio, Erlo, Samiño, Izaspe, Aizkorri, Aralar... antzeman ahal izango dituzue talai bikain hartatik, eta gai ez bazarete han izango duzue horretan lagunduko dizuen orientazio mahaia. Ikuspegi ederra, ezta? Ez ahaztu, bestalde, Murumendi Mari Jainkosaren egoitzetako bat dela, Anboto, Putxerri

eta Aketegi diren gisa. Mendebaldeko hegian dagoen bere ezkutalekuan egongo da ziurrenik, Damazuloan.

Korosagasti gogoan Illaungo gurutzera

Ipar-mendebaldeko norabidean ekin bidetara, erdia baino gehixeago duzue eta oraindik egiteko. Larreetatik behera basora igaroko zarete eta Atxipi izeneko lekuan arestian utzi dituzuen arrasto gorri-zuria eta Done Jakue ikurrak topatuko dituzue. Ibilbide horiekin bat eginda, pagadian behera abiatu. Laster igaroko zarete pago zuzen, garai eta

Ama-alabak hilotz Gorosagasti baserrian

1926ko azaroaren 14ko gauean gertatu zen Beizamako Gorosagasti baserrian. Bi emakume, ama eta alaba hilda agertu ziren. Gertaerak oihartzun handia izan zuen garai hartako gizartean. Atxiloketa ugari egon ziren, zurrumurru asko zabaldu eta mota guztietako ondorioak atera zituzten baina hiltzailea ez zen identifikatua izan. Ordudanik misterio puntu batek inguratu du Gorosagasti baserrian gertatu zen Beizamako krimena.

Igande goizeko hamaiak inguruan, Tolosan neskame aritzen zen Jazinta Odriozola gaztea, hildakoen ahizpa eta alaba, Gorosagasti baserrian aurkeztu zen. Ahizpa topatu zuen lehenik, baserri atarian hilotz. Izua baina, hazi egin zen etxean ama aurkitu ez eta baserriatik metro batzuetara, oi-

huka basoan ama bila zebilela, hau ere hilotz aurkitu zuenean. Bi hildakoak 66 urteko Bibiana Azkardi eta 27 urteko Maria Odriozolak heriotza eragin zien zauriak zituzten, arma zuriz egindakoak. Zituzten zauri ugariengatik hiltzaileari aurre egin zietela suma zitekeen, honek orduan, sala ez zezaten paretik kentzea erabaki zuen. Ama alabarekin jazotakoaz jabetu eta ihes egiten saiatu zen, baina alboan zeraman farolak gaueko ilunean salatu eta bera ere garbituko zuen.

Hildako ama-alabak Beizamako familia estimatu eta maitatu batekoak ziren. Baserriaren jabe izanagatik

ere, ezin esan aberatsak zirenik, baserria ez baitzen balore handikoa. Dena den lapurretara izan omen zen hilketaren zioa, baserriko gela guztiak hankaz gora eta hainbat objektu nahiz diru faltatu baitziren.

Bere onera etorri zenean, Jazintak adore nahikoa izan, Azpeitira joan eta jueza gertatutakoaren gainean jarri zuen. Lehenengo ikerketen ondorioz, lehen atxiloketa egin zen,

maiz ematen zuen, zurrumurru asko zabaldu ziren eta mota guztietako ondorioak aieratu, baina hiltzailea ez zen aurkitu. Atxilotuak askatzeko manifestazio ere egin omen zuten. Hala ere, atxilotuetako bat bere buruaz beste egitera iritsi zen Ondarretako kartzelan eta besteak urte luzez egon ziren giltzapean.

Baserrian ez da geroztik inor bizi izan eta egun hondakina besterik ez da.

Ingurua ere, nahiz eta baserri dentsitate handikoa ez izan, hustu egin zen eta orain asko dira inguruetan topa daitezkeen baserri hutsak edo dagoneko aurriak.

Ez da ordea istorioa hor amaitzen. Gertaera izugarri hartatik hamar bat urtetara edo, Itziarko baserri batean, "Mekatxis" goitizenez ezaguna zenak, hiltzorian zelarik, apaizaren presentzia eskatu zuen,

barkamena jaso eta zerurako atea zabal ziezaion. Bizitzan zehar egindako bekatuak kontatzen hasita, inguruko baserri bateko morroia ez zela Amerikara joan esan zion, berak hil eta gorpua Urteagako haizulora bota zuela baizik. Ez hori bakarrik, Gorosagasti hiltzailea bera izan zela aitortu zuen. Apaizak hori entzundakoan, gizaseme hari barkamena ematea lan zaila zelakoan, artzapezpikuarengana jo zuen aholku eske. Alabaina, azken honek ere, bekatuen larritasuna ikusita Erromara laguntza eskatzea erabaki zuen. Pasaportea bidean zela hil zen ordea... Beherako bidea hartuko zuen ziurrenik.

Beizama

atxilotua Donostiako Ondarretako kartzelan sartuz. Bai guardia zibilak eta bai mikeleteek beste lau atxiloketa burutu zituzten. Atxilotuetako bi, Aranburu abizenekoak eta senideak, gauez linterna baten laguntzaz menditik jaisten ikusi zituzten antza eta susmagarri nagusiak ziren.

Hilketak hunkituta utzi zuen Beizamako herria eta Azpeitiko barruti guztia, baita Goierri eta Toloserria ere. Paraje baketsu eta lasaia izateak gertaera hari lastasun handiagoa eman zion. Gertaerak oihartzun handia izan zuen garai hartako gizartean, baserriar munduan batez ere. Prentsak gertaera eta ikerketen berri

ederrak nagusi diren ordoki batetik, Tonto plaza edo Dantzaleku izeneko toki da (730 m). Leku hartan bertan eta batik bat 1936ko Gerraren ondorengo urteetan, erromeria egiten zen urtean behin. Itsasondoko festa egun nagusiaren aurreko igandean ospatzen omen zen. Beraz, abuztuaren 15eko aurreko igandean. Musika eta trikitia ez ziren falta, eta inguruetako jende andana hurbiltzen zen.

Maldan behera Zarate muinoaren ekialdeko isurialdetik igaro eta Dominoko mugarrira dagoen lepora ailegatu-ko zarete (605 m). Mugarrir honetan, Itsasondo, Beasain, Beizama eta Bidegoiango lurrak bat egiten dute. Santa Ageda mendatetik Pagorriaga baserri- ra doan porlanezko bidea, lepo hone- tatik bertatik igarotzen da eta berau jarraitu beharko duzue denbora luzez, Santa Ageda alderantz, noski! Maramendi eta Oterre muinoak eskuin-

ezker saihesten ditu bideak Arreta baserri ondotik igaro eta Santa Ageda mendatera irten aurretik (700 m). Azken zati horretan, Maramendi mu- inoa gaindituta, Gorosagasti baserri- ren hondakinetatik gertu igaroko zare- te, Beizamako krimena gisa ezagutu zen hilketa izugarri haren gertaera lekutik, hain zuzen.

Santutxotik Beizamara doan errepi- dea zeharkatu eta hasieran asfaltatuta- ko bidetik Urdanpilletagoikoa baserri-

ra joan. Aurrez aurre duzuen tontorra da Illaun. Artean arrasto gorri-zuriak bidelagun, belardi batzuen artetik sakonune bat inguratzeari ekin. Inguru zoragarriak dira, paisaiaz goza ezazu, iritsiko zara eta noizbait Azpeitira. Halako batean, bidegurutze batean arrastoak eskuinera egin eta albo banatara belardiak mugatuz, urritz eta harlangaitzezko hesi biren artetik doala ikusiko duzue, hori bai bide ederra! Bidean aurrera Illaun eskuinetik inguratu, eta Urraki eta azken honen artean zabaltzen den lepora helduko zarete (735 m).

Beizamako ikuspegi ederra nahi izanez gero, Illaun tontorrera igotzea duzue hoberena. Horretarako, bide eder hori hartu baino lehen, zuzen jarraitu eta Beleku eta Illaun tontorren arteko lepora igo behar duzue. Sakonune bat zeharkatu eta pinudi batetik irteetan, harrizko horma txiki baten ondotik igo zaitezke gurutzeraino, batere bide garbirik gabe (823 m).

Lapurbentatik Urrestillara

Urraki eta Illaun arteko leporaino GR34 (Donostia-Arantzazu) ibilbideko pintura markak izan badituzue bidelagun, geratzen zaizuen azken zatian GR 21 (Xabier-Loiola) ibilbidekoak jarraitu beharko dituzue,

Goitik behera: Idoiaga ingurutik Goierri lainopean.
Murumendiko tontorra.
Illaungo gurutzea.

gorri-zuriak ere horiek. Otsobiaga zein Bidanira daramaten arrastoak, beraz, utzi behar dituzue lepo eta bidegurutze horretan.

Lepotik behera, San Lorentzo ermitara gerturazten da bidea. Ondoren Beizamako baserriak behean utziz, Aginaga baserria bertatik igaro eta Urraki eta Maubia tontorren artean zabaltzen den lepora zuzentzen da (630 m). Arrastoei jarraik, pagadi bakanak, pinudi eta alertze sail ugari- ren artean zehar emeki behe- ra eginez, Azpeititik Goiatz bidean Urraki mendatera igotzen den errepidera irten- go zarete. Errepidez metro batzuk egin eta Lapurbenta deituriko parajea zaudete (595 m). Lapurrak izango al ziren hor egon omen zen bentakoak?

Azpeitiko Elosiaga auzo- an jada, Eizmendi baserrieta- ra doan porlanezko bidea hartu eta behin hara iritsita, baso-pista batek maldan behera nabarmenean, Altza- ga baserri ederrera daraman bidera jaitsiko zaituzte. Altza- ga bera, Mendizabal, Igartza eta beste hainbat baserrietara igotzen den porlanezko bidean behera, Azpeititik, Mandubin barrena, Beasaina doan errepidera ailegatuko zarete, Urrestilla auzo parean. Kilometro pare- a duzue oraindik errepide baz- terretik Azpeitiraino! ■

ATALAIA JATETXEA

Aritz Ondo, 69 • 20305 Irun • Tel: 943 635518 • Faxa: 943 638718
e-posta: info@hotelatalaia.com • web orria: www.hotelatalaia.com

Makina bat kontu

JOXERRA AIZPURUA

ZIENTZIA

Hego Poloan txorien ugalketa atzeratu da

CHRISTOPHE BARBRAUD eta Henri Weimerskirch ikerlariek aztertu dutenez, itsas txoriak orain berrogeita hamar urte baino beranduago heltzen dira Hego Polora eta beranduago jartzen dituzte arrautzak.

Bi ikerlari hauen arabera portaera ez da berdina Ipar zein Hego Poloan zeren eta oraingoz aldaketak Hego Poloan sumatu dituzte. Horretarako Antarktikokoaren ekialdeko bederatzi txori-espezieren ailegatze data eta arrautzen jartze data aztertu dituzte. Datu hauek 1950. urteaz geroztik jasota daudenez, ikusi ahal izan dute azken bost hamarkadetan txoriek batez beste 9,1 egun gehiago behar dutela euren bizitokietara ailegatzeko eta 2,1 egun gehiago arrautzak jartzeko.

Osasuna

JABIER AGIRRE

"Bidaiariaren gaitza" saihestu daiteke

BIDAIARIAREN GAITZA, horrela esaten zaio *Escherichia coli* baziloaren toxinak eragindako beherakoen koadroari. Gaixotasunaren sintoma nagusiak beherakoak dira –eginkari oso ugariak, urtsuak–, baina horrez gain tripako min gogorrak –hesterminak–, goragaleak, gorakoak eta sukarra ere izaten dira. Kasuen %30ean ohean egotera behartzen du bidaiaria –a zer nolako disgustua turista gizajoarentzat, ustekabea, urrutiko parajeak bisitatu beharrean, ohean egon beharko baititu–.

Gaur egun, ordea, bada ahotik hartzeko txerto bat helduentzat bezala umeentzat ere prestatua, eta txerto horrek %85ean babesten du bidaiaria, behar bezala hartuz gero. Horregatik, E. Coli endemikoa den lurralderen batera joateko asmotan dagoenak hobe luke bidaiari ekin aurretik behar bezala informatu eta txertoaren aukera pentsatzea. Izan ere, baziloaren toxina koleraren toxinarekin oso antzekoa denez –egituraren, funtzioaren nahiz immunologiaren aldetik–, ikerketa batzuen arabera koleraren aurkako txertoak bidaiarien %60 inguru babestuko lituzke.

Dena den, bidaiaria exotiko bati ekin aurretik badira hainbat aholku edo gomendio kontuan hartu beharrekoak:

✓ Garrantzi handikoa da txertaketa, prebentzioko babes bezala, beherakoak bidaiaren edozein unetan izan daitezke-eta.

✓ Ez jan arrain, haragi edo marisko gordinik edo gutxi eginik, beherakoak eragin ditzaketen bakterioen iturri izan daitezke-lako.

✓ Frutak eta barazkiak, norberak zuritu eta prestatuak baino ez lirateke jan behar-ko. Eta kontuz kalean, saltzaile ibiltariekin

beren postuetan eskainiko dizkizueten janariekin, itxuririk ederrenekoak izanda ere.

✓ Edariak, ahal dela beroak kontsumitu, eta izotzik gabe.

✓ Ura ez bada konfiantza osokoa, edateko eta baita hartzak garbitzeko ere botilako ura erabiltzea komeni da.

✓ Arriskuko helmugaren batera bidaiatu aurretik, beti-beti txertaketa-zentro batera joan eta beharrezko osasun-neurriak hartu.

Gertaera horren arrazoia izotz-geruza txikia-gotzea da, honek, aipatutako epean, %20 inguru egin baitu behera eta ondorioz txorien elikagaiak ere behera egin du. Beraz, elikagai gutxiagorekin txoriei gehiago kostatzen zaie euren heldulekuetara ailegatzea eta arrautzak jartzea.

Hauze izan daiteke berotegi-efektuaren beste adibide bat. ■

MIKROBIOLOGIA

Mikrobioak zehazteko metodo berria

BROOKHAVEN LABORATEGI Nazionalako Daniel van der Lelie ikerlariak zuzendutako ikerketak sistema bat garatu du mikrobioak ahalik eta zehatzenean eta azkarrenean identifikatzeko.

Asmatu metodoak aplikazio ugari ditu, hala nola ingurumenean zein mikrobio diren erabilgarri eta zein kaltegarri detektatzea, gaixotasunak

sortu ditzaketen mikrobioak detektatzea eta atake bioterrorista batean erabilitako mikrobioak azkar ezagutzea aurkako erremedioak jarri ahal izateko.

Orain arte mikrobioak detektatzeko teknikak bi izaten ziren; bat mikrobioak ereitea beren ezauzgarriak behatuz eta beste mikrobioen sekuentzia genetiko osoa identifika-

tzea. Bi metodo hauek onak bai, baina oso motelak dira eta gaur egun azkartasuna ezinbestekoa da egoera gehienetan.

Arestian aipatu ikerlariak zuzendutako taldeak kode genetikoaren sekuentzia espezifikoak ezagutzen ditu, horrela kode-sekuentzia txiki batzuk berehala identifika daitezke eta dudamudak dauden kasuetan sekuentzia luzeagoetara jotzen da, baina soilik beharrezkoa denean.

Kode genetikoak identifikatzeko entzimak erabiltzen dira eta minutu batzuetan atmosfera batean dauden mikrobioak identifikaturik gertzen dira. ■

landareak

JAKOBA ERREKONDO

mandio@zerain.com

Tristeminduta

la egunero igotzen naiz etxetik bertan xamar dudana tala eder batera: Kukuarri mendia. Itsasora jauzi egiteko toki egokia da, baina nik handik datorren haize leun limurtzaileari bizkar eman nahiago dut, eta lurrari eman begia, trapolin-muturrean eserita

Oria ez erreka, ez ibai, errio denaren inguruko mendi etzaren soineko zimurrean, udaberri-janean, murgil egin.

Gaur udaberria joan da. Etorri ahala, ziplo! joan da. Berotxo, lore askotxo, paisaien janzte arinegia... bateren batzuen odolaren irakinalditxo ere gogaikagarria bihurtzen da eta udarako bero-zuloaren ataria apaintzen duen basa-anemona jendea (*Anemone nemorosa*) loratzen hasi da tontorretan, ametz tikien altzoan. Eta tristemin-du naiz. Poeta bat kantuan entzun nuen atzo eta gaur basa-anemonak ikusteko berogi akaso... gehitxo.

Anemona hau basotarra da. Zuhaitz handien oinpean, orbeldi gozoetan azaltzen da enbor erraldoien gaineko udako eguzki-oihala zabaldu arteko tartean. Haizearen putzetara makurtu eta irekitzen da lore tiki hauskorra. Anemona izena haizea esan nahi duen grekoko ἄνεμος hitzetik zetorrela uste zen. Hona Lakoizketak anemona honen senide batetaz 1888an zioena: "Nas-loreakia, de nasi desordenar y lorekia cosa de flor, aludiendo sin duda a la versatilidad de su flor colgante, la que el viento mueve de un lado a otro". Hizkuntza semitiko zaharretik grekoak maileguz hartutako Naamen hitzetik datorrela uste da egun. Naamen Adonis da, landarediaren jainko feniziarra; ehizean ari zela basurde batek hil omen zuen eta hura heriotzetik libratzeko tristemin-dutako Astarte bere maitalea infernura jeitsi zen. Adonis hil zeneko hartan zabaldutako odol tantetatik sortua da anemona gorria, anemona pozointsua.

Basa-anemonak izen politik ere badu, eguerdilili eta lore lardeduna kasu. Lardeduna larderiadunetik, pozoina izanda begirunea sortzen duenetik ote dator? Eta Lakoizketaren nas-loreakia, nasan hazten delako ote?

Web, CD-ROM eta paper formatuetan soluzioak alor guztietan

Ikerketa

Erremintak

Soluzioak

Zerbitzuak

Adur SOFTWARE PRODUCTIONS

Adur Software Productions, S. Koop. (ASP)
Industrialdea 1, 20160 Lasarte-Oria
Tel: 943.37.18.49
e-mail: adur@adur.com

INFORMAZIOAREN UNIBERTSOA

Galeraren inertziatik berreskurapenera

Jone Miren Hernandezek (Lasarte-Oria, 1970) Espainiako Hezkuntza Ministerioak ematen duen Marqués de Lozoya antropologia saria irabazi berri du. Hernandez lasarte-oriarrak aurkeztutako tesiak haxe du izenburu: *Euskara, komunitatea eta identitatea. Transmisio eta transgresio elementuak*. Tesian, 60ko hamarkadan, Lasarte-Orian euskara galbidean nola jarri zen azaldu du eta baita berreskurapen pausoak ere. Segidako artikuluan Hernandezek transmisioaren kontzeptua landu du.

JONE MIREN HERNANDEZ

HASTEKO, ekar dezagun burura irudi bat: 15 urtetan komunitate batean gertatutako aldaketen irudia. Populazioa ia 5 aldiz hazi da, 3.944 biztanle izatetik, 19.661 biztanle izatera pasatuz. Hazkunde hori dela medio, azpiegitura eta zerbitzuen eskaintzak gainezka egin du. Ez dago modurik gutxieneko beharrei erantzuteko. Euskara edota euskal kulturaren eremuan erreparaturik gero, egoera larria da. Frankismo garaiko irudi batez ari naiz, eta komunitate horren bestelako berezitasunaz gain, badira, aro politiko zehatz bati loturiko bizi baldintzak, baldintza gogorrek euskararen ikuspuntutik ere.

Krisi elementu ugari topa daitezke komunitate horretan, eta horren aurrean bertakoak nahiz iritsi berriak egokitu ezinik dabilta. Batzuen eta

GARI GARAIALDE/ARGAZKI PRESS

besteen kezka oso ezberdinak izan daitezke, baina oro har egonezina senti daiteke.

1960 eta 1975 urteen artean sortzen ari den Lasarte-Oria berrian kokatu behar dugu arestian aipatu irudia. Argi dago, euskararen beherakada lehenagotik hasita zegoela udalerrian, baina bestela ere, testuinguru ekonomikoak, politikoak edota kulturalak ez zuten laguntzen galtze prozesu hori gerarazten. Bestalde, komunitate mailan bizi zen egoera zail horretan euskara gero eta ikusezinago bihurtzen ari zen. Kaleko giroak eta sumatzen ziren beharrek ez zioten hizkuntzari tokirik uzten. Horregatik, arrazoi ezberdinak medio euskarak arlo pribatuan topatzen zuen babesik garrantzitsuenak. Hori izan da behintzat, sarritan entzun izan dugun hipotesia.

Egun, oraindik, hizkuntzaren etorkizunaz hitz egiten denean familia bidezko transmisioa euskararen bizi iraupenerako ezinbesteko tresnatzat

hartzen da. Baina transmisioak gertakari zaila jarraitzen du izaten: zaila definitzeko eta ulertzeko; zaila baita ere hizkuntz plangintzaren ikuspuntutik eragiteko. Familia gune konplexua dugu, gero eta aldakorragoa gainera. Gure gizartearen ispilu ezin hobe, beraz. Hori horrela zela jakinda ere, transmisioa hartu nuen ikergai tesia egiteko eta Lasarte-Orian kokatu nuen landa lana.

Zer da transmisioa?

Tesi bat lan trinkoa da definizioz, horregatik, gaur, tesiaren planteamenduetatik bi idea baino ez ditut berreskuratuko.

Lehenengo proposamenak transmisioaren ikerketa eremuaren hedapenarekin du zerikusia. Bigarrenak berriz, transmisioaren definizioak hartu beharreko dimentsioak ditu aipagai.

Lehenengo proposamenak, beraz, transmisioaren mugekin jartzen

Lasarte-Orian, 1960 eta 1975 urteen artean biztanle kopurua ia bost aldiz hazi zen, 3.944tik 19.661era. Gutxieneko beharrei erantzuteko nahikoa lan bazen, eta euskara eta euskal kultura larri zeuden.

gaitu parez pare. Familia bidezko transmisioak etxeko gunean al ditu bere mugarrak? Nire iritziz, hori ez da horrela gertatzen, eta horregatik, tesian pertsona, familiak eta hurbileko komunitateak (auzoak, herriak berak) bat egiten dute. Dimentsio horien arteko aldetak aztertzen saiatu naiz. Horrela, maila ezberdinen arteko loturak puzzle moduko bat osatu dute eta puzzle hori osatzeko metodologia nagusia etnografia izan da.

Etnografiak, komunitate batean murgildu eta konplexutasunari aurre egin behar dio. Eta komunitateari loturiko edozein elementu zehatz ikertzeko, lehendabizi, komunitatea bere osotasunean ulertzea iritsi behar du. Ideia hori heltzen bazaio, Lasarte-Oriako kasuan, bertan izandako hizkuntzaren garapena eta komunitateak berak izandako ibilbidea ezin izango genituzke bereiztu. Ildo horretatik, hizkuntzak protagonismoa par-

tekatu beharko du beste gizarte aldagiekin.

Filosofia honekin jarraituz, transmisioa ikertzeko garaian ikuspegi ireki baten alde egin dut eta hizkun-

**Komunitate mailan bizi zen
egoera zail horretan
euskara gero eta
ikusezinago bihurtzen
ari zen. Kaleko giroak eta
sumatzen ziren beharrek
ez zioten hizkuntzari
tokirik uzten**

tzak komunitatean duen balioa ikertzea baino, komunitateak hizkuntzari zein leku eskaini izan dion ikustea izan da helburua. Horrela, lehenengoz, herriari berari eman nahi izan

zaio lehentasuna, familia eta norbana-koen gaineratik. Edonola, hiru mailak aztertu dira eta horien arteko lokarriak bilatzeko saiakera egin da. Horrela, transmisioa testuinguru zabalean kokatu da, nire ustez, berezko testuingurua den horretan.

Transmisioaren definizioa

Bigarren ideia nagusiak transmisioaren definizioarekin du zerikusia. Transmisioa zer den azaltzeko garaian, Roldán Jimenok *La memoria de los derrotados* izeneko artikuluan adierazten duen ideia dut abiapuntu, ahanztura/oroimena binomioa aztertzean familia "ahanztura saihesteko bitarteko garrantzitsua" bezala deskribatzen duenean, hauxe gehituz:

"Baiezta daiteke familiari datxekio-la bere historia belanaldiz belanaldi transmititzea". Ideia hau oinarritzat hartuta, transmisioa ahanzturaren aurkako borrokatzat jotzen dut, borroka horrek oroimena eraikitzeo ahalegin paralelo bat inplikatzeko duen. Beraz, transmisioaren ideien baitan bi dimentsio nagusi aipa daitezke.

Alde batetik, transmisioa prozesu bezala uler daiteke. Prozesu horretan iragana, oraina eta etorkizunaren arteko negoziazioa ematen da. Ikuspuntu horretatik, transmisioa gauzatzeko, bai maila pertsonalean, bai talde mailan adostasun bat lortu behar da zer mantendu/aldatu behar/nahi den erabaki baino lehen. Ikuspuntu horretatik, transmisioari ezin zaio, besterik gabe, jarraikortasun zentzu bat erantsi. Negoziatio eta elkarrizketa hori, maila pertsonalean, familian eta herri mailan ematen da. Pertsonen eta taldeen euren esparrua bilatu behar dute komunitatean, inguruarekiko loturak finkatuz. Batzuen eta besteen beharrek denborarekin aldatuz doaz eta, bai hizkuntzek, bai hiztunek, egoera berrietara egokitzen jakin behar dute.

Babeslea: Hondarribiko Udala

Batzuek euskararen galerak
zeraman inertzia ahaztu
eta euskara euren
ingurunean berriz
txertatzeko apustua egin
zuten; beste batzuek
Euskal Herritik kanpoko
erroak alboratu gabe,
oroimen berriak sortzeko
ahaleginak egin zituzten
euskarari eta euskal
kulturari sormen prozesuan
tokia utziz

Transmisioak oroimena aldarrikatu behar du, baina oroimen malgua, aldaketarako aukera emango duena. Horrela bakarrik ulertzen da Lasarte-Orian gertatutako hizkuntzaren berreskurapen prozesua: batzuek euskararen galerak zeraman inertzia ahaztu eta euskara euren ingurunean berriz txertatzeko apustua egin zuten; beste batzuek, Euskal Herritik kanpoko erroak alboratu gabe, oroimen berriak sortzeko ahaleginak egin zituzten euskarari eta euskal kulturari sormen prozesu horretan tokia utziz. Transmisioak guztien ekarpenak behar izan ditu azken urteotan, ekarpen eraldatzaileak, transgresoreak...

Baina transmisioa, prozesuaz aparte, produktua ere bada. Hau da, oinarri, balore eta elementu batzuekin hornituta agertzen da. Hiru nabarmenduko nituzke.

Lehenengoz, memoriak duen pisua azpimarratu beharko litzateke. Ideia honi lotuta, bi gai: zein zerikusi du komunitateak bere historiarekin? Nola oroimena da benetan egunerokotasunean gailentzen dena? Galdera horiei erantzun asmoz Teresa del Vallek oroimen diskurtsiboaren eta haragitan bizitako oroimenaren artean planteatzen duen bereizketan arreta jarri behar dugulakoan nago. Lehena, funtsean, hizkeran eta narratiban oinarritzen den bitartean, bigarrena pertsonen "hainbat emozioen dentsitatea sinbolizatzen" eta esperimintatzeko (...) eta proze-

GARI GARALDE/ARGAZKI PRESS

suak diseinatzeko esperientziak, momentu zehatz batean, orainaldian, finkatzeko" gaitasunetik abiatzen da. Eskarmentuetan eta irudietan oinarritzen den oroimen baten aurrean gaude beraz. Oroimen mota hori kokatu dut transmisioaren azterketaren erdigunean, aipatutako ahanzturaren aurkako borrokan ezinbesteko elementua dela pentsatzen baitut.

Bigarren elementua, Del Valle kronotopo bezala izendatutakoak lirateke. Kronotopoak leku eta denborari loturiko irudiak dira, eta bertan gorpuzten dira oroimena gauzatzeko eta transmititzeko ereduak. Hortik abiatuta, hipotesi hau planteatzen dut: euskararen azken garaiko historia, zenbait kronotoporen agerpenen menpe egon dela, kronotopo horiek euskararen eta hizkuntzaren inguruko esperientziaren ukapenari lotuta egon direlarik. Horrela bada, euskarak jasan duen atzerakada hein handi batean euskarari eta hizkuntzaren inguruko unibertso kulturalari begira bere burua eta bere nortasuna definitzeko eskubiderik gabe hazitako gizaldi oso baten esperientziari lotuta legokeela esan daiteke. Ukapen horrek euskarari buruzko haragitan oinarritutako oroimen ezari eragiten dio. Kronotopoek euskararen gainbeheran eragin zuten denbora luzez, komunitateak irudi ezkor horiei aurre egiteko apustua egin zuen arte. Beraz, euskararen transmisioan eragiteko indarra nahi horretan aurki daiteke.

Transmisioa gorpuzteko lagungarria den hirugarren elementua pertsonari eta komunitatearen identitatearen

eraikuntza prozesuari lotua legoke. Kasu honetan tesiak oinarritzko bereizketa bat mahai gaineratzen du: kultur-nortasuna, alde batetik, eta identifikazioa, bestetik. Ignasi Terradasen ustez, kultur nortasunak zera esan nahi du: "bizitzaren giza onarpenera. Batez ere hauxe du bereizgarri: bizitakoaren memoria, horren ondorio afektiboak eta memoria horrek eskatzen dituen errotze eta lotura sentimendu eta esku-bideak zaintzea". Aldiz, identifikazioaz horrela dio: "(...) Identifikatzeko erabiltzen du identitatea (...) modu horretan jokaera hori, identitatearen, bere osaketan bizitako zerbaitetan oinarritu beharko lukeenak, ohiko logikatik kanpo geratzen da. Bere alienazioa da: bizitakoaren memoria abstraktuki murriztea eta eraldatzea pertenezia edo estigma politiko baten adierazgarri bihurtuz".

Sumatu daitekeenez, transmisioaren ikuspuntutik kultur-nortasunak eta identifikazioak ondorio ezberdinak dakartzate. Lasarte-Orian hizkuntza eta identifikazioaren arteko loturak eta gorabeherak gertatu direla ukatu gabe, tesiak, komunitatean kultur-nortasunak izandako garrantzia azpimarratu nahi izan du. Hori dela eta, hizkuntzaren inguruan sortutako elementu ezkorren aurrean hizkuntza existitzeko aukera ematen duten faktoreen inguruan erakitako kultur-nortasunak ekoiztutako aberastasuna jaso eta islatu nahi izan du. Elementu horiei esker, Lasarte-Orian irudi berriak sortu dira, lerro hauen hasieran planteatzen zen irudi goibela eraldatzen lagundu dutenak, hain zuzen ere. ■

Karmelo Landa

Ea (Bizkaia), 1952. Bilbon bizi da. Alde Zaharrean bildu gara. Unibertsitatean nahiz politikan aritua urte luzetan: HBko europarlamentaria izan zen host urtez eta literatura eta hizkuntz irakaslea EHU. Horrela jarraitzen du gaur egun. Batasuneko Mahai Nazionaleko kidea da. 1997 eta 1998an ia bi urte eman zituen kartzelan, HBko Mahai Nazionala espetxeratu zutenean. Europako Batasunaren egitura nahiz Ipar Irlandako auzi politikoa ondo ezagutzen ditu: politikaren *esgrima* kanpotik ikusi eta honen esperientzia luzea bildutakoa da.

MIKEL ASURMENDI

Argazkiak: Iñigo Azkona

«Adi! Jauregiko operazioak egiteko tentaldia dago-eta»

“Politikan jardun dut betidanik. Unibertsitatean lanean nabil ordea, ez naiz politikari liberatua, ez naiz politikaren lehen lerroan ari. Lehen lerroan egotea politikaren *esgrima* aritzea da. Hala ere, kezka politikoak ditut eta garai honetako jarduera politiko eta militantearen ardura gogo handiz hartu ditut” diosku Karmelo Landak.

Jarduera politikoa nola ikusten duen areago zehaztu digu solaskideak: “Ez dut eguneroko *esgrima* ibiltzeko gogorik. *Esgrima* horrek, askotan,

sakoneko mugimenduaren funtsa ezagutzea zailtzen baitu, eta niri sakoneko mugimendu hori interesatzen zait. Arazoa ez da gatazka deitzen den hori konpontzea, hori baino sakonagoa da arazoa. Finean, euskaldunok gure buruari galdera bat planteatu behar diogu: herri bat garen aldetik, ditugun ezaugarri eta esperientziarekin, gure txikitasunean, zer ekarpen egin dezakegu Europan eta munduan?”.

Galdera hizpide hartuta jarraitu dugu hizketan.

Zer ekarpen egin dezakegu euskaldunok?

Apaltasun faltsurik gabe, esaterako, euskaldunok ez daukagu Estatu inperialisten kontzeptua barneratuta, ez dugu estatu derrigortuen kontzeptua barneratu. Europan hori soberan dago, Frantziako nahiz Espainiako Estatuan kasurako. Guk Europaren egitura demokratikoan zerbait ekartzeko aukera txiki bat dugu, bestelako oinarrietan antolatutako nazioarteko elkarbizitza bat, ez estatu klasikoaren oinarrietan antolatuta alegia.

IRLANDAKO PROZESUA

«Euskal Herriaren ordua da, ez alderdiena»

Irlandako prozesua oso lagungarria da euskaldunontzat. Bilboko azken manifestazioan Irlandako Sinn Féin alderdiaren ordezkariak izan dira eta argipen baliagarriak eskaintzen dizkigute. Guk arretra handiz eta gogo biziz segitzen dugu hango prozesua, handik irakaspén handiak datoz, prozesu horren oinarri demokratikoa oso senda eta inportantea da. Irlandaren autodeterminazio eskubidearen gauzatzeko moduak, esaterako. Nazioa modu demokratikoan antolatze bide politikoak eskaintzen ditu, hori eredugarria da guretzat, eta guretzat diot zentzu kolektibo zabalean, zentzu partidista baina harantzago joanez. Euskal Herriaren premiak ez du partidista izan behar, Euskal Herriari nazio antolaketa demokratikoa onartzea gizarte osoaren premia onartzea da.

Bilboko manifestazio handia hizpide. Zer izan da berau bake prozesu bidean? Niri gertatua alde batetik begiratzea interesatzen zait bereziki: prozesuaren oraingo koiunturan Bilboko manifestazio handia eta esanguratsua mugarria izan da. Euskal Herrian demokraziarako aukera dugula agertu du, modu sakon eta zabalean ulertuta. Katalunian prozesuaren ondoren etorri da eta mezu bat utzi digu: orain eta hemen, adi, Estatuaren ordezkari batzuen nahiz Euskal Herriko buruzagi batzuen aldetik ere Jauregiko operazioak egiteko tentaldia dago. Jauregiko akordio hauek gauez egitea beharrezkoa bazaie ere, saiaturko dira egiten. Katalunian Jauregiko operazioak oso kaltegarriak izan dira kataluniarrentzat, hemen errepikatuko

“Europaren egitura demokratikoan zerbait ekartzeko aukera txiki bat dugu, bestelako oinarrietan antolatutako nazioarteko elkarbizitza bat, ez estatu klasikoen oinarrietan antolatuta alegia”

balira oso kaltegarriak lirateke euskaldunontzat. Formula zaharren errepikapena eta demokraziaren ukazioa etorriko lirateke. Uneon, aitzitik, prozesuak indar politiko guztien arteko mahaia ekarri behar luke, herri honi dagokion nazio antolaketa demokratikoa gauzatzeko mahaia, ondorioz, Euskal Herriaren instituzionalizatzeko demokratikoa ekarri behar duena.

Guztuen artekoa. Hasteko, EAJ ez zen manifestazioan egon.

Nik ez dut ardurarik zehaztu nahi, baina Katalunian CiUk eta Espainiako Gobernuaren presidente Zapaterok egin duten operazioa oso antidemokratikoa izan da. Hemen behar ez duguna hain justu.

EAJ manifestazioan ez izana kezkatzekoa da.

Areago, EAJk ez du arrazoi argirik eskaini ez egoteko, arrazoi aldakorrek eman ditu.

Iñigo Urkulluren hitzetan, Nazio Etabaidaguneak antolatutako manifestazioa izan da, Batasunaren inguruko indar metaketa osatzeko helburuz.

Ba, oker dabil. Berak badaki Nazio Etabaidaguneak ez zuela deia egin. Iñigo Urkullu bezalako buruzagi batek eragile politiko eta sindikal multzo batek -50 inguruk- deitu zuela badaki jakin. EAJ kanpoan geratu zen eta azaldu beharko luke zergatik.

Badago dioena Batasunak ez dituela oraindik bereizi bake eta normalizazio politikorako bi prozesuak.

Hori baieztatzen zaila da ordea. Batetik, Anoetako agiri-deia dago. ETAk su-etenaren iragarri baino lehenagoko proposamen honek ia onarpen unibertsal osoa izan zuen. Elkarriketen bide demokratikoa eta berau gauzatzeko metodoa argi planteatu dugu. ETA eta Gobernuaren arteko -edo gobernuen- mahaia eta Euskal Herria eraiki ahal izateko beharrezko orube demokratikoa antolatze mahaia garbi adierazita dago.

Arnaldo Otegi esana: "Hau maratoia da, abantaila dugu, gehiengo gurekin dago". Gurekin. Norekin?

Ez daukat zalantzarik. Gurekin, ez alderdi horrekin edo harekin, zabaldu den bide demokratiko honekin. Zapaterok prozesua abiatu eta berehala

mahaiarena pasatako kontua zela esan zuen. Berak eta PSOEak atzera egin behar izan dute berehala. Horregatik beragatik, gehiengo "gurekin" dagoelako. Ez da alderdi konkretu baten bideak azpimarratzeko unea. Prozesua bide demokratiko eta partekatutik eraman nahi dugun artean bat egiteko garaia da. Gehiengoak bide horretatik joan nahi du-eta.

Ebazpenerako mahaia edo mahaiak? Zenbat? Non?

Horretan ere ez dugu anekdotari begira gelditu behar, sakoneko betebeharrari baizik. Euskal Herria herria da, beraz, herri honi erantzun eta konponbide bat eman behar zaio. Printzipio nagusi horrek markatzen du bidea, horrek ez du *dribling* egiterik uzten.

UPN *driblinga* egin nahian dabil baina.

Hain justu horregatik ari dira *driblinga* egin nahian, horrek berauek ukatu dutena areago nabarmentzen du. Sanzek hemen herri bat dagoela ukatu nahi du, baina ezin da ezin euskaldun baztertu prozesu honetatik. UPN eta CDNn oso urduri daude, badakite Nafarroaren egituraketa aldi baterako izan dela eta ezin dute zabaldu den prozesua saihestu.

Bidez bide: autodeterminazioa eta erabakitze ahalmena gauza bera ote?

Herri orori dagokio autodeterminazio eskubidea. Euskal Herria herria da eta inor gutxi ukatzen du hori. Beste gauza bat da hori gauzatzeko, horretan ari gara. Herri baten nazio antolaketa demokratikoa eragile politiko guztien artean adostu behar da. Printzipio hau ez da zalantzan jartzen ahal. Esan bezala, Jauregiko operazioak eta zeharkako bideak izango diren susmoa dut, batzuk herri honek daukan auke-

“Katalunian Jauregiko operazioak oso kaltegarriak izan dira kataluniarrentzat, hemen errepikatuko balira oso kaltegarriak lirateke euskaldunontzat”.

ra historiko hau berriz ere zapuzten eta Estatutu zaharren berregokitzapenak egiten saiatuko dira, horregatik herri mobilizazioa eta dinamika beharrezkoa izango da.

Ezker abertzale zabala osatzeko, azken urteetan izandako desadostasunak gaindituko al dira?

Bai. Ez dago beste biderik. Euskal Herriaren eraikuntza prozesuan zutabe oso garrantzizkoa da ezkerria. Euskal Herria ezkerretik eraiki behar da. Espainiako nahiz Frantziako estatuen agintean dauden indar politikoei eta tokian tokiko indar erregionalek ez dute inoiz Euskal Herriaren nazio izaera modu demokratikoan antolatzeko gogorik izan. Eta ez naiz jarra subjektiboez ari, hori frogatzen duten arrazoi objektiboez baizik. Adibidez, abertzaletasun tradizionala deiturikoa, EAJk ordezkatzen duena, bere oinarriak moldatzera mugatu da eta Estatuko merkatu ekonomikoari begira aritu da nagusiki.

Tempoa ere garrantzizkoa da, prozesuaren korapiloak askatzeko denbora behar da.

Prozesu honetan hainbat hari daude eta horiek askatzeko lanean ari gara.

Batetik, ETaren erabaki argi eta ausartak hainbat hari deslotuko ditu laster, presoan egoera, logikaz, hari horien askatzearen bitartez emango da, lehen fasean. Bestetik, arazo politikoa konpontzeko hariak nola lotu ikuskizun dago. Guk prozesua ez dela baketze edo normalizazio politiko soil bezala ulertu behar eta herri honek antolatze prozesua eta erabakia bere egin behar duela diogu. Horrek denbora behar duela? Ziur. Baina kontua ez da denbora kalkulatzeko ibiltzea, oinarriak sendo jartzea baizik. Oraingo tempoa Euskal Herri osoarentzako alderdien arteko mahaia antolatzeko eskatzen du.

Mendez mendeko ukapena trenkatze-ko herritarren indarra beharko da.

Prozesuari indarra herri izaera onartzeak ematen dio. Zertan oinarritzen da gure eskubidea? Herria izate horretan. Bi Estatuen aldetik ukapenak prozesua zenbait eremutan gartatu beharra ekarriko du, baina gure jarrera "herri bati mahai bat, arazo bati konponbide bat" da.

Baikor ikusten zaitut...

... baikorra naiz. Baina ez da baikortasun kontua, logika kontua baizik. Ura ubide onetik abiatzen bada, urak

EUROPAKO BATASUNA

«Krisi une hauek interesgarriak dira»

Mundu oso konplexuan bizi gara une honetan. Badira gauza zahar berriak edo berri zahar txarrak ere bai. Munduak nazioarte mailan hartu duen jitea oso kezagarria da. AEBen politika monolitiko eta erasokorrek oinarri eta printzipio demokratikoen haustura ekarri du. Nazioarteko politika egiteko orduan kezatzeko moduko mundua dugu. Europako Batasuna krisi nabarmenean dago. Proiektua abiatu da baina ez daki zein egitura hartu eta norantz joan behar duen. EBko Konstituzioa ez aurrera ez atzera dago, ezezko biribila jaso du haren menka, definizio eza dago EBren hedatze prozesuan. Alabaina krisi une hauek oso interesgarriak dira, EBri ere baitagokio Euskal Herriari nazio antolaketaren demokratikoa onartzea.

aurrera egin ohi du. Herri batek duen arazoari konponbide batez erantzun behar zaio. Jakina, konponbide hori konkretatzea zaila da eta horregatik azpimarratzen dut Euskal Herriko errealitate ezberdinek erritmo ezberdinak eskatuko dituztela. Konpresio praktikoak behar izango dira, baina ez Iparralde ez beste eskualderik bereizi behar da.

Printzipioz ez, baina praktikan...?

Hori ondorio praktikoetan ikusi beharko da, prozesuaren graduazioek ekar ditzaketen ondorio praktikoetan, soluzioaren graduazioan. Baina mahaitik nor eta zergatik utzi behar da kanpoan? Adibide historiko bat jarriko dizut: soluzioak ez datoz zatiketarik, Irlandako prozesua lekuko. XX. mendean Irlandaren zatiketa onartu zen eta horrek arazoa handiagotu zuen. Zatiketaren okerra onartu eta Irlandaren batasunerako bidea mahai gainean planteatu denean etorri da soluziobidea. Irlanda nazio batu eta demokratikoa izango da, bide onean doa. Britainiako eta Hego Irlandako Gobernuak hori onartu badute, zergatik ez dugu pentsatuko Espainiako eta Frantziako estatuen Gobernuak Euskal Herria herri bat dela onartu eta errespetatu beharko dutela? ■

Akordioa eta kontsulta

Ibilbide-orriaren amaieran arakatu dugu

Bake prozesuan dena ondo joanez gero, pentsatzekoa da bukaeran indar politiko nagusiek akordio politikoa lortuko dutela eta akordio hori herritarrei kontsultatuko zaiela. Eta akordiorik lortuko ez balitz? Zer egin orduan? Gehiengoak lotutako akordioa kontsultara eraman beharko litzateke ala ez? Gaurko begiekin ikusita, eragile politikoek bidegurutze horretan erantzungo luketena ikuskatzen saiatu gara.

XABIER LETONA

LEHENBIZIKO irakinaldia igaro ondoren, egoera politikoak bero jarraitzen du oraindik euskal politikan eta luzarorako izango da gainera. ETak su-eten irankorra indarrean jarri ondoren bortizkeria politikoak hor jarraitzen du oraindik, estatuen bortizkeria gisa identifika daitekeena, eta nagusiki euskal presoengan islatzen dena. Batasunari eta Batasune-ko kideei eragiten dien eskubi-de zibilen murrizketa ere hor dago. Gatazka politikoak ere bere horretan dirau. Kasu batean zein bestean, dena den, bi eremuotako arazoak gainditzeko oinarriak jartzen ari dira bakea eta normalizazio politikoa hel-buru dituen bake prozesu honetan. Edo beste hizkuntza batean esanda, Euskal Herrian bizi den gatazka bor-titza eta gatazka politikoa gainditzeko zabaldu den prozesu politiko hone-tan. Edozein modutan, eta hori alde guztiek onartzen dute, bi arazo nagusi konpondu behar dira: batetik ETak eta Espainiako Gobernuak bideratu behar dutena, preso, errepresaliatu eta desmilitarizazio kontuak; eta bestetik, gatazkaren muinean dagoen korapilo politikoa, nagusiki euskal alderdiek bideratu beharko dutena.

Irakurketa ugari egin daitezke gaurko egoerara zergatik eta nola iri-tsi garen horri buruz, eta alde bakoit-zak berea egiten du. Hau da, eta

EAEn boto eskubidea zuen %53k eman zion baietza Gernikako Estatutuari 1979ko urrian. Orduan konpondu ez zen egoera bideratu nahi da oraingo saioan.

hobeto ulertzeko, zergatik iritsi gara egungo egoerara: ETA garaitua izan delako, eta horrekin ENAMen eske-ma politiko osoa, edo hain zuzen ere ENAMek bere borroka gaurdaino ekartzea lortu duelako, eta une ego-kian borroka armatua era apropose-nean alboratzea erabaki duelako? Erantzunak, jakina, era bateko edo besteko oinarriak jartzen ditu bakoit-zak etorkizunari bere ikuspegitik hel-tzeko. Lehenago edo geroago halako eztabaida franko aterako dira, baina bitartean badira beste lehentasun ugari.

Bake prozesuaren ibilbide-orria

Dagoeneko argi geratu da Jose Luis Rodriguez Zapaterok eta ETak

badutela halako ibilbide-orri adostua. Ez dakiguna da gera-leku bakoitzaren -presoak, biktimak, desmilitarizazioa, Batasunaren jardun politi-koa... - ezaugarriak nola zehaztu diren. Indar harrema-nen egoerak, entzundakoez eta irakurritakoez adierazten dute Espainiako Gobernuak egoera kontrolatzen duela eta PPren errendizio eskema tota-litarioa baztertu duela, irtenbi-de duinari ateak irekiz.

Irtenbide duinaz ere asko jar-dun liteke, baina eragile politiko gehienek ulerten dutenaren ara-bera, gutxi gora behera Batasu-nak Anoetan egindako eske-

mak bildu ditzake irteera duinaren hasiera: ETak eta Espainiako Gober-nuak euren konpondu, eta alderdi politikoek subjektuaren erabakiaren gaia. Baina zer litzateke duina erabaki subjektuari dagokionez? Ikuspegi abertzaletik Euskal Herriaren erabaki ahalmena, nahiz berau hiru zatitan banatu, gaur egun denek onartzen baitute erabaki gaitasun hori inda-rrean jartzekotan hori EAE, Nafarroa eta Iparralde aintzat hartuta egin beharko litzatekeela. Kontua da zabal-du den prozesuan hori guardasol berean nola sartzen den eta horretara-ko zein formula juridiko erabiltzen den. Alderdi politikoek, azken finean, garai berrirako gutxieneko joko arauak finkatu eta adostu beharko

dituzte, baina funtsean ibilbide-orriaren bukaeran gai hori dago: formula juridikoa eta berau gizarteari nola aurkezten zaion, honek berretsi dezan.

Prozesua hasi besterik ez da egin, eta tartean gertatuko dena ezin asmatuz, bukaera ikuskatzea ariketa ona izan liteke tarteko hori nola egituratu daitekeen irudikatzeke.

Kontsulta akordioarekin edo akordiorik gabe

Indar politikoen artean akordio sendo eta eraikitzailea lortzea, hori litzateke egokiena prozesu bukaerarako. Herritarrek baietsi edo txarresteko kontsultara eraman eta kito. Baina nola eta noiz egin kontsulta? Benetako akordioa lortuz gero, bigarren mailako arazoa litzateke, baina oso gertagarria da Nafarroan eta EAEn bakoitzaren izaera eta tempusa errepetatuko lukeen formularen pean egitea. EAEn hau guztia gaitza bada, zeresanik ez Nafarroan. UPN Gobernutik kanporatu barik ezinezkoa seguruenik. Eta Iparraldeko egoera oraindik korapilatsuagoa da, han bertako erakunderik ere ez dute eta.

Baina, eta eratzten diren mahaietan edo dena delako guneetan indar politikoen akordiorik ez balego? Batek daki hemendik hiruzpalau urtera indar harremanak nolakoak izango diren eta prozesuan gertatuko direnak nola aldaraziko dituzten alderdien gaur egungo posizioak. Baina ez da zaila irudikatzen halako eszenatoki batean EAJk hartuko lukeen zentraltasuna. Batasuna, EA, Aralar, ELA, LAB eta oro har, Oinarritzko Hitzarmen Demokratikoa sinatu duten indar soberanistek herri kontsulta

bultzatu beharko litzatekeela uste dute eta herritarrek erabaki dezatela. PSOEn ustez, akordiorik ezean ezin da kontsultarik bideratu. Beraz, pentsatzekoa da Madrilek zer jarrera izango lukeen.

Eta EAJk? Gaur gaurkoz zatitua dago aipatutako akordio ezaren eszenatokiaren aurrean. Josu Jon Imazek gidatzen duen zuzendaritzak ez luke begi onez ikusiko akordio ezaren aurrean kontsultara jotzea. Joseba Egibarrek gidatzen duen barne oposizioak, aldiz, egoki

Eta EAJk? Gaur gaurkoz
zatitua dago aipatutako
akordio ezaren
eszenatokiaren aurrean;
Josu Jon Imazek gidatzen
duen zuzendaritzak ez luke
begi onez ikusiko akordio
ezaren aurrean
kontsultara jotzea

ikusiko luke akordio ezaren aurrean kontsultara jotzea. Eta Ibarretxe lehendakariak? Gaur, badirudi akordiorik gabe ere kontsulta egitearen aldekoa litzatekeela. 2008an berriztuko da berriz EAJko EBBa eta ordura arteko barne lehia gogorra antzeman liteke jeltzaleen artean.

EAJk zabaltzen den aro politiko berrirako iragan udazkenean ezagutzera emandako agirian zehazten zenez, Gernikako Estatutuak bere garaian lortutakoa baino sostengu

handiagoa beharko luke marko juridikoaren egungo edozein aldaketak. Abertzale eta ez abertzaleen arteko akordio transbertsalak goستن dira bertan, baina testuetan egindako interpretazioetan aipatu baldintzari ematen zaio zentralitatea.

Ondorengo datuak ezin dira erreferendum batean direnekin erkatu, izaera oso desberdineko bozketak direlako, baina agian balio dezakete pista eta ondorio batzuk ateratzeko: Gernikako Estatutua EAEko boto emaleen %53ko baietzarekin onartu zen -abstentzioa %40tik gorakoa izan zen eta bozkatu zutenen artean baietzkoa %90ekoa-. Ibarretxe Plana Eusko Legebiltzarraren botoen %52arekin onartu zen, baina Espainiako Kongresuak eztabaidarako ere ez zuen onartu. Onarpen eza hau argudiatzeko PSOEk arrazoitu zuen marko juridiko-politikoa aldatzeko oso gehiengo txikia zela %52ko hori. Eta argudio honen aurrean beste datu esanguratsu bat: Kataluniako Legebiltzarrak estatutu berriaren proposamena %90arekin atera zuen, eta honen bertsio murrizta %54arekin onartu berri du Espainiako Kongresuak. Ibarretxe Planak baino bi puntu gehiago nahikoa izan dira oraingoan marko juridiko-politikoetan aldaketak bideratzeko.

Erreferentzia batzuk baino ez dira, beste ugari atera daitezke, baina denean argi ikusten da EAJk urak batera ala bestera bideratzeko izango duen garrantzia. Ez da berria egoera, 1977an eta 1979an ere hala gertatu zen eta hala izatea ere normala da, kontuan hartzen badugu EAJ dela EAEko alderdi politiko handiena. ■

www.sutagar.com

Sutagar

'JAINKO HILEN UHARTEAN'

DISKO BERRIA KALEAN

KONTAKTUA 619116974

JO TA KE EKOIZPENAK

APIRILA 21 BILBO

27. saria

APIRILA 22 GASTEIZ

azkena

APIRILA 28 VIÑAROCK

leku rock eskentokia

APIRILA 29 CATIKA

plazalekua

APIRILA 30 LAZKAO

plaza

MAIATZA 6 IRUÑA

2. saria

MAIATZA 12 DONOSTIA

rock star

MAIATZA 20 MADRID

MAIATZA 27 SILEDA ROCK

2. saria, portuevika

EKAINA 17 TURRUNA

plaza

EKAINA 2 BARCELONA

Bero-beroan

Euskal erakundeekiko agindu umiliagarriak

Batasunaren Kursaaaleko ekitaldieren debekua zela eta, Eusko Jaurlaritzako heledun Miren Azkaratek Euskadi Irratian egindako elkarrizketa batean, Ertzaintzak dauden legeak bete behar dituela zioen. Pentsaezina da Ertzaintzak epaileen aginduak ez dituela beteko. Dena logikoa. Baina hori bezain argi dago Herrizaingo Sailak era guztietako malgutasuna erakutsi duela debekuak betetzerakoan. Jakina, legea errespetatu behar izatea gauza bat da, eta bestelakoa da hori ondo eginga izatea. Legeak torturatzea aginduko balu, torturatzea ez legoke ondo; eta legeak eskubide zibilak galaraztea eskatzen badu –Batasunaren kasuan bezala– hori ez dago ondo. Agintari baten lekuan jarrita, gogorra izan behar du ondo ikusten ez diren legeak bete behar izatea; gogorra izan behar duen moduan epaile soil baten aginduak herritarren ordezkaritza islatzen duten parlamentu eta gobernu batek baino gehiago agintzea. Zeren eta kasu batzutan, epaile zenbaitzuren erabakiak umiliagarriak dira euskal agintari eta erakundeekiko.

Nazioarteko sostengu garrantzitsuak

Su-etena bultzatu duen alde bakoitza gogor ari da nazioarteko laguntzaren bidezidorretan eta azken egunotan Benedikto XVI.a eta Kofi Annanenak sostengu adierazpen garrantzitsuak izan dira. Alde batek PPren erasoak baretzea lortzen du, besteak azken urteetan ukatu izan den gatazka izaera indartu eta Zapaterok har ditzakeen konpromisoen aurrean soegileak izatea.

INIGO AZKONA

Aurreikusitako eskeman, zaharrak berri

Iraganeko tresnak eta baliabideek egungo egoeran eragiten jarraitzen dutela argudiatzen da Batasunaren ilegalizazioaren gaiaren aurrean. Eta hala da, zalantzarik gabe, baina horrek ez du justifikatzen eskubide zanaketakari eta are gutxiago halakorik onartu behar denik. Eta Batasuneko kideek zanpatuak dituzte euren eskubideak. Lehen zentzugabea bazen, orain zeresanik ez. Baina gertatzen ari dena, ez da aurreikusitako eskema batetik kanpo dagoena, prozesua gidatzen dutenek badakite halakoak etorriko direla, egoera zaharra eta berriaren arteko zantzuak etengabe ikusiko direla. Kontua da Espainiako Estatuaren aldetik ere herritarrek ikusteko moduko distentsio keinuak behar direla. Su-etenetik hiru aste besterik ez dira pasatu eta maila batean aktore bakoitzak bere jokoa egiten jarraitzen du: Batasunak seguruenik badaki Kursaaalekoa moduko ekitaldi bat debekatua izango dela, Gobernuak Grande Marlaskari egiten uzten dio eta Eusko Jaurlaritzari korapilo berri bat sortzen zaio. Laburtutako eskema hori da. Eta, hala ere, Batasunak ekitaldia deitzeko eskubidea du.

Zer da...

Ideko

Ideko Elgoibarren dagoen makina erremintan espezializatutako I+G zentroa da, Dano-bat eta Mondragón Corporación Cooperativaren baitan. Bezeroen berrikuntza teknologikoak bultzatzea du helburu, euren lehiakortasuna hobetuz. Bere jarduna lankidetzan, partaidetzan, gizarte erantzukizunean, berrikuntzan eta talde lanean oinarritzen duen giza taldea da. Kooperatiba moduan 2004an sortu zen. Izendatze berri honekin batera gertaera garrantzitsu hauek daude; teknologia osoko oinarrian duen enpresaren osaketa, Turkiako

CIRPen Batzar Nagusian parte-hartzea edo DOIKI eta LAITZ kide moduan sartzea. Halaber, Mondragón Goi Eskola Politeknikoak Kooperatiba parte-hartzea onartu zuen. Geroari begira, eraikin berri bat jasotzea aurreikusten da, beste teknologiez gain hauek sustatuko dira: ingeniaria birtuala, makinak eta osagaiak eta transformazio prozesuak. 59 lankide eta 22 bekadun ditu eta 2004an 137 proiektu gauzatu zituen eta 4,8 milioi euro fakturatu.

Daniel Udalaiz

FEUSE Saria Igor Horrillorentzat

HORRILLO FARMAZIALARI MENDAROTARRA doktorego tesia ari da prestatzen depresioari buruz eta *Depresio nagusia* izeneko lanagatik eman dio Farmazialari Euskaldunen Elkarteak FEUSE Saria. Euskal Herrian 242 kide dituen Farmazialari Euskaldunen Elkartearen helburua euskaraz idatzitako farmazia eta osasunari buruzko argitalpenak bultzatzea da. Bide horretan aurkeztu berri du feuse.org web gunea.

AEK-ko lau kide Nafarroako Hezkuntza Sailean kateatuta

INIGO URIZ / ARGAZKI PRESS

Euskara eskubidea. Euskaltegiak ez ito. Horixe zioen lau AEK kideek Hezkuntza Saileko terrazatik zintzilik jarritako pankartak. Nafarroako Gobernuak euskaltegiekiko duen jarrera salatu nahi zuten, batik bat azken urteotako diru-laguntza murrizketak.

Sarako Biltzarra apirilaren 17an

23. EKITALDIA izango da apirilaren 17koa. 120 bat idazle hurbilduko dira Biltzarrera, 18 argitaletxe, 33 elkarte, sei aldizkari eta bost kazeta ere bai. Beti bezala produkzio gehiena frantsesez egongo da, baina hala ere, aurten euskarazko eskaintza handiagoa izango da. 2004an 24 liburu baziren euskarazkoak, aurten, Ipar Euskal Herriarekin zerikusia duten 60 lan eros ahal izango dira. Bestalde, Biltzar Saria jasoko dute Claude Dendaletxe geologoak eta Piarres Xarritonek.

Ereduzko prosa gaur hiztegi

1998AN, IBON SARASOLAK gauzatu zuen proiektuak orain hiztegi formatoa hartuko du. *Ereduzko prosa gaur* proiektuak 1998tik argitaratu diren liburu, aldizkari eta egunkarietatik ateratako corpora jasotzen du. Corpus hori baliatuz hiztegia osatuko da Ibon Sarasolaren gidaritzapean. Hiztegia egiteko hitzarmena EHUK, Gipuzkoako Foru Aldundiak eta Donostiako Udalak sinatu dute.

D eredua gorantz Nafarroan

SORTZEN-İKASBATUAZEK Haur eta Lehen Hezkuntzako aurrematrikulaziooko behin-behineko datuak aditzera eman ditu. Adibidez, ikastetxe publikoetan, D ereduan, 1.234 haur matrikulatu dira (iaz 1.224) eta ikastoletan 286k eman dute izena (iaz 232k).

SBAHEA

Jakitekoa litzateke norekin ez ote dau den gerran Espainiako gotzainen COPE irrati katea eta Federico Jimenez Losantos kazetari eskuindar ezaguna. Azken gerra Jose Maria Zarzalejosek gidatzen duen ABCren aurkakoa da, eta irratiko goizeko saiotik egunkariko harpidetza harpidetza bertan behera utz dezaten eskatu die Losantosek. Hori dela eta, Vocentok salaketa jarri du bere aurka.

UPNren, CDNren eta PSNren jarrera kezagarriak

Inor gutxi ukatzen du Nafarroak bake prozesuan duen garrantzia. Argi zegoen UPNk -eta beraz CDNk- ez zutela beso zabalik hartuko. Baina kontraerasoari ekin diote jada, eta hori aurreikusitakoa bazen ere, kezagarria da PSNk Nafarroako Legebiltzarrean egin diren proposamenen aurrean agertu duen jarrera. Hemendik urtebetera abertzaleekin batera UPN Gobernutik kanporatzeko, lehenik Sanzen alderdia garaitu behar da hauteskundeetan eta hori ez da batere samurra izango PSNk bere jendea horretarako prestatzen ez badu. Buruzagien artean zalantza handiak ikusten badira, zer gerta liteke, esate baterako, Erriberako PSNko oinarri sozial zabalarekin? Moldatze keinuak ikusten dira PSN-n, baina geldoegiak ez ote diren susmoak ere handiak dira.

AQUARIUM

Karlos Blasco de Imaz Plaza, 1
20003 Donostia / San Sebastián (Gipuzkoa)
Tel: 943 44 00 99
e-posta: aquariumss@aquariumss.com • web orria: www.aquariumss.com

AQUARIUM
SANTO DOMINGO 100

Hegaldi merkeak klima aldaketa hobeki ospatzeko

Negutegi efektua eta klima aldaketa eragiten duten karbono isurketak aipatzean, ezkutuan geratzen da hegazkinek sortzen duten kutsadura. Baina hau gero eta handiagoa da eta laster arriskuan ipiniko ditu gasak kontrolatzeko egindako urrats guztiak. Batzuek abioiari uko egitea proposatzen dute.

NOLA EZ APROBETXATU HEGALDI merke hauek? Aste Santu-Bazko garai-ko oporrok erakutsiko dute hegan egiteko moda nola demokratizatu den gure artean. "Ezin da etxean geratu prezio hauek ikusita" entzuten da bazterretan. Baina badira nonbait hegazkinek ingurumenari egiten dioten sarraskiaz jabetu eta abioia erabiltzeari uko egin diotenak.

"What is the real price of cheap air travel?" (Zein da hegaldi merkeen benetako prezioa?) galdera ipini zion duela hiru hilabete izenburuan Tom Robbins-ek bere artikuluari, *The Observer* egunkari ingelesean. Berrikitan *The New Statesman* astekarian Mark Lynas-ek gai berari buruz idatzi du "Fly and be damned" (Egizu hegan, eta madarikatua izan zaitez).

Abioia erabiltzeari uko egin dion Manchester-eko gizon batek hau esplikatu dio kazetariari: "Ohartu naiz berde bizitzeko nire ahalegin guztiekin -birziklatu, etxea isolatu, ez erosi 4x4 erraldoi horietako bat- lortutakoa airez egindako bidaia bakar batek alferrikako bihurtzen zuela".

Erabaki bera hartu duen Bristoleko emakume batek esan dio kazetariari ezin zuela soportatu hegazkinek zentratutako energia xurgatzen duten jakin eta berdin segitzea. "Denbora luzez esaten nion nire buruari 'seguru zerbait egingo dutela' baina halako batean ohartu nintzen ezin dudala besteak

aldatzerik espero ez banaiz neroni aldatzen".

Airez bidaiatzea energiaren erabile-
ra burutsu baten alde egonik zein astakeria handia den argitzen duten datuak asko dira. Europatik Australia-ra joan-etorria hegazkinez egiten duen pertsona batek horretan erretzen du urte osoan hiru autok gastatzen duten adina gasolina. Europa barruko hegaldietan dabilen bidaiariak trenetara doazen zortzi halako gastatzen dute. Eta okerrago dena: kutsadura hori guztia atmosferan oso goian geratzen da eta askoz kaltegarriagoa da lur azalean sortzen dena baino.

Kazeta horiek Britainia Handiko zenbakiak jakinarazi dituzte, baina gure artekoak ez dira urrutiti ibiliko. Erresuma Batuko aireportuetatik 1970ean 32 milioi jende pasa ziren, 2004an 216 milioi, eta 2030erako 500 milioi inguru ibiliko dira. Horietako asko Europa barruko asteburuko bidaia laburrak eginez mugituko dira aireplanok.

Abiazioa da negutegi eragina duten gas iturrietan gehien handitzen ari dena. Britainia Handian kutsadura horren %10 hegazkinek eragiten dute. Eta hau urtean %12 ari da handitzen, Txinak dauzkan hazkunde tasen gainetik. Adituak hasi dira horretaz alar-
ma deiak egiten, baina herritarrok bezala agintariek erabakita daukagu negozio horri ematea lehentasuna.

NASA agentziak eskaintako irudi honetan ageri den abioia Boeing 747 bat da, eta argi erakusten du lurraletik milaka metrora hegazkin horrek uzten duen kutsaduraren arrastoa. Gauza jakina da estratosferan abioiek lagatako karbonoak are kalte handiagoa egiten diola Lurreko klimari, bere negutegi eragina altuera horretan bortitzagoa delako. Hala eta guztiz, urterik urte ugaritzen ari dira hegaldiak mundu osoan zehar. Prezio apaleko bidaiak modan daude, eta herritarrek bezala industria handia ados dago praktikan Kyotoko helburu guztiak hankaz gora botako dituen bidaiatzeko sistema hau sustatzeko. Aireportuak hedatzen eta handitzen ari dira mundu osoan zehar, aireko turismoa ugaritzen eta hegazkin industria da ekonomiako sailik emankorrenetakoa. Horiek guztiek uste dute klima aldaketa tontakeria dela eta petrolioaren akabera, gezurra.

Hemen erre daiteke

*The New Statesman*ek kalkulu ximple hau egin du: Londresko gobernua 2010erako -Kyotoko hitzarmenaren barruan- atmosferara karbono gutxiago botatzea lortuko balu ere, hamarkada batean gutxitutako kopuru horiek baino gehiago botako dituzte abiazioak, askoz. Negutegi eragina duten gainerako gasen isuria etengo balitz ere (argiteria publikoa, berogailuak, autoak, fabrikak eta beste guztiak) hegazkinek mende erdi honetan sortu behar duten kutsadura bera nahikoa litzateke ipini diren helburu eta mugak kiskaltzeko.

Hobeto uler dadin: Britainia Handiko etxe-jabeek esan zaie beren teilatupeetako isolamenduak hobetuz gero, urtean 35.000 tona CO2 aurretuko direla. Askok ala gutxi ote da? Gas kopuru hori guztia jumbo bakar batek isuriko du urtean Londres-Miami joan-jina 25 aldiz egiten badu. Ez dakigu kopuru horiek Euskal Herrian nola geratuko liratekeen. Hemen -EAEn, zehazki- etxeen isolamendu eta energia berriztagarrietan inbertitzeko egin diren planekin 2012rako etxeen energi beharra %25ean jaitsiko dela iragarri digute. Loiuak aireportuak bizi duen loraldiak -eta Foronda-koak izango omen duenak berdintsu-jadanik sortzen duen kutsadura handitzeak zertan utziko ote ditu aurrezte horiek? *The New Statesman*eko idazleak ondo definitu du: gainerako industria guztia itzalarazita ere, Kyo-

toko hitzarmenaren ondoren sortu diren karbono kreditu guztiak eta gehiago beharko ditu abiazioak berak bakarrik.

Gainera, oraingoz ez dago erabiltzerik hegaldietan gasolina –kerosenoa– ez den beste ezer, eta luzaz ez da izanen. Hidrogenoa –merke eskuratzeko eroso, eta uretik ateraz gero adituek diote hidrogeno horren eragina estratosferan are kaltegarriagoa izango litzatekeela. Biofuelak ez dauka hegazkinentzako erregai izateko adina dentsitate; eta hala balitz, are okerrago: munduko baso guztiak erre beharko genituzke gure plazer bidaiekin segitzeko.

Herritarrok horren jakinaren gainean ez egoteak ez du esan nahi arazoa gainean ez daukagunik. Herritar kontzientziadunen lehenengo erreak-

zioak hasiak dira jadanik, nahiz eta kontraesankorrak izan.

Britainia Handiko bidaia agentzia famatu batek, Rough Guides (Gidali-buru Gordinak, itzuli genezake) liburuengun inguruan sortu denak, bere web gunean Climate Care erakundearen kalkulagailua eskaintzen du: jakin ezazu abioiz egin nahi duzun txango horretan zenbat karbono erreko duzun, eta Climate Care esaten dizu ordainetan zenbat diru eta nola gastatu beharko zenukeen –zuhaitzak landatzeko, funtsean– eragindako kalteak berdintzekotan.

Rough Guidesi estimatu behar zaio ematen duen zerbitzua, baina irudi ona emateko ahalegina izatea egotzi dakiok. Baina aitortu dezagun bidaia agentzia ausarta dela, inork ez baitu maite ametsetako bidaia antolatzen hasi eta munduari alukeria bat egitera doala aurpegiatu diezaioten.

Beste herritar batzuek, ordea, nahiago dute argi eta garbi uko egitea hegazkina usatzeari. Flight Pledge Union (bi eratara behintzat itzul daiteke: Hegan egiteaz Konpromisoaren edo Ihes egiteaz Konpromisoaren Batasuna) elkartean biltzen dira horietako batzuk. Anglosaxoiek maite duten –eta gurera inportatu diren “konpromiso” famatu– estiloan, bi mailatako atxikimenduak onartzen dira: “urrezkoa” sinatzen dutenek uko egiten diote hurrengo urtean hegazkina erabiltzeari, eta “zilarrezkoa” aukeratzen dutenek mugatzen dituzte urteko hegaldiak bi joan-etorri laburretara edo luze bakar batera. Laburrak Europa barrukoak dira. Salbuesita daude larrialdi familiarren ondorio direnak, noski. Sinadura asko bildu nahi dituzte Europar Batasunak hegazkinentzako erregaiei zerga bereziak ezartzea eta hegaldien tarifak handitzea eskatzeko.

Abioiei uko egiten dieten herritar hauen ustez, hegaldietan sortzen den kutsaduraren ordainetan zerga bat ordaintzeak ez du lortuko bidaiaien kontzientzia pittin bat zuritzea baino. “Erdi mailako jendeak beren bekatua leuntzeko bidea da –esan dio kazetariari Manchester-eko Liz Postlethwait–. Ordaindu ala ez, karbonoa ipintzen dugu atmosferan. Hori eragozteko bide bakarra dago: hegaldiak murriztea”.

Erdi mailako jendeari, ordea, ez zaio asko gustatuko “aberatsak bezala bizitzeari uko” egite hori. ■

<http://www.argia.com/nethurbil>
helbidean, gai honi buruzko informazio
gehiago eta Interneteko loturak.

Zure gorputzak 8 orduko atsedena behar du.
Zure begiek 24 orduko lasaitasuna.

Zure lasaitasuna da garrantzitsua. Horregatik, **MultiOpticasen** gure produktu eta zerbitzu bakoitzean kalitate eta garrantiarik handiena emateko konpromisoa hartu dugu. Izan ere, nahiko genuke zu gustura egotea Espainiako optika-sarerik handieneko – **MultiOpticas** – profesionalengan konfiantza izan duzulako

ZINKUNEGI
MULTIOPTICAS

ZERBITZU OPTIKOETAN 1^a
Hernani, 4 - DONOSTIA

Lourdes Oñederra

Unibertsitate irakasleok

Ez gaitu maite gizarteak. Alegia: gurekin bizi diren gainerakoek, bestelako lanak dituztenek ez gaituzte begi onez ikusten. Martxoaren 29ko greba-egunean izan nuen horren berri zuzen, kalean, dendetan "Ze, zu ere greban?" doinu xelebraz galdetzen zidatenengandik.

Nire ingurukoak bitan banatzen dira gure lanari dagokionez. Alde batetik daude asteburu oso bat edo bakazio "normalak" noiz, galdetzen didatenak. Bestetik, ongiegi bizi garela, lan-txoiloa dugula, nahi duguna egiteko denbora dugula diotenak.

Ulertzen dut astearte buruzuri batean goizeko hamaiketan paseatzen ikusten gaituenak pentsatzea zorriak baino alferrago garela. Eta egia da asteartean paseoa ibili ahal izateak plazer handia ematen digula askori: erlatiboki eskola gutxi izateak errazten digun ordutegi askatasuna "a" txikiz idazten diren altxor horietakoa dela —ba ote, funtsean, besterik?—.

Baina nork nahi du egon abuztuan zortzi orduko ordutegia betetzen irailaren hasierarako komunikazioa prestatzen, edo editoreari eraman behar dion saiakera liburua zuzentzen, edo udaberriko lehen igande eguzkitsuan ikastaro bat prestatzen edo, ohean buelta eman eta beste orduerdixoa bat gelditu beharrean goxo-goxo, proiektu baten txostena erredaktatzera jaiki, edo afalondoko telefilma ikusi beharrean saiakera aspergarri bat irakurtzen jarri? Guk nahi izaten dugu.

Horregatik, ez naiz negarrez hasiko. Horixe besterik ez genuen behar. Ez zaie munduko egoera lazarrienei begiratu behar, gure lana onenetakoa dela jakiteko. Gehienok ez genuke ezeren truke aldatuko. Etengabe ikasten egotea zulo existentzial beltzetan ez erortzeko modu osasuntsuenetakoa da. Eta guri ordaindu egiten zaigu horregatik.

Egia da ez zaigula agian gure espezializazio mailako neurrian ordaintzen. Batez ere, egia da, unibertsitate barruan soldata

ALBERTO ELOSEGI

eta baldintza desberdintasun handiak daukela, askotan oin moral eskasekoak... Hori gehienon unibertsitatean, publikoan. Pribatuetan are okerrago omen dabilta hierarkien, uhertasunen eta desberdintasunen alderditik. Askok dira hobetu beharreko arazoak —ikus beza nahi duenak sindikatuen egunotako literatura—.

Baina bestelakoa da gaur hona ekarri nahi izan dudana, erabat aparteko ez bada ere: nola hartzen den unibertsitate-irakasle eta ikerlarion lana, zein den inguruko oharrena, zenbat —zein gutxi— balio dugun hor. Erakunde publikoek ere ez dute asko laguntzen egia esan... eta erakundeak gizartearen ispilu dira, baina, baita gidari eta kultur eraikitzaile ere.

Baina, tira, esan dezadan arazoaren zati bat zein den nire ustez. Unibertsitate-irakasleak irakasle eta ikerlari gara.

Gure gizarte txikiagi honetan lotsa-edo ematen du hori norberak esateak, baina hala da. Gure eguneroko lanean badira ikusten ez diren buruhauste, logaltze, diziplina, hitzaldietarako urduritasun eta lan ordu piloa.

Errua ez da kanpokoena bakarrik. Badira gure irudia famatzen ez duten lankideak, eskola orduz gainerako denbora bestelako hobbyetan edo bestelako lanetan ematen dutenak, edo eskola gehiago dituzten irakasleek bezainbat bakazio "hartzen" dituztenak. Bestelako lan horiek ordaindu egiten direnean, arazoa benetan da larria. Baina horretaz beste batean, agian beste lekuren batean, aritu

beharko genuke.

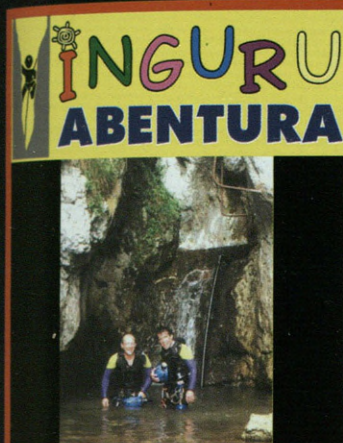
Oro har gutxi balioztatzen da ikasketa isila, ikerketa berez, pentsamendua. Ikerlariak, salbuespen mediatikoak ezik, ez du prestigio handirik. Askok hobeto saltzen da, adibidez, nobela bat linguistikazko liburu bat baino —hemen ez naiz ari, noski, diruaz edo ale kopuruaz—. Horrek zerbait esan nahi du gutaz, zuetaz, gizarteaz, Italo Calvinori esamoldea ostuz, elkarrekin biziz osatzen dugun infernu honetaz. ■

Ulertzen dut astearte buruzuri batean
goizeko hamaiketan paseatzen ikusten
gaituenak pentsatzea zorriak baino alferrago
garela. Eta egia da asteartean paseoa ibili
ahal izateak plazer handia ematen digula
askori: erlatiboki eskola gutxi izateak
errazten digun ordutegi askatasuna 'a' txikiz
idazten diren altxor horietakoa dela
—ba ote, funtsean, besterik?—

ASTE HONETAKO

zozketak

Inguru abentura

2 lagunentzako
"puenting" jauzia

San Juan kalea, 18
Albeniz ARABA

www.inguruabentura.com

1

Ondarre Landetxea

Asteburu pasa
2 lagunentzat

Segura GIPUZKOA

Tel. 943 801 664

2

Istilu Banaketak

5 arropa sorta

Kalamua 25, behea
Elgoibar GIPUZKOA

www.istilu.com

3

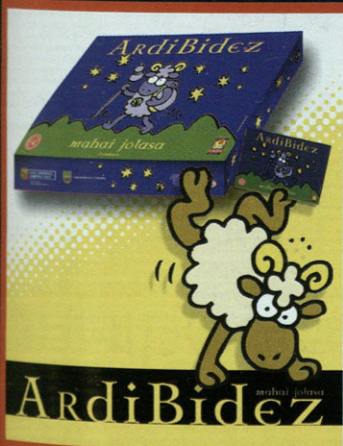

Mártires del Compás

Apirilaren 21eko kontzerturako
3 harpidedunentzat bina sarrera

Gaueko 21:00etan
Azkena Gasteiz
Gasteiz ARABA
www.lasttourinternational.com

4

Ardibidez

2 mahai jolas opari

www.argia.com/denda

5

AURREKO ASTEKO IRABAZLEAK

ZELAIETA BERRI LANDETxea

• Gregorio Ugartemendia Zubillaga (Tolosa)

CHILLIDA-LEKU MUSEOA

• Saioa Arando Lasagabaster (Aretxabaleta)
• INAP - NAPIko Euskaltegia (Iruñea)
• Oihana Zumeta Gorrotxategi (Azpeitia)

KIROLPSIKOLOGIA

• Margarita Alonso Henares (Bilbo)

BADAKIT EDIZIO BERRITUA

• Agustin Rodriguez Apaolaza (Donostia)
• Unai Bergaretxe Leibar (Arrasate)

REALA

• Esther Etxabe Zerain (Hernani)

OHARRA: Aste Santuko oporrak direla eta, lehengo astean iragarritako zozketen irabazleak apirilaren 12an, asteazkenean, jakinaraziko ditugu www.argia.com/gunea kanalean.

PARTE HARTZEKO

Astelehenetik ostiralera **GOIZEZ** 09:00-13:00 **ARRATSALDEZ** 15:00-18:00

Tel: 943 36 72 85 • gunea@argia.com • www.argia.com/gunea

Aintzat hartu

Elena Irureta, aktorea

Begiraiozu Bai Euskarari Ziurtagiriari